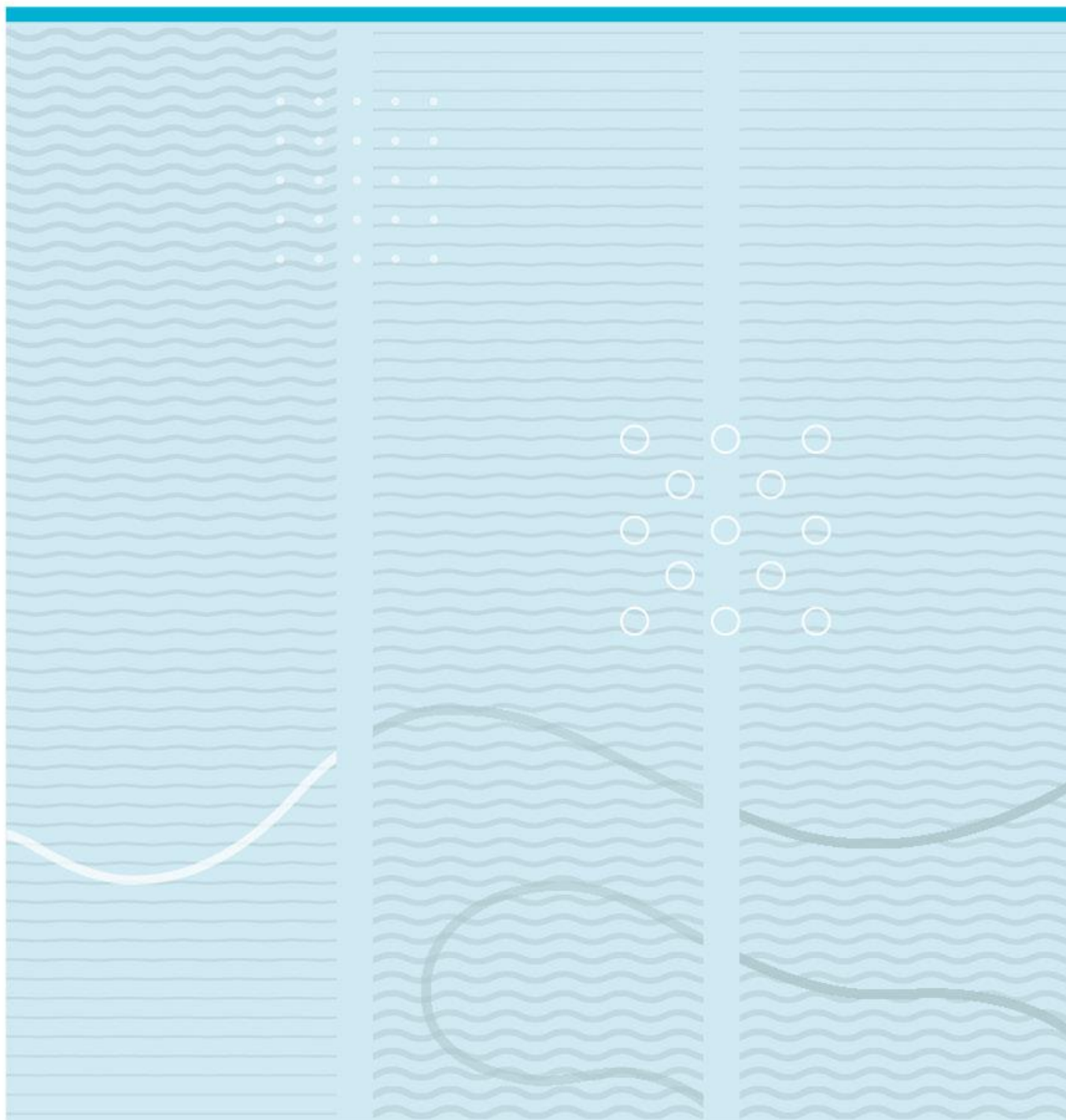

Jon Eirik Homb

Diakonal sykepleie i møte med statlig velferd og kirke

Diakonissehusets reformer fra 1944-1969, deres opprinnelse og grunnlag i samtiden

Universitetet i Sørøst-Norge
USN Handelshøyskolen
Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2019 Jon Eirik Homb

Denne avhandlingen representerer 50 studiepoeng

Sammendrag

Diakonissehuset i Oslo var den første institusjonen som utdannet sykepleiere i Norge, og deres diakonisser var i flere tiår de eneste sykepleierne i landet. De hadde et system med stor kontroll over diakonissenes tilværelse, både når det kom til sivilstand, arbeidssted, påkledning og økonomi, ikke ulikt katolske nonner, men uten noe livslangt klosterløfte. Gjennom 1900-tallet får de konkurranse fra offentlige og private utdanningsinstitusjoner, samtidig som staten begynner å legge grunnlaget for velferdsstaten og overtar mer og mer av ansvaret for helsevesenet. Jeg har sett på Diakonissehusets bakgrunn og hvordan de gjennom reformer på 1940-tallet og i 1969 forsøker å tilpasse seg både en stat som blir stadig mer aktiv på helseområdet, og et mer individorientert sekulært samfunn, for å forsøke demme opp for en stadig sviktende rekruttering. Diakonissehuset opplever også at sykepleien profesjonaliseres, og kvinners rolle forandres betydelig, med både en husmorperiode og tilbakevending til arbeidslivet og nye profesjoner. Jeg har også sett på deres forhold til Den norske kirke, og deres holdning til diakonien i samme periode. Diakonissehusets diakonissekurs viser en dalende oppslutning gjennom hele den undersøkte perioden, og jeg peker på tendenser i samtiden som kan ha ført til dette, både med hensyn til sekularisering, nye muligheter for kvinner og manglende tilpassing. Flere faktorer spiller inn, men statens overtakelse av helsevesenet og sekulariseringen av samfunnet, sammen med likestillingens frammarsj gjør at Diakonissehuset forandres så mye i 1969 at de siste kjennetegnene på de klassiske diakonissene blir borte når de får gifte seg og selv bestemme hvor de skal søke sine stillinger. Til tross for stadig debatt om diakoniens plass i Den norske kirke blir det ikke skapt noe tydelig rom der i denne perioden, så antallet diakonisser fortsetter å synke.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Innholdsfortegnelse	5
Forord	7
1 Innledning	9
2 Problemstilling.....	11
2.1 Sekularisering	11
2.2 Kvinners stilling	12
2.3 Etterkrigsreformer og diakonissenes egenart	14
3 Metoder	15
3.1 Avgrensning.....	15
3.2 Historisk fokusområde.....	15
3.3 Behandling av kildene.....	16
3.4 Tallmateriale og kvantitativt innhold	17
4 Opprinnelsen til Diakonissehuset i Oslo.....	20
4.1 Indremisjonens arbeid.....	21
4.1.1 Opplæring, organisering, drakt og lønn.....	22
4.2 Diakonisseutdanningen og moderhuset.....	26
4.3 Sykepleiefaget	27
4.4 Kallstanken	31
4.5 Fellesskapet.....	32
5 Tilpassing til etterkrigstidens samfunn	34
5.1 Velferdsstaten overtar oppgaver	34
5.2 Ny kvinnerolle og kvinneideal	36
5.3 Kallstanken under press	41
5.4 Diakonissene endrer karakter	43
5.4.1 Draktens betydning og oppheving av drakttvangen	44
5.4.2 Omlegging av lønn og pensjonsrettigheter	51
5.4.3 Hvordan presenteres utdannelsen ved Diakonissehuset etter omleggingen på 1940-tallet?.....	56
5.5 Diakonissehusets nye reformer i 1968	61
6 Utviklingstrekk og sammenhenger	64

6.1	Antall diakonisser, utviklingen fra 1944-1969.....	64
6.2	Diakonissehuset, diakonien og Den norske kirke	67
6.2.1	Diakoniens egenart og betydning i sykepleien	67
6.2.2	Diakonien i krise?.....	68
6.2.3	Hva er diakoniens plass?	69
6.2.4	Nye områder for diakonien?.....	71
6.2.5	Diakonivekkelsens manglende oppslutning	72
6.2.6	Den norske kirkes ansvar for diakonien	75
6.2.7	Tiltak mot sviktende rekruttering til diakonien.....	77
6.3	Rekruttering og demografi.....	79
6.3.1	Kvinner i yrkesaktiv alder	79
6.3.2	Ugifte kvinner som kunne ha søkt seg til diakonien	80
6.4	Sekularisering – Den norske kirke og andre trossamfunn.....	81
6.4.1	Utmelding fra Den norske kirke	81
6.4.2	Alternativer til Den norske kirke	82
7	Konklusjon	85
7.1	Sekulære sykepleiere	85
7.2	Diakoniens stilling i Den norske kirke	87
7.3	Diakonissene som forsvant	88
	Referanser/litteraturliste	90
	Oversikt over tabeller og figurer	96
	Vedlegg	97

Forord

Det har vært en lang og lærerik prosess å arbeide med denne oppgaven. Jeg har fått en ny og dypere innsikt i så vel sykepleiehistorie, som kvinnehistorie og kirkehistorie. Det har vært interessant å kunne gå i dybden i en periode, selv om det ofte har oppstått to nye spørsmål for hvert svar jeg har funnet. Alle de tre nevnte temaene er spennende, og det har vært særlig interessant å bli kjent med diakonissenes liv og virke i en tilværelse som var svært annerledes enn den som moderne mennesker lever i dag.

Det er flere personer som fortjener en takk for at jeg har kommet dit jeg er i dag, og nå kan presentere et ferdig produkt: Først og fremst min veileder, Professor Ole Georg Moseng, som har gitt meg gode innspill og tips, verdifulle råd og tilbakemeldinger, men som også har vært en god motivator og et godt forbilde. Min kontakt ved Diakonissehuset, diakonisse Berit Hovland, har gitt meg tilgang til Diakonissehuset og deres bøker og arkiver, som har vært av avgjørende betydning for at denne oppgaven skulle kunne virkeliggjøres. Jeg vil også takke familien min for støtte og tålmodighet i et arbeid som har gått over lang tid, og min arbeidsgiver for å ha lagt til rette for at jeg skulle klare å gjennomføre en slik oppgave ved siden av jobb. Til slutt vil jeg takke studieveileder Guro Olborg for nyttige påminnelser og god informasjon.

Fon, 14.05.19

Jon Eirik Homb

1 Innledning

«Jeg anbefaler vår søster Føbe for dere, hun er diakon fra menigheten i Kreneæ. Ta imot henne i herren slik det sømmer seg for de hellige. Gi henne den hjelpen hun måtte trenge av dere, for hun har tatt seg av mange, også meg.» Slik skriver evangelisten Paulus om den første diakonissen i sitt brev til Romerne [Rom 16, 1-3] (Det nye testamentet 1990 s. 198). Dette er da den første diakonissen vi har skriftlige kilder om. Omtalen som Paulus gir Føbe, som på gresk betyr «lys, eller «strålende» signaliserer at hun har en viss posisjon i samfunnet og er sentral i menigheten (Brownrigg 1995 s.68). Dette er ikke ulikt den posisjonen som diakonissene i Norge får når diakonien gjenoppstår i andre halvdel av 1800-tallet. Føbe beskrives av Paulus som en som tar seg av andre, og det er akkurat det som blir oppgaven til de norske diakonissene, og helt spesifikt det å ta seg av syke.

Moderne sykepleie i Norge har sin opprinnelse i sykehusenes behov for faglærte til å assistere legene og i indremisjonen i Oslo på midten av 1800-tallet, og deres ønske om å tilby kvinner fra borgerskapet som ikke trådte inn i ekteskapet en mulighet til å bli forsørget og også praktisere den kristne tro i gjerning. Som Ole Georg Moseng skriver i «Framvekst og profesjonalisering – Norsk sykepleierforbund gjennom 100 år (1912-2012)» legger presten og indremisjonsmannen Julius Bruun i sitt foredrag i 1866, som initierer opprettelsen diakonisseutdannelsen i Norge, vekt på «at man der har Anvendelse netop for de Kræfter der ere forhaanden» og snakket her om middelklassens kvinner som hadde få muligheter på datidens arbeidsmarked (Moseng 2012 s.77). Dette resulterte i opprettelsen av Diakonissehuset for utdanning av sykepleiersker etter mønster fra Kaiserswerth i Tyskland. To sentrale perspektiver som har gjort seg gjeldende allerede fra starten for å forstå den videre utviklingen blir dermed det religiøse perspektivet og kjønnsperspektivet.

Etter hvert som flere andre institusjoner, både sekulære og religiøse starter opp med utdanning av sykepleiersker på slutten av 1800- , og begynnelsen av 1900-tallet kommer også profesjonstanken i fokus, drevet fram av Norsk Sykepleierske Forbund, senere Norsk Sykepleierforbund, selv om tanken om spesialkompetanse framheves allerede i Rikke Nissens bok fra 1877: «Lærebog i Sygepleie for Diakonisser» der hun spesielt understreker at boken ikke skal «...bortgives eller selges.[...] Søstrene anmodes

om at passe paa at Bogen ikke bliver lest af Patienterne» (Moseng 2012 s.46) På den måten var Rikke Nissen den diakonissen som tidlig som representerer tanken sykepleien som en profesjon, og er den første av flere diakonisser som har preget sykepleierutdannelsen med sine lærebøker.

På 1900-tallet blir statens voksende fokus på befolkningens velferd både en premissleverandør, i form av stadig nye lover som flytter mer og mer av ansvaret for sykepleien og sykepleieinstitusjonene over fra privat til offentlig kontroll og ansvar, og en pådriver for et økt behov for sykepleiere gjennom en stadig utbygging av velferdsstatens helsetilbud. På den diakonale siden kommer staten også inn i spørsmålet om diakoniens rolle i Den norske kirke, og Lov om den Den norske kirkes ordning av 1953, der diakonien for første gang nevnes. Sammen med et samfunn i endring mot mer sekularisering og nye tanker om kvinners stilling og lønnsarbeid blir Diakonissehuset nødt til å gjennomføre større endringer både i 1946-48 og i 1969. Disse endringene kom som en følge av statlige pålegg, men også som et forsøk fra Diakonissehuset på å tilpasse seg nye tider og bremse opp for fallende søkertall.

For å forsøke å forstå hvordan og hvorfor Diakonissehuset forandret seg må derfor både det historiske utgangspunktet og de kreftene i samfunnet som påvirket Diakonissehusets rekrutteringsmuligheter tas med i betraktningen.

2 Problemstilling

Jeg ønsker å se på hvordan Diakonissehuset i Oslo reformeres i etterkrigstiden, hvilke forhold som lå bak reformene, og hvordan Diakonissehuset som en privat religiøs institusjon endrer seg både i møtet med en stadig voksende velferdsstat, men også i sitt forhold til Den norske kirke. I min behandling av disse spørsmålene er det tre hovedområder som skiller seg ut, og som jeg ser på som sentrale for å forstå noe av utviklingen. Temaet sekularisering og hvordan religionen mister betydning i samfunnet mener jeg at man ikke kommer forbi når det er snakk om en religiøs organisasjon i moderne tid. Kvinners stilling og posisjon i samfunnet er også sentralt når utgangspunktet for undersøkelsen er en utdanningsinstitusjon for kvinner, og sist men ikke minst sykepleien og diakonissenes egenart.

2.1 Sekularisering

Samfunnets holdning til religion har endret seg mye i Norge de siste hundre år. På 1800-tallet var det fortsatt store folkelige religiøse bevegelser, med Hans Nielsen Hauges haugianere, indremisjonens virksomhet og «Den Johnsonske vekkelser» ved siden av den norske kirkes tradisjonelle virke. Dette skjedde i en tid der kirkens verdensbilde og posisjon som forvalter av sannhet og forklaringsmodeller allerede var på sterkt vikende front mot det voksende fokuset på empirisk kunnskap. Europeiske empiristiske filosofer som John Locke (som grunnlegger empirismen), George Berkeley og David Hume legger grunnlaget for den moderne vitenskapen i begynnelsen av 1700-tallet med deres fokus på det observerbare og målbare som utvikles til den hypotetisk-deduktive metoden vi finner igjen i moderne vitenskap. Dette motsetningsforholdet forsterkes utover 1800-tallet, kirken og religionens hegemoni utfordres med Darwins utviklingslære også i spørsmålet om menneskets opprinnelse.

Dette er bakteppet for den utviklingen som fører til 1900-tallets sekularisering av samfunnet. Med sekularisering menes i denne sammenheng den historiske utviklingen som har ført til at religion har mistet sin antatt sentrale plass i samfunnet. (McGuire

1997 s.274) Kirken og religionen mister stadig makt og innflytelse, men den betyr også mindre for stadig flere mennesker, både som autoritet og som etisk rettesnor i livet. Samtidig fokuseres det i indremisjonskretser på den kristne diakoni-tanker, og det å tjene Gud gjennom sin gjerning. Dette kobles igjen opp mot behov for utdannet arbeidskraft til å assistere leger i de nyopprettede sykehusene.

Humanismens fokus på mennesket bidrar også til å flytte fokus vekk fra det religiøse og over på enkeltmenneskets muligheter og begrensninger. Der kristendommen har fokuset mot det guddommelige og kontakten med dette er humanismen rettet mot menneskene og deres samhandling og ansvar for egen tilværelse og egne liv. Da blir oppofrelse og det å vie sitt liv til noe religiøst og hellig noe som kommer mer i bakgrunnen, og egen utvikling og muligheter noe som blir mer framtrædende.

Hvordan går da en religiøs organisasjon som Diakonissehuset over i mer sekulær retning slik at det som ved opprettelsen i 1868 er kjerneområdet, nemlig utdanning av diakonisser, over til å produsere stadig færre av dem? Hvilke grep gjør Diakonissehusets styre, og hvordan håndteres utviklingen?

2.2 Kvinners stilling

Gjennom 1900-tallet endrer kvinners stilling og rettigheter seg radikalt fra tidligere hundreår. Dette er resultat av en prosess som begynner allerede på 1800-tallet med pionerer som Camilla Collet som stiller spørsmålsteget ved (særlig borgerskapets) kvinners muligheter til å gjøre noe annet enn å giftes bort til den mest sosialt og økonomisk attraktive frieren som måtte dukke opp. Her er det fokus på både det emosjonelle i muligheten til å gifte seg av kjærlighet, men ikke minst på det økonomiske i det å være selvstendig og ikke underlagt en mann i pengesaker.

Dette er noe blant annet Ibsen problematiserer i stykket «Et dukkehjem» der hovedpersonen Nora får problemer med saksfører Krogstad fordi hun har underskrevet falskt med sin fars underskrift når hun skulle låne penger for å få sin mann frisk. Grunnen til at hun måtte forfalske underskriften var at hun som kvinne ikke var myndig

til å skrive under på et slikt lånedokument. En slik myndighet ble ikke gitt til gifte kvinner før i 1888, mens ugifte kvinner hadde fått den i 1863 (Hagemann 1999 s.189).

Det å kunne ha en egen profesjon (i hovedsak for borgerskapets kvinner) blir også en kampsak; kvinner kjemper for tilgang til utdanning gjennom middelskoleeksamen, examen artium og høyere utdanning, noe de får tilgang til i 1870- og 1880-årene (Hagemann 1999 s.189). Denne tanken om at kvinner fra borgerskapet bør ha muligheten for et eget utkomme er noe av utgangspunktet for opprettelsen av Diakonissehuset i Oslo. Kvinner i lønnsarbeid på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet arbeidet i all hovedsak innenfor tjeneryrket i denne perioden, men også i tekstilindustri, og nærings- og nytelsesmiddelindustri (Melby 1999 s.279 og 281), noe som ble regnet for upassende for borgerskapets kvinner.

Da de første kvinnene ble tatt opp på telegrafkurs som en forsøksordning i 1858, og de første lærerinnepostene ble opprettet i Kristiania i 1861, var også disse stillinger som kunne passe for borgerskapets kvinner, selv om beveggrunnene for å gi disse stillingene til kvinner like mye (om ikke mer) var å spare penger fordi en kvinne kunne lønnes lavere enn en mann (Melby 1999 s.169). Behovet for sosialt og standsmessig passende arbeid henger jo også sammen med det å være uavhengig, enten grunnen er at kvinnen ikke vil gifte seg, eller at hun ikke kan (fordi hun ikke finner en passende mann).

Fokuset på kjønn og lønnsarbeid var i høyeste grad gjeldende på 1950-tallet da husmorideologien hadde sin storhetstid, og det ble ført en aktiv husmorpolitikk og en mannlig forsørgerpolitikk (Lund 2012 s.125). Dette er noe historiker Ellen Cathrine Lund har skrevet om, og hun skriver også «Samtidig som tradisjonelle kjønnsoppfatninger levde videre uforandret, skjedde det en modernisering av kvinneidealet nettopp i 1960-årene.» (Lund 2012 s.115), som er noe av det sentrale i noen av de omleggingene som Diakonissehuset gjør, og som jeg tror det er fruktbart å se nærmere på.

I denne oppgaven mener jeg det vil være fruktbart å se på hvordan en institusjon som Diakonissehuset, som opprettes i samtid med den første kvinnebevegelsen, møter etterkrigstidens samfunn når fokuset i kvinnekampen blir mer individorientert. Noe av

motivasjonen for opprettelsen av Diakonissehuset samsvarer med et behov som samtidens kvinner hadde for utdanning og mulighet for å forsørge seg selv, og er i så måte progressivt, samtidig som de er både pietistisk og konservativ i sin organisering av utdanning og diakonissenes privat- og yrkesliv.

2.3 Etterkrigsreformer og diakonissenes egenart

Etterkrigstiden markerer mye av et veiskille, fordi reformer som Diakonissehuset vedtar før, og under andre verdenskrig, ikke får effekt før etter krigen, samtidig som statlig regulering blir stadig mer dominerende innenfor helsevesenet etter krigen i takt med utbyggingen av velferdsstaten. Her vil jeg se på hvilke statlige reguleringer som særlig påvirker Diakonissehuset, hva det kan ha å si for utviklingen av institusjonen.

«Utviklingen i etterkrigstiden har gått i retning av mer folk, mer spesialisering og flere typer personell (Seip 1994 s.332). Hvordan kan denne utviklingen ha påvirket utviklingen på Diakonissehuset og blant diakonissene? Det sentrale i oppgaven blir med andre ord å se på hvilken utvikling diakonissene hadde i perioden 1944-1969 og hvilke indre og ytre krefter som påvirket dem og organisasjonen.

3 Metoder

3.1 Avgrensning

Min avgrensning av denne er at jeg vil se på hvordan Diakonissehuset med den kvinnelige diakoniens særpreg og tilknytning til sykepleien gradvis løses opp i etterkrigstiden. Det som definerte en klassisk diakonisse slik hun framsto fra opprettelsen av Diakonissehuset og fram til endringene begynner i etterkrigstiden var i første rekke arbeidet hennes som sykepleier (selv om noen diakonisser hadde andre oppgaver), drakten som hun bar over alt, enten hun var på arbeid eller ikke, tilknytningen til moderhuset og hennes sivile status som ugift. Endringene skjedde som følge av flere reformer innad i Diakonissehuset som ble iverksatt for å gjøre tjenesten mer moderne og som mottrekk mot stadig synkende søkertall til diakonissegjerningen. Disse starter i all hovedsak i 1944, så jeg setter det som det første vendepunktet i diakonissene ved Diakonissehuset sin utvikling. Sluttstrek setter jeg i 1969, det året diakonissene fikk lov til å forbli diakonisser selv om de giftet seg. Dette var det siste av de definerende egenskapene ved en klassisk diakonisse som ble oppgitt, og det tok altså cirka en generasjon å gjennomføre disse endringene. I forlengelsen av dette kan man da stille seg spørsmålet: Hvorfor fikk diakonissene først lov til å gifte seg i 1969, over 100 år etter at utdannelsen og institusjonen Diakonissehuset ble grunnlagt?

3.2 Historisk fokusområde

For å belyse en endring vil det være nødvendig for meg å vektlegge hvilken historisk opprinnelse Diakonissehuset i Christiania (Oslo) og diakonissene har, og jeg vil derfor vie noe plass til Diakonissehusets tidlige historie. I en slik diakron studie av et fenomen vil det være nødvendig å se på både indre og ytre påvirkning som har og kan ha betydning. I denne sammenheng er statlige reformer innenfor helsesektoren i denne perioden etter andre verdenskrig ikke til å komme utenom, da de påvirker diakonissenes hverdag direkte. Dette er en del av velferdsstatens framvekst i etterkrigstiden, og innebærer et statlig engasjement på områder som tidligere i alle fall delvis har vært overlatt til private organisasjoner. Sammen med et stadig mer sekularisert samfunn og kvinnehistorie i skjæringspunktet mellom husmorens glanstid på 50-tallet og likestillingskampens

fortsettelse er det flere sentrale ytre krefter som påvirker Diakonissehuset og deres diakonisser.

3.3 Behandling av kildene

I en studie av en organisasjon vil det være sentralt å se på personlige tekster, beretninger, dokumentariske fortellinger, uformelle og spontane kilder fra mennesker tilknyttet organisasjonen som forteller om det indre livet, men også formelle dokumenter som årsberetninger og regnskap. Gjennom hele perioden som er utgangspunkt for min oppgave har Diakonissehuset gitt ut sitt eget opplysningsblad «Fra Diakonissehuset». Liv Riiser beskriver det slik i sin bok om diakonisse Johanne Lyngø «Fargerikt i sort og hvitt»: «Diakonissehuset gir ut et lite blad.[...]Det kommer ut en gang i måneden og er en beskjedne trykksak med og meldinger om dette og hint. Det er ikke et blad for kritiske spørsmål og konfliktorientert kirkedebatt, men snarere et brev til familien med hilsener og informasjon og ikke minst, samvittighetsfulle referater av hva som har skjedd siden sist.» (Riiser 1993 s.111) Bladene er trykket i innbundne årganger og finnes hos Diakonissehuset i Oslo, og i hver årgang finner man også Diakonissehusets årsberetning. Disse innbundne årgangene har vært tilgjengelige for meg takket være diakonisse, og tidligere rektor, Berit Hovland ved Diakonissehuset. I studiet av disse årgangene av «Fra Diakonissehuset» legger jeg vekt på årsberetningene, som de sentrale dokumentene for historikken og organisasjonens selvforståelse de er, men jeg har også sett på andre skrifter som jeg mener belyser Diakonissehusets indre liv, synet på diakonien og livet som diakonisse.

Årsberetningene har en sentral plass, og de gir det offisielle bildet av Diakonissehuset som virksomhet, og det tallmaterialet som jeg har brukt er i all hovedsak hentet herfra. Som primærkilde har de en nøktern og saklig tilnærming til driften av Diakonissehuset, og står som sådan i kontrast til flere av de andre skrifterne i «Fra Diakonissehuset», som ofte inneholder tekster av mer åndelig, poetisk og narrativ karakter. Fordi den diakonale virksomheten jo bygger på den kristne kallstankegangen, og ønsket om å tjene Gud gjennom handling er det viktig å få fram medlemmenes egne tanker og følelser omkring livet som diakonisse og livet i virksomheten.

«Å forklare er å sammenlikne» er et sitat fra Knut Kjeldstadli som Jan Eivind Myhre bruker i sin lærebok: «Historie-En introduksjon til grunnlagsproblemer» (Myhre 2014 s.99) Som kontrasterende utdanningsinstitusjon for sammenlikning innenfor samme fagfelt har jeg flere steder brukt Norges Røde Kors' sykepleierutdanning og deres utvikling, da de har mange likhetstrekk med Diakonissehusets utdanning. Deres beveggrunner for opprettelsen av denne utdannelsen er imidlertid en noe annen, da de er en verdslig organisasjon med utgangspunkt i en tanke om å stille sykepleiere til rådighet i krig, selv om den kristne tro også var tydelig tilstede i denne organisasjonen, som den var det i mange av utdanningsinstitusjonene for sykepleiere. Ved å se disse organisasjonene i sammenheng vil det kunne være mulig å si noe om hvilke samfunnsfaktorer som påvirker begge institusjonene.

Som historisk subjekt, etter kriteriene at de er sykepleiere, har en felles drakt (knyttet til bakgrunn, utdanning og livssituasjon) og ugifte, kan man se diakonissenes historie som en fortelling, med en klart definert begynnelse ved grunnleggelsen av Diakonissehuset i 1868, og en avslutning i 1969 i den forstand at de definerende kriteriene ikke lenger gjelder. Dette kan være et nyttig grep, det har vært sagt at «Explanation is narration» - forklaring er fortelling- (Myhre 2014s.108) noe som understreker fortellingens mulighet i historieformidlingen. Bloch-Hoels bok til 100-årsjubileet i 1968: «Diakonissehusets første hundre år 1868-1968» er på mange måter narrativt lagt opp, med tydelige aktører og en klar framdrift, i alle fall i de tidlige tiårene. Når Bloch-Hoel beskriver Diakonissehuset er det organisasjonen som er hans hovedfokus, og fortellingen om organisasjonen avsluttes ikke i 1968. Historien fortsetter, og Diakonissehuset eksisterer fremdeles, men organisasjonen har gjennomgått flere endringer i tiden etterpå. Fortellingen om diakonissene i klassisk eller opprinnelig form slik jeg tidligere har definert dem blir imidlertid avsluttet i 1969, og gir dermed en tydelig ramme for de forholdene jeg vil se nærmere på.

3.4 Tallmateriale og kvantitativt innhold

Jeg vil også bruke noe tallmateriale i min behandling av diakonissenes historie i etterkrigstiden. Som tidligere nevnt vil jeg benytte årsberetningene fra perioden 1944-1969. I disse årsberetningen finnes helt til de siste årene oversikter over både elever,

prøvesøstre og ferdigutdannede diakonisser for hvert år. I tillegg har årsberetningene samvittighetsfulle oversikter over hvilke diakonisser som har gått bort. Dette tallmaterialet er det naturlig å ta utgangspunkt i når man skal si noe om diakonissenes kvantitative utvikling. «Kvantifisering skal ideelt sett brukes til å svare på våre historiske problemstillinger. Hvilke tendenser og mønstre finner vi som kan gi oss svar?» (Myhre 2014 s.154).

Diakonissehusets forstander H.E. Riddervold skriver i 1947 at «Nesten 80 år har Diakonissehuset i Oslo bestått, et par tusen søstre er blitt utdannet der, og i dag har det omkring 600 søstre og elever. Men tilgangen på nye elever har i mange år vært mindre god. Dette er både underlig og urovekkende når vi tenker på den store flokk av unge kristne kvinner i vårt land som gjerne vil vie sitt liv til tjeneste for Gud.» (Diakonissehuset 1947 s.24) Med dette som utgangspunkt kan det være interessant å se på hvordan antallet diakonisser i perioden mellom reformene i 1944 og 1969 utviklet seg: Vil antallet diakonisser øke etter reformene på 40-tallet, vil de holde seg jevnt, eller vil de gå tilbake? Hvilke årsaker kan ha en påvirkning på utviklingen?

Jeg vil også bruke tall fra Statistisk sentralbyrå for å vise hvor mange kvinner det faktisk var som potensielt kunne ha valgt å gå inn i sykepleien og diakonien. Disse tallene kan også brukes for å forstå hvilken betydning andre samfunnsspørsmål, som betydningen av husmorrollen, og framveksten av nye yrker som særlig kvinner søkte seg til, hadde i perioden 1945-1970.

Jeg vil bruke disse tallene til å se på utviklingen i perioden, for å se om reformene i 1944 får noen effekt på antallet unge kvinner som velger å gå inn i diakonien og søker seg til Diakonissehuset slik intensjonen var da de ble innført. Det er imidlertid klar at reformene bare er én faktor blant flere som påvirker antallet som søker seg til diakonissegjerningen. Jeg vil også sette søkningen inn i en kvinnehistorisk sammenheng ved å se på hvilke påvirkninger og samfunnsforhold som påvirket kvinner spesielt i denne perioden, med vekt på både sykepleie og sykehusutviklingen i perioden. Den betydningen som husmor-rollen fikk, spesielt i Norge i etterkrigstiden, og som virket

som en sterk konkurrent til diakonissegjerningen kan også til en viss grad tallfestes og vil høre med i en slik sammenheng.

I tillegg til disse verdslige sosiale og myndighetsstyrte forholdene som jeg vil vise at kunne påvirke søkningen til Diakonissehuset er det en prosess som også er gjennomgående i hele perioden, og det er sekulariseringen. Kirken hadde tapt sin påvirkningskraft og stilling som forklaringsmodell allerede fra 1800-tallet, men samfunnets sekularisering fortsatte enda sterkere etter krigen enn før, og jeg vil ta med også denne faktoren i min behandling av tallmaterialet og et forsøk på en forklaring av diakonissenes tilvekst eller mangel på dette, og forhold fram til 1969. Her vil det være fruktbart å se på tall fra både Den norske kirke og Human-Etisk Forbund, i tillegg til statistikk fra Statistisk sentralbyrå. «For historikeren står den kvantitative analysen sjeldan på egne bein» skriver Arne Solli (Solli 2018 s.93) og det er heller ikke tilfellet her. Tallmaterialet og verbalkildene må støtte hverandre i den samlede framstillingen.

4 Opprinnelsen til Diakonissehuset i Oslo

Diakonitanken, med diakoner og diakonisser som tjenere for menigheten og utøvere av tro gjennom handling, gjenoppsto fra oldkirken hos den tyske presten Theodor Fliedner i byen Kaiserswerth i Tyskland på 1820-tallet. Først gjennom en forening til beste for fanger, og senere, den 13. oktober 1836 åpnet en diakonisseanstalt i Kaiserswerth (Bloch-Hoell 1968 s.10). Da var fokus flyttet over til å gjelde syke og trengende. Fra Kaiserswerth spredte diakonisseanstaltene seg ut over i Tyskland og andre land. Ole Georg Moseng skriver at selv sykepleiefagets mest ikoniske skikkelse, Florence Nightingale, ble så imponert over hvordan hun så at sykepleierutdanningen foregikk i Kaiserswerth da hun var på besøk der, at hun skrev en liten bok om det i 1851. (Moseng 2012 s.26).

De første kvinnene med utdanning knyttet til et diakonissehus kom til Norge som følge av at legene ved Rikshospitalet var misfornøyde med det ufaglærte pleiepersonalet, «gangkonene», som de mente var slurvete og upålitelige og ikke hadde interesse for pasientenes behandling. De ønsket at hospitalets direksjon skulle ansette overgangkoner, noe de gir uttrykk for i en utredning i november 1853 (Martinsen 1984 s.33). Rikshospitalets ledelse mente at disse overgangkonene måtte ha en annen klassebakgrunn enn gangkonene, som hovedsakelig var rekruttert fra arbeiderklassen. Tanken bak dette må være at sykepleierne skulle ta oppgaven av idealistiske, i stedet for økonomiske grunner, og dermed være bedre skikket (Bloch-Hoell 1968 s.9).

Overgangkonene måtte være «Fruentimmer af større Dannelse og bedre Oppdragelse, hos hvem man kan vente ikke blot større Kyndighed i deres Forretninger, men fremfor alt det christelige Sind og den Høiere Opfatning af deres ansvarsfulde Kald, som alene kan borge for en utrættelig Samvittighetsfuldhed i Opfyldelse af dette.»(Johansen 1865, s.286.)(Martinsen 1984 s.33). De måtte også ha en god fagutdanning, og den tidligere nevnte novemberutredningen foreslår samme utdanning for overgangkonene som for tyske diakonisser (Martinsen 1984 s.33). To kvinner, jomfruene B. Lund og I. Stenersen, ble i 1856 sendt på statens bekostning til den tyske diakonisseanstalten Kaiserswerth for utdanning, og tiltrådte samme år i stillinger som overgangkoner ved Rikshospitalet (Martinsen 1984 s.34). Disse ble imidlertid ikke værende, til tross for høyere lønn og

bedre forpleining enn det andre pleiepersonalet, men sykehuspersonalet hadde da blitt introdusert for hvilket potensial som lå i utdannede sykepleiere.

4.1 Indremisjonens arbeid

Historikeren Berge Furre skriver at det er to skrifter som setter i gang massebevegelser i Europa i 1848: «*Det kommunistiske manifest*» av Karl Marx og Friedrich Engel, og Johan Hinrich Wichern sitt «*Denschrift: Die innere Mission der deutschen evangelischen Kirche*» (Den tyske kirkes indremisjon). (Furre 1987 s.419) Furre skriver at begge så for seg et etisk verditap og en moralsk krise, som følge av de strukturendringene som endringene fra gamle næringer til fabrikker og et voksende proletariat førte med seg. Selv om de to var enige i at det var en krise var de uenige i hvordan den skulle løses. Marxs løsning, slik han beskriver det i «*Det kommunistiske manifest*», er revolusjon. Wichern derimot vil ha en gjenreising av kirke, folk og stat, og denne gjenreisningen skulle skje gjennom forkynning og handling. Den tyske indremisjonen er det som bærer diakonien i Tyskland, og også i Norge spiller indremisjonen en viktig rolle når diakonien kommer til landet.

Den som virkelig satte i gang diakonissesaken i Norge var presten Julius Bruun (f.1820). Han holdt i 1866 to teologiske foredrag om diakonissesaken, hvor han vektla diakonissesakens kirkelige karakter og kirkens behov for å forkynne både i ord og gjerning, men han kom også inn på temaet etablering av et diakonissehus i Norge (Bloch-Hoell 1968 s.12). Berge Furre peker på at et motiv for Bruun til å sette fokuset på diakonien var motvirke den tendensen han så i samfunnet til at staten ble sekularisert gjennom folkesuverenitet og demokrati. Når staten overtar ansvaret for de fattige kommer de kristne barmhjertighetshandlingene i bakgrunnen, og fattigstøtten blir ifølge Bruun sett på som en lovlig rett, og dette avler misnøye, utakknemlighet og elendighet (Furre 1987 s.421). Bruun er med andre ord både samfunnsorientert og religiøst orientert i sitt foredrag; både kirken og samfunnet trenger diakonien.

Bruun var knyttet til *Foreningen for den indre Mission i Christiania* og det var her han holdt foredragene, som senere samme høst ble trykket i bladene «Lutherske

Kirketidende» og «For Fattig og Riig». Dette var begynnelsen, så ble Bruun i 1867 formann i den komitéen som indremisjonen valgte til å fortsette arbeidet med å etablere et diakonissehus. Komitéen rykket inn et opprop i *Lutherske Kirketidende* den 17. mars samme år, der de oppfordret «Medchristne i vort Land til at medvirke til, at en Anstalt for Uddannelse af christelige sygepleiersker kan bli opprettet i hovedstaden». Indremisjonsforeningen ville grunnlegge et sykehus som utdannelsessenter, og trengte i denne forbindelse store pengebidrag, noe som også gikk fram av oppropet. De som undertegnet oppropet var, i tillegg til Jul. Bruun: Professor Gisle Johnson, Skolebestyrer N. Nickelsen, Kand. Theol. O. Saxe og Kjøbmand Fr. Wang. Julius Bruun sørger også for å hente hjem sin kusine, Cathinka Guldberg, som har sin utdanning fra Diakonissehuset i Kaiserswerth til å lede den nye diakonisseanstalten. Han sender først en forespørsel i september 1867, og senere, etter at hun har sagt seg villig til å ta på seg dette ansvaret, og en erstatter for hennes arbeid for Kaiserswerth er funnet, en formell hjemkalling i februar 1868. (Espedal og Hovland 2012 s. 72)

I løpet av året 1868 hadde komitéen skaffet lokale til sykehuset i kommunalgården på Grønland, en ubebodd gård som kommunen holdt i berdskap som epidemilasarett. Mot visse forpliktelser til blant annet å motta «... Syge fra Byens Fattigvesen og afgive Sygepleiersker under Epidemier.» (Bloch-Hoell 1968 s.17), fikk de overlatt en del av eiendommen. Det er med andre ord en handlekraftig komité som på kort tid får gjort ord til handling i arbeidet med å opprette en diakonisseanstalt i Norge.

4.1.1 Opplæring, organisering, drakt og lønn

Et nytt opprop fra komitéen ble trykket i bladet: *Maaned-Tidende for den indre Mission* . Oppropet orienterte om fremgangen i diakonissesaken, ba om pengebidrag, og ikke minst; oppfordret unge kvinner til å melde seg som diakonisseelever. Komitéen hadde skiftet ut noe av besetningen fra forrige opprop, og hadde erstattet Nickelsen og Saxe med C. Kierulf. Cathinka Guldberg som senere ble den første forstanderinnen for diakonisseanstalten, ble for første gang nevnt ved navn av komitéen, og hennes utdanning ble beskrevet. Oppropet inneholdt også «Bestemmelser for dem der vil antages som Sygepleiersker i Diakonisse-Anstalten i Christiania» (Bloch-Hoell 1968 s.18). Disse bestemmelsene omfattet seks punkter med blant annet følgende innhold:

Søknaden måtte inneholde søkerens motiver og en kort livsberetning, det krevdes attest fra prest og lege, samt tillatelse fra verge eller forelder hvis søkeren var umyndig. Søkeren måtte også legge ved en bekreftelse på at noen kunne ha omsorg for henne hvis hun skulle avbryte utdannelsen før hun var ferdig. Aldersgrensene for søkeren var 18 og 40 år, og hun måtte være ugift. Opplæringen startet med seks måneder som elev eller læredatter, en tittel som forteller at hun er på vei inn i den familien som Diakonissehusets moderhusetsystem la opp til. Hvis hun ble funnet skikket kunne hun, etter seks måneder, bli prøvesøster. Hun var da godkjent til videre utdanning og praksis ved sykehuset på prøve, og ville fortsette som elev i ett til tre år. I denne perioden hadde hun fri stasjon, som vil si at hun fikk gratis kost og losji ved sykehuset der hun arbeidet. Hun fikk også drakten som hun var pålagt å bære, i tillegg til 15 spesiedaler årlig. Elever og prøvesøstre kunne veiledes ut, eller slutte når som helst, men som ferdig diakonisse måtte hun gjøre tjeneste i fem år ved Diakonisseanstalten eller et annet sted. Det viktigste var imidlertid «det Punkt der danner Sagens egentlige Kjerne: det at finde christelig-sindede Kvinder, som ere skikkede til at blive *Sygeplejersker*.» (Bloch-Hoell 1968 s.18). Diakonisseanstaltens hovedoppgave skulle være «at uddanne Quinder for Sygepleiens Gjerning», og «gjøre Sygeplejen til en christelig Kjærligheds-Gjerning» (Bloch-Hoell 1968 s.19). Dette er et sentralt punkt, og vi er her ved kjernen i prosjektet. Sykepleien er et middel for å nå målet om å leve i diakonien. Diakonissene skal ikke bare være troende, men de skal levendegjøre troen gjennom pleie av andre. Dette gjør den abstrakte troen til noe helt konkret, og gjør det mulig å snakke om et tresidig utbytte: Pasientene mottar omsorg, hjelp og pleie, legene avlastes og støttes i sitt arbeid, og diakonissen opplever at troen konkretiseres i handling.

Den diakonale tanken om barmhjertighetsarbeid var med andre ord tydelig tilstede, og oppropet pekte også på idealene som søkeren måtte leve opp til: Hun måtte ha en fast karakter, tålmodighet og åndsnærværelse, alvor blandet med mildhet og være villig til frasi seg forlystelser, adspredelser, bekvemmelighet og egne vaner. Alt dette peker i retning av en egen indre motivasjon, som også kom til uttrykk gjennom oppropets innføring av *kallstanken*. «Styret vender seg til kristelig-sinnede kvinner «som maatte føle Kald til at øve en saadan Sygepleje» (Bloch-Hoell 1968 s.19).

Fra november 1868 var Diakonissehuset i aktiv virksomhet, de første to årene i kommunalgården på Grønland. Disse lokalene flyttet man fra i 1870, og inn i en nyinnkjøpt eiendom i Ullevålsveien. Diakonissehuset utvidet kontinuerlig sin virksomhet, og allerede i 1877 meldte styret at det var behov for å utvide eller bygge nytt. I 1883 fikk Diakonisseanstalten eiendommen *Lovisenberg* i Kristiania og planla et nytt diakonissehus der. Grunnsteinen til Diakonissehuset ble lagt ned 13. september 1886, og huset ble innflyttet allerede i 1887 (Bloch-Hoell 1968 s.53). På under 20 år er altså Diakonissehuset blitt en etablert institusjon, noe som viser at de fyller et tydelig behov i helsevesenet. Denne tidlige suksessen kan kanskje være medvirkende til at Diakonissehuset blir «satt» i formen, og at det derfor tar lenger tid før endringer få gjennomslag hos dem.

Diakonissedrakten, diakonissenes uniform, gjorde Cathinka Guldborg endringer på fra det hun hadde erfaring med i Kaiserswerth: «Hun (Guldborg) gikk også vekk fra den lite kledelige søster-drakten fra Kaiserswerth, slik at norske diakonisser gikk kledd i den mer smakfulle uniformen fra Neuendettelsau» (Bloch-Hoell 1968 s.28). Dette skjedde på innspill fra Rikke Nissen, som ble diakonissehusets første læresøster, og grunnleggeren av diakonissenes teoretiske undervisning i sykepleie, som mente at drakten fra Neuendettelsau både var mer nett og mer praktisk. (Espedal og Hovland 2012 s.88) Drakten som skal prege diakonissene de neste 70 årene er med andre ord allerede ved opprettelsen gjenstand for en viss grad av pragmatisme, men Diakonissehusets konservative kultur gjør at det tar lang tid før det skjer nye endringer knyttet til bruken av den.

Søsterrådet, som ble opprettet i 1915 og gir diakonissene en mulighet til å påvirke styret ved Diakonissehuset, gjorde i 1931 et vedtak om at søstrene, for eksempel ved høyfjellsturer eller skiturer, måtte kunne kle seg på en mer passende og bekvem måte. «Dragtspørsmålet» ble diskutert på ny i 1935 og det kom forslag om å få godkjent en turdrakt. Saken kom opp igjen i 1937 og i en ny instruks for søstrene fikk de anledning til å bruke sportsdrakt og regntøy der forholdene gjorde det nødvendig (Bloch-Hoell 1968 s.98). Søsterrådet ble et viktig organ for søstrene i de endringene som flertallet av dem

ønsker for diakonissegjerningen, særlig ved drakt- og moderhusreformene i 1946 (Bloch-Hoell 1968 s.98).

Diakonissehuset fulgte Moderhusprinsippet som innebar at de mottok penger fra sykehusene for diakonissenes arbeid, og igjen skulle sørge for diakonissene og gi dem det de trengte av mat klær og losji, men fra 1872 skulle ferdige diakonisser også ha 20 spesiedaler årlig til klær og andre utgifter. Klær skulle kjøpes på Diakonissehuset, til innkjøpspris. Det var naturlig at klærne ble kjøpt på Diakonissehuset I og med at det bare var diakonissedrakten som var godkjent antrekk for en diakonisse, enten hun var på sykehuset eller andre steder, og kåper og annet yttertøy måtte også godkjennes. At klærne ble solgt til innkjøpspris er også et tydelig uttrykk for at denne ordningen var ment å skaffe diakonissene klær på en oversiktig og ukomplisert måte, ikke for å tjene penger på diakonissene. Av andre lønnsbestemmelser kan det nevnes at søstre som hadde tjeneste utenfor hovedstaden fikk et tillegg på to spesiedaler, mens elever og prøvesøstre ikke fikk lønn det første året, men etter ett år fikk de 16 spesiedaler per år inntil de var innviet som diakonisse (Bloch-Hoell 1968 s.37). Dette er den spede begynnelsen på det som senere blir lønnsinntekt og til slutt ordinært lønnsarbeid for alle, også diakonissene.

Den patriarkalske strukturen som Diakonissehuset arvet fra de tyske diakonissehusene gjennom organiseringen de hadde i de første 70 årene etter opprettelsen var ikke så fremmed i samtiden som den skulle bli bare noen tiår seinere. Moderhusorganiseringen tilsvarer til en viss grad organiseringen av en storhusholdning på en gård, som ikke var så uvanlig på 1870-tallet, selv om også storhusholdningene var i tilbakegang på den tiden, med mekaniseringen av landbruket og den økte industrialiseringen. De praktiserte også sendelsesprinsippet, der diakonissene ble plassert i den menigheten eller det sykehuset der Diakonissehuset mente at behovet var størst. Hvor ute av takt med tiden denne organiseringen var viste seg allerede på 1890-tallet da Diakonhjemmet for mannlige ble grunnlagt. De forsøkte å organisere Diakonhjemmet med sendelsesprinsippet etter modell fra Diakonissehuset, men det viste seg å ikke la seg gjennomføre fordi tanken om å gi fra seg så mye personlig frihet med hensyn til

hvor i verden man skulle arbeide var for fremmed for de mannlige diakonene (Finnseth 2005 s.76).

4.2 Diakonisseutdanningen og moderhuset

Det første moderhus ble etablert av pastor Fliedner ved diakonisseanstalten som han opprettet i Kaiserswerth i 1836, (Bloch-Hoel 1968 s.10) og Diakonissehuset i Oslo ble i stor grad organisert som et moderhus etter sitt tyske forbilde, selv om det norske moderhuset hadde færre paragrafer enn Kaiserwerths 64. Dette er nok i stor grad Cathinka Guldbergs verk, for hun var ikke udelt begeistret for Kaiserwerths mange regler. Hun skriver om dette til pastor Julius Bruun i august 1868: «Her ere saa mange Regler, at de kunne ei blive holdte» (Bloch-Hoell 1968 s.26). Det var med andre ord viktigere med færre regler som var forstått og respektert, enn en detaljstyring som ikke ble overholdt. Dette viser en mer pragmatisk holdning til moderhusets kontrollregime enn det som hadde utviklet seg i Tyskland der bevegelsen oppsto.

Begrepet moderhus ble ikke brukt om det norske Diakonissehuset før i 1887, da pastor Julius Bruun redegjorde for begrepet i tre artikler i *Fra Diakonissehuset*. I følge Bruun skulle Moderhuset være et hjem for de ugifte kvinnene, det skulle være et søstersamfunn for dem og viske ut klasseforskjellene, og det skulle være et utdanningssted for dem. Moderhuset var også arbeidsgiver for søstrene, og praktiserte sendelsesprinsippet, som innebar at moderhuset sendte søstrene ut til menigheter eller andre institusjoner som ønsket diakonisser (Martinsen 1984 s.71). Moderhusprinsippet innebar at alle diakonisser som ikke hadde trådt ut tilhørte et moderhus som de kunne vende tilbake til når videre tjeneste var umulig på grunn av alder og sviktende krefter.

Moderhuset var også et samlingspunkt og en arena ved store begivenheter, som konferanser og jubileer. På den måten inntar Moderhuset en rolle som både arbeidsgiver og familie for diakonissene, eller slik storfamiliene på gårdene fungerte i samtiden ved at man fikk opplæring sammen, arbeidet sammen, og ble tatt hånd om av de same menneskene når man var for syk eller gammel til å arbeide. Dette var en rasjonell organisering i et samfunn der staten i liten grad tok et sosialt ansvar. Endringer

i statens rolle og forpliktelser i samfunnet opp gjennom 1900-tallet er derfor en av de sentrale faktorene som etter hvert gjør at moderhusprinsippet endres og til sist gradvis oppgis i reformene på slutten av 1940- og 1960-tallet. Dette er sentralt for min redegjørelse i denne oppgaven, og vil bli behandlet mer i dybden i senere kapitler.

4.3 Sykepleiefaget

Utviklingen av sykepleiefaget som en profesjon ved siden av legeyrket påvirket diakonissene direkte, og selv om de ikke selv deltok i særlig grad i fagbevegelsen gjennom Norsk Sykepleierske Forbund var flere av de sentrale lærebøkene som ble brukt i utdannelsen av sykepleiere helt fram til 1960-tallet skrevet av diakonisser.

Fagutdannelsen som ble gitt ved Diakonissehuset var tosidig: Som diakonisse var sykepleieren både verdslig og religiøs, og sto i en mellomstilling både mellom lege og pasient, og mellom pasient og prest (Mathisen 2006 s.113). Allerede i 1876 overtok diakonissene selv ansvaret for undervisningen i sykepleie som den første tiden var blitt foretatt av leger, og tar dermed et viktig steg i retning av å utvikle sykepleiens egenart og bygge den opp som en egen profesjon (Mathisen 2006 s.126).

Så lenge Diakonissehuset var den eneste utdanningsinstitusjonen for sykepleiere hadde alle denne dobbeltrollen, men i 1895 startet Norges Røde Kors opp en egen sykepleieutdanning, og ble den første av flere utdanningsinstitusjoner for sykepleie i Norge som var startet av en humanitær organisasjon. Annen sykepleierutdanning i tilknytning til kristelig arbeid enn den ved Diakonissehuset ble også startet opp på slutten av 1800-tallet: Det norske Diakonhjem startet sykepleierutdanning for menn i 1890, og søsterhjemmet Betanien, som også var en diakonal sykepleierskole, ble startet i 1897 (Mathisen 2006 s.128). På begynnelsen av 1900-tallet startet det også opp kommunale sykepleieskoler i Oslo (1900) og Bergen (1908) (Mathisen 2006 s.130). «Rundt forrige århundreskifte var altså flere sykepleierutdanninger blitt etablert her til lands. Skolene var forskjellige, for det fantes ingen offentlig lovgivning som regulerte utdanningens innhold. Det skulle ennå gå mange år før en slik regulering kom.» (Mathisen 2006 s.131).

Utover 1900-tallet ble både samfunnet og kvinnerollen forandret, kvinner fikk en helt annen plass og betydning i samfunnet enn de hadde hatt i foregående hundreår. Kampen for likestilling fikk et stort gjennombrudd i 1913 med alminnelig stemmerett for kvinner, bare 15 år etter at det samme var innført for menn i 1898. Politisk inntok kvinnene nye arenaer, den første kvinnelige representanten på Stortinget ble valgt inn i 1921, og seksti år senere, i 1981 fikk Norge sin første kvinnelige statsminister, Gro Harlem Brundtland, noe som markerer en tydelig milepel når det gjelder kvinners rolle i det norske samfunnet. Teknologiske nyvinninger gjorde at hushjelpene i overklassen forsvant, idealet ble på 50-tallet den hjemmeværende husmoren, og senere den dobbeltarbeidende kvinnen, med både yrkesarbeid og mor/husmor-rollen (Mathisen 2006 s.137).

Samfunnet forandret seg, og det gjorde også sykepleiernes vilkår. I perioden fram til 1948 var det vanlig at sykepleiere måtte slutte i jobben når de ble gift, men i 1948 fremmer Sosialdepartementet «Lov om utdanning og offentlig godkjenning av sykepleiere» for Stortinget. Loven blir sanksjonert av Kongen i statsråd den 10.12. 1948 (NSF 2019). Etter at denne loven trådte i kraft kunne de fortsette i stillingen. Dette gjaldt imidlertid ikke diakonissene, de måtte tre ut av fellesskapet ved ekteskapsinngåelse helt fram til 1969. Ønsket om å kombinere yrket med egen familie var problematisk, også for vanlige sykepleiere som ikke var hadde noe ekteskapsforbud, og mange av dem valgte å slutte i jobben når de inngikk ekteskap fordi de ikke fikk det til. Dette problemet ble det satt mer og mer fokus på etter hvert som behovet for faglærte sykepleiere økte med den voksende velferdsstaten.

Den religiøse etikken og kulturarven kunne også merkes i de forskjellige andre institusjonene for sykepleierutdanning. Selv de humanitære og kommunale sykepleierutdanningene bygde på et kristent grunnlag, Røde Kors betingelser for å bli opptatt ved skolen da den startet opp i 1895 var blant annet at søkerne var «af evangelisk trosbekjennelse...» (Mathisen 2006 s.129). Kristiania kommunale sykehusers skole for sykepleiersker hadde dette innslaget i oversøsters timer i 1905:

Gjør det lille du kan, og betenk, at det Gud vil se hos os alle er troskab. Disse ord burde staa over et hvert menneskes liv og arbeid, det burde staa som ildskrift paa en hver sykepleierskes... Derfor betenk dig vel før du tar op sykepleien som dit livsarbeide. Vigtig er det at du har de legemlige krefter og ellers er skikket til det menneskelig seet, men langt viktigere er det at du har taget Gud med paa råd. (Mathisen 2006 s.139)

Dette viser at det religiøse preget var gjennomgående i all sykepleieutdanningen på begynnelsen av 1900-tallet. Diakonissene hadde sitt særpreg, og sin særlige kobling mellom kall og sykepleiegjerning, men vi ser at grunntanken var noe som alle sykepleieinstitusjonene stilte seg bak. Gjennom århundret blir denne koblingen mindre og mindre framtrædende, og i løpet av 1980-tallet var det religiøse preget i sykepleierutdanningen borte i de statlige høyskolene, selv om det fortsatte i de private skolene som var knyttet til kristne organisasjoner (Mathisen 2006 s.139).

Selv om det var Diakonissehuset som var først ute med å utdanne sykepleiere var det Norsk Sykepleierskeforbund (NSF) som gjorde sykepleien til en profesjon. Dette arbeidet var Diakonissehuset lite delaktig i, men resultatet påvirket dem direkte. NSF ble stiftet i 1912 etter initiativ fra Bergljot Larsson (1883-1968) som hadde sin sykepleierutdannelse fra Kristiania Kommunale sykehus. NSF markerte seg tidlig i samfunnsdebatten, og deres fremste kampsak var kravet om en lovregulert enhetlig og treårig sykepleierutdanning som skulle gi autorisasjon som sykepleier (Mathisen 2006 s.179).. Det er dette arbeidet som fører fram til profesjonstanken, og arbeidet med å gjøre sykepleierarbeidet til en profesjon. I 1915 nedsatte Den norske lægeforening en sykepleiekomiteé og ba med representanter fra organisasjonene som utdannet sykepleiere slik at de sammen kunne utarbeide et forslag til utdanning for sykepleierne som kunne legges fram for myndighetene til godkjenning (Mathisen 2006 s.175). Det ble splittelse i gruppen mellom de som ville ha en todelt utdanning: Noen kunne nøye seg med halvannet år hvis de bare skulle praktisere i distriktene, mens de som skulle være sykepleiere på sykehusene skulle ha tre år, og Norsk Sykepleierskeforbunds representanter som sto på at alle måtte ha en treårig utdanning. Gruppen kom ikke til enighet, og i 1918 fremmet NSF et selvstendig forslag for regjeringen om treårig utdanning for sykepleiere, mens komitéen fremmet både forslaget om todelt

utdannelse og enhetlig treårig utdannelse et år senere (Mathisen 2006 s.175). Regjeringen startet arbeidet med et lovforslag, men dette ble ikke behandlet i Stortinget før i 1924. Mange var uenige i NSF's holdning om enhetlig utdanning, og Stortinget bestemte seg for å utsette saken, så det kom ikke i gang igjen før Sosialdepartementet opprettet en komité i 1939 for å utrede spørsmålet om sykepleieutdanningen (Mathisen 2006 s.176). Krigen 1940-1945 forsinket arbeidet, men i 1946 leverte komitéen sin innstillingen til departementet, og i 1948 var sykepleieloven klar (Mathisen 2006 s.176). Helsedirektøren, Karl Evang håpet at enhetsutdannelsen som ble innført med denne loven ville motvirke avgangen fra faget, som allerede i 1949, da loven trådte i kraft, var blitt et problem.

I arbeidet med innføringen av offentlig godkjenning av grunnskoler i sykepleie argumenterer styret ved Diakonissehuset gjennom et brev til Sosialdepartementet til dels kraftig mot noen av forslagene som kommer i rundskriv av 15. september 1951.t. De ser forslaget som en trussel mot de frivillige helseorganisasjonenes plass innenfor helsevesenet, fordi de ikke er med i budsjettene for framtidige helsetjenester (Hauge og Sigurdsen 1952 s.21). Det som er interessant er at de i sin argumentasjon trekker inn den kristne ideologien, og understreker dens betydning for rekrutteringen til sykepleieskolene. Det er tydelig at styret ved Diakonissehuset ikke ser på de fallende søkertallene til diakonisseutdannelsen som et tegn på sekularisering hos de unge, de mener at det ikke vil øke rekrutteringen til sykepleierutdannelsen hvis det offentlige monopoliserer den (Hauge og Sigurdsen 1952 s.21). Den forklaringen som styret har i 1951 er at det er en mentalitetskrise hos ungdommen som gjør at sykepleierskolene mangler elever. Dette er en rent menneskelig årsak, hevder de, og det har de jo rett i. Men mangel på elever har jo Diakonissehuset også, så at det skal være en fordel rekrutteringsmessig å være en kristelig skole er det vanskelig å se at de har belegg for å hevde. Statstilskuddet økte for de private skolene utover på 50-tallet, men likevel slet mange med økonomien. De private sykepleieskolene fortsatte å spille en viktig rolle, i 1960 var det 30 sykepleierskoler i Norge. Tjue av dem hadde tilknytning til ulike organisasjoner, men gradvis ble de private slått sammen med hverandre eller inn under statlige, eller fylkeskommunale sykepleierutdanninger (Mageli 2014 s.228-229).

4.4 Kallstanken

Innenfor den kristne diakonien i Norge sto kallstanken som tidligere nevnt hele tiden sentralt. Julius Bruun, som var brennende opptatt av diakonissesaken og hadde avgjørende betydning for dannelsen av et norsk diakonissearbeid, la til grunn diakonissesakens kirkelige karakter, og hevdet at diakonisser er «...sadtanne Quinder, der sætte sig det som deres Livs Oppgave af Kjærlighed til Herren at pleie og passe Syge» (Bloch-Hoell 1968 s.15).

Bruun la med andre ord vekt på betydningen av ordet diakon (tjener), og at det å være en diakonisse var å, gjennom sin gjerning, tjene Gud. Han holdt en jubileumspredken hvor han blant annet sa «Vi maa i Sandhet bekjende, at det ikke var, fordi vi selv vare gennemtrængte af Sagens egentlige eller store Betydning, end mindre, at vi turde sige, at vi havde annammet et indre, et Hjertekald dertil; vi bleve valgte, vare ikke kaldte.» (Bloch-Hoell 1968 s.14). I dette utsagnet lå det tydelig at han mente at det var Gud som spesifikt valgte ut de som fikk kallet i sitt hjerte, behovet for å tjene kom innenfra og var religiøst begrunnet.

Diakonissehuset var først ute med sykepleieutdanningen, og «I 1910 var 180 diakonisser i arbeid ved sykehus over hele landet. Slik sett kan den kvinnelige diakonien forstås som et vesentlig fundament i den formative fasen av sykepleien som fagfelt – og med det også den sterke religiøse bakgrunnen for den nye profesjonen.» (Hvalvik og Moseng 2015) Vektleggingen av profesjonen og vitenskapelig kunnskap vokste imidlertid med moderniseringen på 1900-tallet, og da Norsk Sykepleierskeforbund ble stiftet i 1912 hadde lederen Bergljot Larsson ambisjoner om å modernisere sykepleien. (Hvalvik og Moseng 2015) Larsson knyttet sykepleiens kall til det som ble oppfattet som et moderne kvinnesyn, og det sekulariserte kvinnekallet som bygde på moderne ideer om kvinners medfødte omsorgsegenskaper og moralske kvaliteter som ville bidra til å skape et bedre samfunn (Hvalvik og Moseng 2015). Her blir kallstanken koblet til noe sekulært og biologisk, men fortsatt en indre motivasjon. Denne tanken er heller ikke fremmed for diakonissene.

Forbindelsen mellom det å være en god kvinne og en god sykepleierske ble også vektlagt av diakonisse Elisabeth Hagemann i *Sykepleieskolens etikk i korte trekk (1930)*, som var pensum i sykepleieskolene fram til 1965 (Mageli 2014 s.230). Hun siterer det hun kaller «et ord fra en amerikansk sykepleietikk» når hun skriver: «For å være en god sykepleierske må man først og fremst være en god kvinne». Hagemanns tolkning av dette er at det ikke holder med gode ferdigheter, man må først og fremst jobbe med å være et godt menneske. Hun skriver at det viktigste for å utvikle en god karakter er å utvikle sine gode sider og bekjempe de dårlige (Hagemann 1936 s.12).

4.5 Fellesskapet

Diakonissene hadde sitt moderhus, og helt fra tidlig på 1900-tallet var søsterorganisasjonene som de ulike sykepleierutdannelsene hadde for sine søstre en sentral del av deres sikkerhetsnett og sosial trygghet. Dette endret seg da velferdsstaten gradvis ble utbygd og skapte økonomisk trygghet for alle gjennom en rekke lover på begynnelsen og midten av 1900-tallet. For å vise hvor stor og gjennomgripende statens engasjement i alle sider av innbyggerens velferd er vil jeg ta en kronologisk gjennomgang av dem: Først kom lov om obligatorisk syketrygd i 1911 (Mathisen 2006 s.153). Deretter kom i 1936 lov om behovsprøvd alderstrygd fra 70 års alder. En revisjon i 1957 gjør denne ordningen universell, og behovsprøvingen faller bort. Ved disse to lovene har staten tatt ansvar for de to viktigste grunnene til inntektsbortfall hos de vanlige arbeiderne. Lov om uføretrygd og attføring kom i 1961, og lov om sosial omsorg i 1965 (Mathisen 2006 s.155). Denne utvidelsen gir trygdene en sosial profil, og gjør at det finansielle sikkerhetsnettet som skulle fange opp innbyggerne ble både bredere og med finere masker. Fra 1966 samordner folketrygdloven alderstrygd, attføringstrygd og folketrygd, og i 1971 kom syketrygden og yrkesskadetrygden også inn under folketrygden (Mathisen 2006 s.156). Dermed var alle sider av en lønnsarbeiders økonomiske utfordringer ved uforutsette eller uforskyldte hendelser trygget gjennom lovverket. Disse lovene viser statens voksende interesse og omsorg for innbyggernes velferd, men samtidig overflødigjorde de i stor grad søsterorganisasjonene og det private økonomiske sikkerhetsnettet som de hadde representert, og derfor ble da også søsterorganisasjonene etter hvert avvirket.

Elevene ved de forskjellige sykepleieskolene hadde gratis bolig og gratis kost under utdannelsen, og elevene bodde i internat, ofte kalt elevhjemmet, søsterhjemmet, eller bare hjemmet (Mathisen 2006 s.181). Elevene skulle lære gjennom praktisk arbeid ute i avdelingene, og helt fram til 1960-tallet ble de regnet til avdelingens personale, noe som førte til at risikoen var stor for at elevene ble utnyttet som arbeidshjelp, og ikke fikk god veiledning på sin vei til å bli sykepleiere (Mathisen 2006 s.181). Husorden måtte følges i arbeidstid og fritid, og denne kunne være nokså streng. Jorunn Mathisen skriver om Ullevåls søsterhjems husorden fra 1920-tallet at «Elevene skulle alltid møte i korrekt arbeidsdrakt eller korrekt privat antrekk til måltidene og i husets fellesrom[...]Reglene ble begrunnet med at skolen hadde påtatt seg det fulle ansvaret for elevene.» (Mathisen 2006 s.182). Bruken av uniform var ellers utbredt også under teoretiske forelesninger helt ut på 1950- og 60-tallet, Mathisen skriver at dette var med på å viske ut forskjellen mellom praktisk og teoretisk opplæring, og at uniformen gjorde dem til sykepleierelever hele tiden. Røde Kors-sykepleierne hadde sin egen variant av sykepleiekulturen, og dannet sitt første søstersamfunn i 1934, som en landsomfattende forening. Hos Røde Kors-søstrene var det ingen motsetning mellom det å være medlem av søstersamfunnet og det å være medlem av Norsk Sykepleierforbund, det søstersamfunnet skulle jobbe for var å styrke sykepleiernes interesser, og øke kjennskapen til Røde Kors, både nasjonalt og internasjonalt. (Mageli 2014 s. 238).

For sykepleierne var søstersamfunnene viktige arenaer for sosialt samvær, og hver skole hadde gjerne egne sykepleiersamfunn eller søstersamfunn. Eldrid Mageli skriver at: «De dannet rammene rundt sykepleiernes sosiale liv. Her var kåseri og lysbilder, bevertning og utflukter, besøk på aldershjem, juleutlodning og allsang.» (Mageli 2014 s. 238). Dette viser at diakonissenes moderhus og deres omsorg for, og kontroll over diakonissene ikke var så langt fra de forholdene som gjaldt andre sykepleiere i perioden før 2.verdenskrig, selv om det nok var strengest ved Diakonissehuset.

5 Tilpassing til etterkrigstidens samfunn

5.1 Velferdsstaten overtar oppgaver

Etter 1945 begynte det som senere skulle bli kjent som velferdsstaten å ta form. Det var bred politisk enighet om dette arbeidet, og «I Norge ble velferdsprogrammet selve frihetsgaven til folket fra politikerne. Fellesprogrammet fra 1945 slo målene fast: arbeid, trygghet og helse for alle.» (Seip 1994 s.357). I følge Anne-Lise Seip var årene 1935-1975 velferdsstatens klassiske periode, og påvirkningen på Diakonissehuset var både direkte, og indirekte. Motsetningene mellom partiene var ikke så store i disse spørsmålene, selv om Arbeiderpartiet og partiene til venstre så på offentlige løsninger som det beste, og kunne uttale seg mot «privat veldedighet som system» (Seip 1994 s.364)

Det viktigste kjennetegnet ved velferdsstaten i det 20. århundre er, ifølge sosialhistoriker Harold Perkin, profesjonaliseringen innenfor alle samfunnssektorer (Seip 1994 s.369). Dette sees særlig tydelig innenfor helsesektoren, og framveksten av sykepleie som profesjon henger tett sammen med utviklingen av velferdsstaten. Helsevesenet var allerede etablert i 1945, selv om sykepleie som profesjon ikke var ferdig utviklet, men nye behandlingsprofesjoner vokste også fram, helsevesenet ble mer spesialisert. Spesialisering var et kjennetegn ved utviklingen i velferdsstaten; mens helsevesenet i 1945 hadde 30 personellkategorier hadde de i 1979 98 kategorier (Seip 1994 s.372). Profesjonaliseringen førte også til nye behandleryrker med krav om fagutdanning, blant annet som sosialarbeidere, og etterspørselen etter, og behovet for fagutdannede var større enn etterspørselen. Denne etterspørselen innebar et nytt arbeidsmarked for kvinner, etter 1957 var overvekten av kvinner til sosialarbeiderutdanningen over 80% (Seip 1994 s.371). Noen utdannelse kom som følge av teknologien, som for eksempel radiologer, mens andre hadde utgangspunkt i eldre skoler, som for eksempel fysioterapien (Seip 1994 s.373). Denne utviklingen er med på å øke konkurransen om søkerne til utdanningsinstitusjonene, og Diakonissehuset er ikke noe unntak.

Et svært viktig punkt når det gjelder utdanning som vei til profesjonalisering er fokusskiftet fra kall til fag. Mange profesjoner ville bort fra «sentimentale følelser» (Seip 1994 s.373). Det var viktig å forankre profesjonen i fag og vitenskap; utvalget for psykisk barnevern advarte blant annet mot «for sterk kallsinnstilling», arbeid med barn var «et fagarbeid» (Seip 1994 s.373). Her kommer profesjonene i konflikt med de gamle kallstankene og bidrar til sekulariseringen av arbeidslivet, samtidig som de svekker kallet som idé og yrkesmotivasjon.

Opprettelsen av *Statens lånekasse for utdanning* i 1948 åpnet for lån til utdanning, og gjorde dermed utdannelser som ikke dekket kost og losji under opplæringen (slik som sykepleierskolene ga helt til 1970-tallet) lettere tilgjengelige. Dette skaper skarpere konkurranse om studentene til de forskjellige utdannelsene, for nå er det ikke lenger nødvendigvis noe fortrinn at utdanningsinstitusjonen tilbyr kost og losji på forskjellige søsterhjem. Mange ville heller få tilskudd fra lånekassen og ordne bolig og mat selv, noe som var i direkte konkurranse med den gamle ordningen med søsterhjem. I tillegg gikk Diakonissehuset over til å la staten ta hånd om pensjonsspørsmålet fra 1. januar 1948 da samtlige diakonisser under 40 år ble meldt inn i Statens pensjonskasse. Dette markerte også slutten for den store omleggingen som Diakonissehuset gjorde på 1940-tallet (Hauen 2006 s.8).

I perioden etter 1945, der velferdsstaten blir etablert, anerkjenner myndighetene behovet for frivillige organisasjoners innsats i utdannelsen av sykepleiere for å møte det økte behovet. Sosialminister Gudmund Harlem skisserte i sin hovedtale ved Røde Kors' landsmøte i 1957 en samarbeidsmodell med skolene som innebar at staten gikk inn med økonomiske tilskuddsordninger mens de frivillige organisasjonene sto for driften. Fra 1960 var dette formalisert i lovs form: Staten skulle dekke undervisningskostnadene, og fylkene skulle føre tilsyn med driften (Mageli 2014 s.228). Dette bidro positivt til sykehusenes økonomi, men deres autonomi ble tilsvarende svekket, og var begynnelsen på den statlige styringen av sykehusene som fullføres med sykehusloven i 1969, der staten reorganiserer sykehusvesenet i fire kategorier; lokalsykehus, sentralsykehus, regionsykehus og Rikshospitalet (Kjelvik 2007 s.227). Dette fikk også konsekvenser for diakonissene og deres organisering av arbeidsdagen og innkvarteringen, men på dette

tidspunktet var statlig organisering og finansiering allerede i ferd med å overta det meste av helsevesenet.

5.2 Ny kvinnerolle og kvinneideal

Grunnlaget for det høydepunktet i betydning og antall som 50- og 60-tallet er for de hjemmeværende husmødrene blir lagt i mellomkrigstiden gjennom en rekke lover, vedtak og kampanjer som hadde mer eller mindre forskjellige utgangspunkt, men som alle har en retning som gjør hjemmeværende familieliv i ekteskap til den normaltstanden som etterstrebes og som det legges til rette for. Dette er et ideal som er i direkte konkurranse med diakonissenes, og som uten tvil må ha vært med på å vanskeliggjøre rekrutteringen til Diakonissehuset, men hvilke prosesser var det som førte fram til dette resultatet?

Arbeiderpartiet hadde i 1923 nedsatte en Mødre lønnskomité, samlet seg om såkalt morslønn, en ide presentert av Katti Anker Møller i 1919. Tilskuddet skulle utbetales til mor, uavhengig av fars arbeid, og sidestiller morsarbeid med lønnsarbeid. (Seip 1994 s.176). På den måten signaliserer barnetrygden en konkret begynnelse på likestilling av kvinners arbeid i hjemmet med menns lønnsarbeid. Lov om barnetrygd kom i 1946. Den ga alle rett på barnetrygd fra og med barn nummer to, og var den første universelle trygdeytelsen. Dette representerte noe nytt i norsk sosiallovgivning, og peker framover mot ytelser som verken er knyttet til klasse eller inntekt. Utgangspunktet for støtten bunnet i en problemstilling fra 1915 om ikke fattige gifte mødre skulle få støtte slik at de kunne være hjemme med barna slik som de fattige ugifte? Samtidig var det statsfunksjonærer med barnerike familier som klagde over lønnsforholdene, og når barnetrygden innføres 30 år senere er det disse to linjene, sosialpolitikk og lønnspolitikk, med barns levekår i sentrum som møtes. (Seip 1994 s.175). Universell barnetrygd fra første barn kom ikke før i 1970 etter at både Kristelig Folkeparti og Sosialistisk folkeparti hadde fremmet forslag om det i de foregående tiår. Kristelig Folkeparti ville ta hensyn til gifte kvinner som de mente burde få samme støtte som ugifte kvinner, mens Sosialistisk Folkeparti mente at familier der mor måtte slutte å arbeide når hun fikk barn ikke skulle lide økonomisk for det (Seip 1994 s.188).

Husmoryrket økte i betydning og oppslutning i perioden etter 1945, og var i stor grad en konkurrent til rekrutteringen av nye diakonisser. Antallet gift kvinner gikk opp fra 45% i 1920-årene til 57% i 1950 og 62% i 1960 (Nielsen 2011 s.159). Svært mange av disse kvinnene fikk en kort karriere i yrkeslivet hvis de i det hele tatt var ute i det, for flertallet av kvinner i etterkrigstiden giftet seg før de var 25år, og i 1960 var så mange som 55% av alle voksne norske kvinner i Norge heltidshusmødre (Nielsen 2011 s.159). Den lave yrkesaktiviteten blant kvinner i Norge på 1950- og 60-tallet representerer et historisk bunnpunkt, og henger sammen med den samtidig historisk høye andelen kvinner som går inn i ekteskap. Det var forventet, gjennom sterke ideologiske føringer, at kvinner i ekteskap skulle forsørges, og bedre råd i familiene gjorde dette mulig. Det er dette historikeren Kari Melby kaller ideologiseringen av husmoderligheten (Melby 1999 s.235). I den forbindelse stiller hun spørsmål ved om noe av denne ideologiseringen kan skyldes den nedgangen i barnetallet i ekteskapene som kommer til uttrykk omkring 1930, og den er et uttrykk for en moderne livsførsel som omfatter sekularisering, individualisering og rasjonalitet (Melby 1999 s.237). Dette er prosesser som kan påvirke Diakonissehusets søkertall direkte. En mer sekulær og individorientert befolkning gir en religiøs virksomhet som Diakonissehuset enda færre mulige søkere til sin utdanning. Når det i tillegg er slik at samfunnet ser på ekteskapet som den naturlige orden, og Diakonissehusets regler gjør ekteskap uforenelig med det å virke som diakonisse, er det kraftige strømninger som påvirker antallet diakonisser i negativ retning.

Allerede fra mellomkrigstiden hadde myndighetene begynt sitt arbeid med å legge til rette for økt inngåelse av ekteskap med den nye ekteskapsloven i 1918. Denne ekteskapsloven stilte få krav til de som skulle gifte seg, fordi myndighetene hadde sett en nedgang i fødselstallene siden århundreskiftet, og prioriterte mange ekteskap foran det å stille for store helsemessige krav, selv om det var en uttalt målsetning hos myndighetene at det ble født både mange og sunne barn (Melby 1999 s.257). Fra 1927 blir også økonomien i ekteskapet reorganisert i en ny lov som gir økt likestilling for kvinner ved at de blir anerkjent som likeverdige i familiens underhold gjennom arbeid i hjemmet, og det at begge ektefeller får gjensidig underholdsplikt (Melby 1999 s.262).

Dette signaliserer også at det som regnes som en normaltilstand er at kvinnen arbeider i hjemmet, og mannen har lønnsinntekt utenfor hjemmet.

Samfunnets norm for kvinnene i denne perioden var at de skulle være husmødre, og arbeid utenfor hjemmet var ikke regnet som forenelig med ansvaret for hus, hjem og familie (Nielsen 2011 s.159). Husmorrollen utjevnet også mange tidligere sosiale skiller, og gjorde arbeiderkvinner og borgerskapskvinner mer like hverandre når hushjelpene ble mindre vanlige i borgerskapets hjem og arbeiderklassekvinnene ble hjemmeværende (Melby 1999 s.284). Slik ble husmorrollen et utjevnende tiltak sosialt, men den gjorde det ikke lettere på arbeidsmarkedet. Tvert imot var det et argument for ulik lønn at en mann hadde forsørgeransvar, mens kvinner var forsørget. Man trodde at de fleste kvinner ville bli forsørget, noe som svekket kvinners stilling både på arbeidsmarkedet og innenfor trygdesystemet. (Melby Oslo 1999 s.312). Diakonissehuset tillot heller ikke gifte kvinner å være diakonisser, så de to funksjonene utelukket hverandre.

Innenfor Arbeiderpartiet og LO ble det i mellomkrigstiden arbeidet aktivt mot gifte kvinner som var i lønnsarbeid. Dette skulle være et tiltak mot arbeidsløshet, og lønn måtte fordeles etter behov slik at ikke en familie fikk to inntekter mens en annen ikke fikk noen (Melby 1999 s.263). Dette varte fram til 1937 da LO og Arbeiderpartiet fatter et vedtak om at «retten til arbeid skal være lik for alle, menn og kvinner, enten de er gifte eller ugifte» (Melby 1999 s.263). Det ble også jobbet aktivt for å dyktiggjøre kvinner til arbeid i hjemmet, gjennom både husmorskoler og skolekjøkkenundervisning for pikene i byskolene som innføres i mellomkrigstiden. Arbeiderpartiet som skal styre mye av utviklingen er aktive i dette arbeidet etter 2.verdenskrig, og oppretter Arbeiderkvinnenes Husstellkontor i 1947 og statsfinansiert husmorvikarordning var innført året før, og sammen med de tidligere nevnte tiltakene er dette samlet et uttrykk for en politikk som søker å «husmorisere» kvinnene (Melby 1999 s.266)

«I ettertiden framstår det som et stort paradoks at det ble satset på husmorpolitikk i en tid med mangel på arbeidskraft (Lund 2012 s.139). «Husmorpolitikken og husmorideologien førte ikke bare til en stor undersyssetting av kvinner – den satte

også begrensninger for velferdsveksten.» skriver historikeren Ellen Cathrine Lund i «Virke og profesjon, Norsk Sykepleierforbund gjennom 100 år (1912-2012)» (Lund 2012 s.140). Et av hovedproblemene ved husmorpolitikken, sett fra et samfunnsøkonomisk synspunkt er at man tar store deler av den disponible arbeidsstyrken ut av arbeidsmarkedet og setter den inn i den private sfæren. Ved samtidig å øke kravene til arbeid i hjemmet og kravene til familieoppfølging og organisering var det for svært mange kvinner umulig å både ha familie og lønnsarbeid samtidig. Særlig på 50-tallet, før mekaniske hjelpemidler som vaskemaskin, støvsuger og kjøleskap/frysenskap hadde kommet for fullt i mange hjem og forenklet hverdagen noe med hensyn til både renhold og matlaging, var dette tilfelle. Selv på slutten av 60- og utover på 70-tallet var det problematisk å komme ut i lønnsarbeid, særlig for sykepleiere som ikke bare jobber på dagtid, men også har vakter om kvelden, natten og på søn- og helligdager. Gifte sykepleiere ble også motarbeidet av Norsk Sykepleierforbund, som primært ønsket at sykepleierne skulle være ugifte, og i alle fall barnløse. I et intervju i «Sykepleien» i 1964 sier hovedstyremedlem Borgild Hillestad at:

Det lar seg forresten ikke nekte at det har sine vanskeligheter å ansette for mange gifte sykepleiere med småbarn, særlig gjelder dette sykeavdelingene. Det er naturlig nok at disse sykepleierne helst vil arbeide fra kl.8-16 og ha fri hver søn- og helligdag. [...] Resultatet blir flere ubekvemme vakter for de ugifte sykepleierne.

(Lund 2012 s.149)

Dette illustrerer holdninger som er med på å holde gifte kvinner (med barn) ute fra arbeidslivet, når det blir sett på som en ekstrabelastning for de ugifte at de ender opp med de vaktene og det arbeidet som ikke lar seg passe inn i den hverdagen som kvinner med omsorg for barn må forholde seg til. Sykepleierforbundet støtter da tanken om at det er mannen som har forsørgeransvaret når de prioriterer de ugifte kvinnenens plass på arbeidsmarkedet og overlater de gifte kvinnene til å bli forsørget (Lund 2012 s.149).

Eldrid Mageli viser til at yrkesaktiviteten blant gifte kvinner på 1950-tallet var generelt lav, og at sykepleiere lå enda lavere lærere som var en annen yrkesgruppe med høy kvinneandel, dette begrunner hun med at lærerne lettere kunne tilpasse sitt lønnsarbeid med omsorgsoppgaver og arbeid i hus og hjem (Mageli 2014 s.239) Disse tankene var ikke nye i sykepleierforbundet, dette var knyttet opp til kjønnsidealiser som

ble ytret allerede av Bergljot Larsson som var sykepleierforbundets første leder og talskvinne gjennom mange år. Hun så «sykepleiens skjønne kald» som særlig naturlig for kvinner, men det viktigste for en kvinne var å være hustru og mor. Sykepleie var det nest beste alternativet for borgerlige kvinner som ikke hadde en familie å stelle for, og husmoridealet var modellen for den gode sykepleier (Mageli 2014 s.231). Dette viser nok en gang hvilke omsorgsidealer og kjønnsstereotyper som preget både samfunnet og sykepleien selv.

På 50- og 60-tallet da vi har en kombinasjon av sterk satsning på utbygging av helsevesenet, med økt behov for sykepleiere, og en samfunnspolitikk som fokuserer på hjemmевærende husmødre er det ikke å undres over at sykepleiemangelen er et betydelig problem. I 1955 var 27 prosent av sykepleierne utenfor yrket, i 1964 hadde andelen økt til 50 prosent, og problemet med sykepleiermangelen som myndighetene trodde skulle gå over etter krigen var blitt konstant (Martinsen 1989 s.121). Kari Martinsen peker på sykepleieloven av 1960 som en av grunnene til at sykepleiermangelen var tiltakende etter 1960, fordi den innebar at sykepleierelevne ikke lenger kunne regnes inn i sykehusets arbeidskraft når de var ute i praksis, de skulle nå ha oppgaver med undervisningsmessig formål når de var på sykehuset. Det bidraget som sykepleierelevne tidligere hadde gitt til sykehusets drift måtte de da erstatte ved å ansette flere sykepleiere (Martinsen 1989 s.121).

Diakonissehusets opplevelse av mangel i den samme perioden er ikke knyttet til sykepleiere, de hadde flere søkere enn de hadde plasser til, men at det er så få som vil gå inn i diakonien (Bloch-Hoell 1968 s.117). Diakonissehuset bruker mye tid og krefter på prøve å spre budskapet om diakonien til menighetene og de unge i menighetene i disse årene, noe jeg behandler i et eget kapittel i denne oppgaven. Det Diakonissehuset imidlertid fokuserer mindre på er de forventningene som samfunnet har til unge kvinner om at de skal gifte seg og få barn. Dette forventningspresset er, som vi har sett, sterkere i denne perioden enn noen gang tidligere, og det gjør det nok enda vanskeligere for troende kvinner å gå inn i diakonien. De troende går derimot som vi har sett inn misjonsvirksomhet med stor iver, og de slutter også opp om skolevesenet. Det disse to retningene har som diakonien ikke har er jo nettopp friheten til å inngå

ekteskap og få barn. Selv om tjenesten blir vanskeligere er det ikke noe krav om å være ugift, slik som det er ved diakonissehuset.

Fra 60-tallet begynner endringer i tankene om gifte kvinners yrkesdeltakelse å komme inn i politikken. Arbeiderpartiet nedsatte i 1964 en komité som kom fram til at det var viktig å utnytte også gifte kvinners arbeidskraft, og i 1965 hadde Arbeiderpartiet fått likestilling mellom kjønnene med i sitt arbeidsprogram (Blom 1999 s.326). Dette markerer en holdningsendring, og signaliserer politisk vilje til å anerkjenne betydningen av kvinners arbeidsdeltakelse, og til å legge til rette for den. Det er også med på å utvide kvinners handlingsrom, da holdningen om at det er en motsetning mellom å være en god mor og en god lønnsarbeider blir svekket. Når andelen kvinner som er yrkesaktive igjen stiger på 70-tallet henger dette sammen med at gifte kvinner og mødre begynner å komme ut på arbeidsmarkedet, og deres identitet knyttes til både det å være mor og det å være i yrkesarbeid. Dette er et resultat av en prosess med røtter i både likestillingsarbeid og velstandsutvikling fra 60-tallet der kvinner i større grad tok en utdanning og også rettet seg inn mot yrker som var i vekst med velferdsstatens framvekst (Blom 1999 s.309). Når flere mødre kommer ut i lønnsarbeid øker samtidig øker behovet for organisert barnepass som igjen øker behovet for arbeidskraft (Holand 2014 s.184). Husmor-perioden, skriver Holand, er et unntak, snarere enn regelen når det gjelder kvinners yrkesdeltakelse. Når husmor-perioden avsluttes på 70-tallet har også Diakonissehuset gjennomført sin reform som tillater diakonissene å fortsette som diakonisser også etter at de har inngått ekteskap. Dette unntaket som husmor-perioden representerer kan imidlertid, sammen med diakonissenes ekteskapsforbud, ha vært med på å begrense antallet søkere til Diakonissehuset, og slik sett bidratt til den nedgangen antallet diakonisser som diakonissehuset opplevde gjennom hele perioden.

5.3 Kallstanken under press

Kallstanken var en drivkraft i både de verdslige og de religiøse sykepleierskolene, (Fause og Michaelsen 2002 s.226), men ifølge Hvalvik og Moseng fungerte kallet som både en fremmer og en hemske i moderniseringen av sykepleien (Hvalvik og Moseng 2015). Det fremmet gjennom appellen til kvinners naturlige anlegg, men det hemmet når

sykepleierne opplevde at utdanningsidealene dreide fra omsorg mot vitenskapelig kunnskap. Det ble hevdet at «...det tradisjonelle opplæringsystemet i sykepleien fremmet selvoppofrelse og forsakelse. Elevene ble et lett bytte for utnyttelse, og systemet var til hinder for å styrke sykepleiens selvstendighet og stilling.» (Hvalvik og Moseng 2015)

Det viser at den kristne kallstanken som diakonissenes virke var tuftet på kom under press og mister stadig betydning i kampen for å løfte fram sykepleien som profesjon, fra grunnleggelsen av Norsk Sykepleierskeforbund i 1912 og fram til sykepleien tar i bruk streikevåpenet (ulovlig) i 1972. Sykepleieryrket var blitt et yrke som andre yrker; historiker Ellen Cathrine Lund beskriver at sykepleierne ikke lenger ønsket å bli sett på som «selvoppofrende kallsarbeidere» (Hvalvik og Moseng 2015). «Med balansen skjøvet fra fag og mot arbeidsvilkår og lønn, kan det hevdes at den kristne kallstanken i løpet av generasjonen fra mellomkrigstida til 1970-tallet mistet sin fundamentale betydning for sykepleie, og for grunnleggende holdninger til faget og utformingen av det.» (Hvalvik og Moseng 2015). For mange var sykepleieryrket en livsstil og en overbevisning, og de holdt fast på denne overbevisningen gjennom hele sitt yrkesaktive liv. Dette gjorde at de, i motsetning til for eksempel industriarbeidere, var mindre opptatt av sine rettigheter som arbeidstakere, og av å sikre disse. I følge sykepleierhistoriker Kari Melby var det først på slutten av 1960-tallet at sykepleien ble et yrke som andre yrker. Hovedgrunnen var at det både i samfunnet og blant pleierne selv var et utbredt ideal at pleierne skulle være oppofrende og uegennyttige, noe som lenge sto i veien for å utvikle en virkelig fagforeningsbevissthet (Mageli 2014 s.230). «Det var flere likhetstrekk ved verdslige og diakonale institusjoner: Sykepleien ble i begge tilfeller sett på som et kall og en barmhjertighetsgjerning.» (Mageli 2014 s.234) «Sykepleien er «et yrke hvortil man bør ha et kall», uttalte sykepleielærer og NSF-frontfigur Helga Dagsland til Røde Kors-tidsskriftet *Over alle grenser* i 1962, selv om hun hadde sin bakgrunn fra Bergen Røde Kors sykepleierskole. Hun tok til orde for å utvikle den varme menneskelighet: «Vi kan ikke gi god sykepleie om vi eliminerer følelsene. Vi kan bli effektive, raske, rutinerte, men ikke sykepleiere.» (Mageli 2014 s.236)

Som kristen institusjon hadde naturligvis kallet en større, for ikke å si avgjørende betydning for diakonissene fra Diakonissehuset. Men både i rekrutteringsarbeidet, som Diakonissehuset hadde problemer med i hele denne perioden, noe vi kan se blant annet av årsberetningene, og i det å holde på søstrene, ble Diakonissehuset preget, direkte eller indirekte av endringene som skjedde både innenfor sykepleierutdannelse og drift, og i samfunnet ellers. Dette ga seg igjen utslag i at endringer i livs-, og arbeidsvilkår som gjaldt sykepleiere utdannet ved andre institusjoner etter hvert også kom til å gjelde for diakonissene. Disse endringene kom både som et forsøk på å gjøre gjerningen mer attraktiv for unge kvinner, men også som en tilpassing til et endret samfunn og en stadig mer aktiv stat innenfor helse, utdanning og arbeidsliv. Noen av endringene var helt nødvendige for å oppfylle nye lovkrav innenfor sykepleien, slik som da Stortinget vedtok Sykepleierloven i 1948 som godkjente (autoriserte) sykepleieutdanningen som en selvstendig profesjon og som fastsetter at sykepleiere skal ha en treårig utdanning som var lik for alle, uavhengig av om elevene var tilknyttet en, privat eller en offentlig skole (Mageli 2014 s.229). Men i hele den diakonale tanken ligger jo kallet i bunn, så den vil alltid være der for en som går inn i en diakonal gjerning.

5.4 Diakonissene endrer karakter

Tiltakene på 40-tallet hadde som mål å styrke Diakonien i den norske kirke, for selv om søkningen til sykepleierutdannelsen ved Diakonissehuset var stigende, fortsatte antallet som ønsket å bli diakonisser å synke. Som tidligere nevnt er kallet sentral for sykepleiegjerningen, men særlig for diakonissene. Forstander H.E. Riddervold skriver i årsberetningen for 1948 at sykepleien aldri må bli så yrkesbetont at offer og selvhengivenhet forsvinner. Han vektlegger «det moderlige instinkt», og knytter dette til det religiøse kallsmomentet og det å gå i Jesu fotspor og sier at sykepleie er å «øve kjærlighetens tjeneste mot medmennesker» (Riddervold 1948 s.4).

En kunne allerede i Diakonissehusets årsberetning for 1944 se at styret satte spørsmålstegn ved om organiseringen i moderhus er den rette veien å gå i framtiden. Selv om styret koblet noe av den sviktende rekrutteringen til den pågående krigen skrev de: «En kan dog ikke se bort fra at det i moderhusdiakonien kan finnes former som

virker fremmede for norsk lynne.» (Riddevold 1944 s.4). Her kom også vedtaket om fritak fra draktplikt i fritiden: Det ble allerede på 1930-tallet innført en sportsdrakt etter at spørsmålet var blitt drøftet i søsterrådet i 1931. Det ble da gitt anledning til en «...mer passende og bekvem påkledning ved enkelte anledninger...» (Hauen 2006) Derfor besluttet styret at: «...søstrene i sin fritid kan være sivilt kledd.» (Riddervold 1944 s.5).

Dette må kunne sies å være et klart skritt i retning av sekularisering, selv om det blir beskrevet annerledes av Riddervold når han beskriver hvilken konklusjon komitéen som ble nedsatt for å se på hvordan de kunne gjøre diakonissegjerningen mer attraktiv for de unge kommer med. I sin forklaring av hvorfor plikten til å alltid skulle bære diakonissedrakten skulle endres slik at tvangen ble opphevet og bruken av drakten utenom tjeneste ble frivillig var Riddervolds fokus rettet mer mot diakoniens indre, og at betydningen av diakonien kunne forstyrres av fokus på ytre effekter som drakten (Riddervold 1946 s.15). Når diakonissene ikke lenger var pålagt å bære drakten var dette noe som var et synlig uttrykk for at det tidligere tros livet var i forandring. Drakten hadde markert samhold, enhet og felles tro, mens den økte friheten som diakonissene nå opplevde var også en forskyving mot det liberale, som var en samfunnsretning som pastor Bruun var bekymret for da han gikk inn for å få diakonien til landet på 1860-tallet.

5.4.1 Draktens betydning og oppheving av drakttvangen

Opphevelse av den såkalte «drakttvang» hadde bred støtte hos søstrene, forslaget fikk to tredjedels flertall i en undersøkelse i forkant av styrets vedtak (Riddervold 1946 s.15). Etter vedtaket sto søstrene med andre ord mye friere til å velge tøy i fritiden, selv om styret i et sirkulær til søstrene understreket at: «drakten fremdeles må bli brukt slik at den ikke forsvinner fra det alminnelige liv. La den fortsatt bli det som den hittil har vært: et symbol synlig for alle på tjenestens gjerning, og derfor et vern og et vitnesbyrd. Diakonissenes egen innsats har skapt den aktelse som drakten nyter.» (Diakonissehuset 1946)

Det første styrevedtaket som forberedte omlegging av Diakonissehusets struktur er datert 2. oktober 1944 (Hauen 2006). Styret nedsatte en komité, diakonikomitéen, og forstander Riddervold skriver om denne komitéen i «Fra Diakonissehuset» i 1946 under overskriften: *Diakonien framtid*. Han gir også en oversikt over komitéens sammensetning, som viser at deres arbeid var solid forankret i Diakonissehusets ledelse, med bare ett medlem, pastor Peder Erling Olsen, som ikke allerede var medlem av enten Diakonissehusets styre eller søsterrådet. Diakonikomitéens medlemmer var pastor Ludw. Schübler som formann, forstander H. E. Riddervold og forstanderinnen E. Hagemann, pastor Dagfinn Hauge, fru Sara Koch, pastor Peder Olsen, søster Magda Asbjørnsen, søster Elisabeth Thomasen og søster Gudrun Skjøsberg (Riddervold 1946 s.14). Riddervold legger vekt på at også Den norske kirke hadde nedsatt et utvalg blant de geistlige som den tyske okkupasjonsmakten hadde forvist til Lillehammer, ledet av biskop Maroni, for å se på hvordan Diakonissehuset kunne få en nærmere tilknytning til kirken (Riddervold 1946 s.14). Dette tyder på at diakonien var en høyst aktuell sak for Den norske kirke. I konfidensielt skriv til Diakonissehuset av 28. februar 1945 gjør diakonissekomitéen rede for sitt arbeid. Den hadde drøftet spørsmålet om drakten og lønssystemet, om utdanningen og om diakonissene kunne gifte seg uten å tre ut av søstersamfunnet (Hauen 2006).

I forbindelse med draktspørsmålet la Elisabeth Hagemann vekt på hvordan drakten er et vitnesbyrd når draktspørsmålet skulle behandles i 1937. Hun trakk da linjene helt tilbake til opprinnelsen i Tyskland, og skrev: «Drakten har i disse 100 år vært det ytre middel til å holde samfundet sammen og gjøre gjerningen kjent utover i alle evangeliske land» (Hagemann 1937). Spørsmålet om drakten er noe som opptar Hagemann når draktplikten forsvinner, og i et rundbrev i mars 1945 skriver hun blant annet.:

Nu skal det vise sig om det vi hadde var ekte, eller om drakten bare var et tomt skall. Det blir vår generasjon, og ikke minst dere unge prøvesøstre, som kommer til å avgjøre om diakonien i vårt land gjennom denne forandringen skal gli ut og verdsliggjøres, eller om den tvert imot skal gå rensset og styrket ut av prøven.

(Hauen 2006)

Dette er et tydelig forvarsel om at Hagemann ser hvilken vei sekulariseringen i samfunnet tar. Hun ser at utviklingen har vært tydelig gjennom mange år, men håper på

en endring og legger ansvaret på de kommende prøvesøstrene. Det blir opp til dem å snu utviklingen og gjenreise diakonissene og deres diakonale vitnesbyrd.

Diakonissedrakten hadde for øvrig under krigen en beskyttende virkning, og var en fordel for søstrene når de kom i kontakt med tyske soldater. Søster Johanne Lyngø forteller blant annet dette: «Å gå med diakonissedrakt under krigen var for øvrig en fin ting. De tyske soldatene var vant til diakonisser i drakt, og hadde respekt for dem. Drakten ga beskyttelse og økte bevegelsesfriheten. Ingen rørte en diakonisse i drakt.» (Riiser 1993 s.26).

Spørsmålet er om den tilpassingen vi ser her ikke er et klart eksempel på tilbud og etterspørsel som faktorer i den sekulariseringsprosessen som Diakonissehuset er inne i.

Oviously, attempts to understand the secularisation process need to take both demand and supply factors into account. For an equilibrium situation to exist, the supply of religious «goods» provided by religious organisations should equal the demand for religion in a given «market» (Hamberg 2003 s.58)

Når Diakonissehuset opplevde at det de tilbød (drakten; og den status og trygghet, men også uniformering i alle sammenhenger som den gir) sto i veien for at unge kvinner skulle vie seg til diakonien, valgte de å tilpasse seg «markedet», for å bruke samme metafor som Eva M. Hamberg, ved å lempe på kravet om drakttvang. På kort sikt kan dette være en fruktbar tilnærming, men på lang sikt kan det bidra til at sekulariseringen forsterkes, og flere endringer som fjerner religiøst innhold må til for å opprettholde likevekten.

De andre sykepleieinstitusjonene la også stor vekt på drakten, eller uniformen som de kalte den i Norges Røde Kors «En plettfri uniform var tegn på profesjonell dyktighet. Søstrene bar nål og armbind for å vise hvem de var. Det røde korset måtte være synlig på arbeidsantrekket. Det signaliserte at søstrene var mer enn bare sykepleiere, de var del av en internasjonal organisasjon.» (Mageli 2014 s.240). Som hos diakonissene var utseendet på stivetøy, bluser, skjørt, hodeplagg, snipper og kapper nøye regulert og ble justert og modernisert opp gjennom begynnelsen og midten av 1900-tallet etter vedtak i styrende Røde Kors-organer som gjorde grundige vurderinger. En beskrivelse fra 1950-

tallet viser at kjolen var blå og forkleet hvitt, kjolen skulle ha stiv krave og skjørtet skulle være så og så mange centimeter fra gulvet (Mageli 2014 s.240).

Til forskjell fra diakonissene bar ikke Røde Kors-sykepleierne drakten utenfor arbeidstid, men den ga bæreren en identitet, organisasjonsforankring og tilhørighet som signaliserte autoritet og trygghet. Uniformeringen var med på å gi en beskyttende distanse til pasienten, samtidig som den var et signal om en fagkompetanse og en profesjonalitet hos den som bærer den. (Mageli 2014 s.240-241). På sykehusene er diakonissenes draktbeskrivelse, slik den er beskrevet i et udatert rundskriv fra Agnes Larsen, som var forstanderinne mellom 1920 og 1935, denne: «Lyseblaa vaskekjoler og hvite forklær. Skjørtesidde 18cm. Søndag – og helligdag brukes «pen kjole». Sort eller blaa ullkjole, svarte strømper og svarte sko. Skjørtesidde 18cm» (Hovland 2018) Dette er, som vi ser, svært likt den foregående beskrivelsen av Røde Kors-drakten.

Følelsene rundt drakten var nok enda sterkere hos diakonissene enn hos mange av de andre med sykepleierutdannelse. Innenfor diakonien er jo trosdimensjonen sentral, og i bladet «Fra Diakonissehuset» i 1947 skriver Søster Margit Grønbech en fortelling om hvordan drakten er et vitnesbyrd for henne, i den betydning at den forkynner Guds budskap om nestekjærlighet uten ord. Hun forteller blant annet fra en båttur hun har hatt med lokalbåten fra Bodø til Steigen. Der hadde hun kommet i prat med en mann fra Finnmark om alkoholmisbruk. De snakker litt om dette, om hvordan lidelsene i Finnmark kunne være en årsak til dette, men at lidelsen ikke blir mindre av at de drikker, søster Margit hevder at situasjonen da snarere blir verre enn bedre. Så langt er samtalen relativt triviell, men den tar her en religiøs vending, for mannen sier plutselig: «Jeg er klar over at det at det aller beste var å omvende seg til Gud.» Det er dette som er Søster Margits poeng med historien, fordi hun ikke på noe punkt har bragt Gud eller troen på bane, men det at hun sitter der i full diakonissedrakt gjør at mannen oppfatter henne som en representant for det åndelige, og samtalen tar så denne vinklingen.

Hun forteller også om en annen anledning der hun har blitt tilsnakket av et vilt fremmed menneske som kom bort til henne en søndag etter høymessen. Det var en ung dame som nettopp var kommet til byen og så gjerne ville bli kjent med en personlig kristen.

Nok en gang poengterer hun at de er diakonissedrakten som har gjort at denne damen tok kontakt med henne, og ikke en av de 200-300 andre menneskene som også var i kirken den dagen. Det at hun ville snakke med en kristen var jo ikke til hinder for å snakke med noen av de andre som også var i kirken, men diakonissedrakten, som tidligere nevnt for de andre draktene og uniformene som sykepleierne gikk med, inngir en tillit og en autoritet som skaper trygghet, samtidig som nettopp diakonissedrakten også signaliserer den kristne tro og budskapet om nestekjærlighet. Videre reflekterer søster Margit over det at drakten nå (i 1947) er fri, slik at diakonissene selv kan velge om de vil bære den utenfor tjenesten på sykehuset. Hun skriver at: «Frihet er noe stort og vidunderlig når den blir brukt under ansvar. Men det er også noe stort og vidunderlig å få lov til å bære den drakten. Få bære den som et vitnesbyrd om Herre og frelser vi gjerne vil tjene.» Det er nok av ting som kan gjøre mennesker nedtrykt, og hvis det å bære drakten kan løfte noens sinn og tanker oppover slik hun har nevnt i eksempelet med mannen fra Finnmark så er det en oppgave som diakonissene bør påta seg med glede. Det innebærer imidlertid også et ansvar å bære den påpeker hun. Hvis drakten bare blir et skall uten kjerne er den verdiløs. Hun legger igjen vekt på det diakonale og skriver at «Det må være liv og kraft. Vi må ha forbindelsen i orden med de evige kraftkilder. Vi må leve nær Jesus så vi får av hans sinnelag. Da blir det en nåde at vi får lov å tjene – også med drakten.» Hun har også skrevet et dikt om drakten som innholdsmessig gir en poetisk beskrivelse av hennes forhold til det å synliggjøre troen og den gjerningen hun har viet sitt liv til (Grønbech 1947 s.31-32).

*Jeg angrer ei at jeg tok drakten,
min æredrakt av herrens hånd,
den stille minner meg om pakten,
den gjør meg fri, er intet bånd.
Frimodig går jeg på hans veie
i kongens dragt og kongens eie.
Jeg angrer ei*

Søster Margit Grønbech, 1947

I innhold er det lite som skiller søster Margits opplevelse av diakonissedrakten fra de opplevelsene en katolsk nonne vil kunne ha til sin drakt. Forskjellen mellom de to, som

Diakonissehuset er tydelige på, er at det ikke er noe livslangt løfte som diakonissene har gitt, selv om mange av dem var diakonisser for livet. Søster Margits tekst viser at hun nok tilhørte den tredjedelen av diakonissene som stemte for at drakten skulle være obligatorisk påkledning også utenom tjeneste da diakonissene stemte over dette spørsmålet.

En annen diakonisse som beskriver drakten og sine følelser for denne er diakonisse Maren Christoffersen. Diktet setter ord på følelsene som mange diakonisser hadde til drakten, og hva det betydde å være del av felleskapet:

Drakten

Jeg har den kjær, den enkle drakt jeg bærer,

og takker for at jeg den bære fikk!

Den har en arv som ennå slekten nærer,

og løfter du den arv den gjør deg rik.

Dess lenger du den bærer, vil du finne,

den gav deg venner før du selv var kjent.

Hvert vennlig ord, hver takk ditt hjerte minne

å takke dem hvis liv for lengst er endt.

De bar den gjennom strid og gjennom møye

i glede å få tjene herren god;

så bruk den da og vern den riktig nøye,

da vil den selv deg verne fot for fot.

Vel skifter tidene og tidens drakt,

men døgnets liv som oftest preger drakten.

La dog det liv som i vår form er lagt,

ei svinne som et lys i aftenvakten.

M. Chr. (Christoffersen 1947 s.138)

Disse diktene gir et sjeldent innblikk i de følelsene som den eldre generasjonen diakonisser hadde, og sier noe om hva de føler at går tapt med frivilligheten i

draktspørsmålet. Diktene synliggjør et stille engasjement som ikke gir seg utslag i protester mot det nye, men som bærer i seg et vemod over det som går tapt, både av samhold og arven fra de tidlige diakonissene. Et interessant poeng med Maren Cristoffersens dikt er at hun vektlegger det samme som Johanne Lyngø beskriver om at drakten er et vern, den beskytter deg fordi du er del av noe større, og signaliserer både omsorg som en sykepleieruniform, men også en religiøs forpliktelse slik som en prestekjole.

Den følelsesmessige betydningen av sykepleiedrakten var ikke begrenset til diakonissene, også rundt drakten til røde-kors søstrene er det følelser. Den store dikteren Arnulf Øverland skriver i 1950 en hyllest til Røde Kors-søstrene og deres drakt. Denne står gjengitt i “Med rett til å hjelpe – historien om Norges Røde kors”:

*Ingen kjole er så pen
Som den enkle blåtøisdrakten,
Våre unge søstre bærer,
Når de går til morgenvakten
Med sitt yrkestegn på armen,
Rødt som selve hjertevarmen
Rent som sne-
Hva er vel vakrere enn det?
...
Ingen tjeneste så edel
Som den hjelp våre unge søster
Yder ham, hun lindrer, trøster
I hans makeløse nød.
Gjennom febernattens tåker
Aner han at nogen våker
Når det gjelder liv og død.*

Arnulf Øverland, cirka 1950. (Mageli 2014 s.224)

Vi ser her hvordan Øverland legger vekt på det ytre i første strofe, der han beskriver kjole og symbol, med sammenligninger til hjertevarme og renhet. Andre strofe legger mer vekt på omsorgsfunksjonen, og er i så måte universell for alle sykepleiere.

Omsorgsfunksjonen og kallsgjerningen har vært et gjennomgående tema i alle de tidlige sykepleieutdannelsene, og det er jo tydelig hvordan også dikteren legger vekt på dette I det han opphøyer sykepleien til den edleste tjeneste.

Det var ikke bare diakonissene som hadde en egen identitet knyttet til søstersamfunn og symboler; sykepleierne som var utdannet ved Røde Kors skolene hadde også sin egen søsteridentitet, og hadde dyrket sin egenart allerede fra den første Røde Kors-skolen ble etablert i Kristiania i 1895. De hadde organiserte seg i søstersamfunn i de enkelte Røde Kors distrikter med en egen yrkesstolthet og fellesskap (Mageli 2014 s.224).

De enkelte utdanningsinstitusjonenes egenart forsvant gradvis når staten overtok mer og mer av driften og ansvaret for både utdannelsens innhold og sykehusenes drift og organisering i etterkrigstiden, og på 70-tallet ble alle sykepleieruniformene erstattet av uformelle løse og ledige plagg på sykehusene. Dette påvirket og ensrettet alle sykepleierne, uansett hvilken bakgrunn de hadde. I historien om Norges Røde Kors beskrives det slik: «Da uniformene ble erstattet av hvite frakker og bukser, signaliserte det samtidig bortfallet av en særegen Røde Kors-epoke som hadde preget sykehusavdelinger i mange tiår. Med uniformens fall, falt også søsterkulturen. Den løste seg opp i velferdsstatens anonyme likhetsideal.» (Mageli 2014 s. 242) Med andre ord blir sykehusene og sykepleierne likere og sykehusdriften blir mer effektiv, men også mindre personlig når alle er like.

5.4.2 Omlegging av lønn og pensjonsrettigheter

Diakonikomiteén fra 1944 fortsatte sitt arbeid med å tilpasse Diakonissehusets ordninger til et mer moderne samfunn, og foreslo i 1946 endringer knyttet til søstrenes lønn og mulighet for selv å søke sine stillinger. Fram til 1946 hadde søstrene fått utbetalt lik lønn fra en felles kasse, uavhengig av stilling, mens lønnen fra stillingene deres gikk inn i denne kassen. Diakonissehuset hadde også et beordringssystem, hvor de direkteplasserte søstrene i ulike stillinger. Komiteén var redd for at unge som kunne tenke seg å søke seg til diakonissegjerningen kunne oppfatte dette som tvangsbetont og

fremmed, dessuten ser komitéen selv at lønnen for søstrene er liten, derfor ble det foreslått å endre disse to forholdene, noe som to tredjedeler av søstrene stemte for i en avstemning (Styret 1947). Søstrene skulle fra juli 1947 få full lønn fra den stillingen de var satt i, og mulighet til selv å søke sin stilling innenfor de rammene som Diakonissehuset setter for arbeidet. De måtte selv betale pensjon og en mindre prosent til Diakonissehuset, og de måtte gjøre tjeneste etter Diakonissehusets anvisning de tre første årene etter endt utdanning (Styret 1947).

I årsberetningen for 1948 kan forstander Riddervold meddele at etter flere års forhandlinger ble alle de 192 diakonissene som da var under 40 år meldt inn i Statens Pensjonskasse 1. januar 1948, under samme vilkår som de frivillige sykepleieorganisasjonenes søstre (Riddervold 1948 s.12). Dette er et stort økonomisk løft for Diakonissehuset, men styret anser det som viktig for framtidig aldersforsørgelse å få med flest mulig av diakonissene. Dette skjer relativt seint, Røde Kors-sykepleierne var for eksempel kollektivt innmeldt i Statens Pensjonskasse gjennom Norges Røde Kors allerede fra 1922. Det at de hadde kollektiv innmelding hadde uheldige konsekvenser for Røde Kors-søstrene hvis de giftet seg og sluttet i jobben. Siden de ikke hadde individuelle pensjonsforsikring mistet de da rettighetene sine og fikk ikke pensjon i og med at de ikke hadde individuell forsikring. Den kollektive pensjonsordningen varte til 1962 (Mageli 2014 s.237-238).

De samme problemstillingene som gjorde seg gjeldende i draktspørsmålet har her kommet til uttrykk i sentrale spørsmål som lønn og arbeidssted. Behovet for nye kandidater til diakonissegjerningen var fortsatt større enn antallet nye passende søkere, og dette var Diakonissehusets svar. For å tilpasse seg samfunnsendringene og gjøre det lettere for nye søkere å tre inn i diakonissenes rekker, fjernet Diakonissehuset seg mer og mer fra gjerningens kalls karakter og ideale likelønn, og ble stadig mer likt resten av samfunnet. Diakonissehusets styre var bekymret for at likelønnen gjorde det vanskelig for Diakonissehuset å rekruttere yngre kvinner fordi de opplevde de økonomiske kårerne som vanskelige (Styret 1947).

Diakonissehuset holder fast på kallsstanken, den er jo et fundamentalt grunnlag, og H.E. Riddervold kommenterer disse endringene i årsberetningen i 1946: «Vi har med disse praktiske lempninger ikke villet rokke ved diakonissegjerningen som en kallsmessig kirkens tjeneste. Vi har bare villet jevne veien inn i tjenesten.» (Riddervold 1946 s.10) Diakonissehusets styre påpeker imidlertid i 1947, når de kommenterer omleggingen av Diakonissehuset, at plasseringsordningen når det kom til diakonissenes tjenestested nok framsto som noe tvangsbetont for mange unge (Styret 1947). Individfokuset er dermed nok en gang en tilpassing til et sekulært samfunn.

Her kan en sammenlikning med Diakonihjemmet virke illustrerende. De hadde opprinnelig tenkt seg en organisering tilsvarende Diakonissehusets sendelsesprinsipp, og ønsket å plassere de nyutdannede diakonene der de mente det var behov for det, enten det var i kirken eller ellers i samfunnet. I «Engasjert for mennesket – Innsteg i Diakonhjemmets historie 1890-2000», skriver Asle Finnseth:

Dette viste seg langt vanskeligere å gjennomføre for diakoner enn for diakonisser. [...] Innen 20- og 30-tallet var prinsippet i praksis lagt helt dødt ved Diakonhjemmet. Men likevel at noe så klosterliknende som Diakonhjemmet skulle vokse frem av indremisjonske røtter forundret mange. I en tid da patriarkatet var begynt å skrante, ble det løftet høyt ved Diakonhjemmet.

(Finnseth 2005 s.76)

En av hovedgrunnene til at plasseringsordningen, eller sendelsesprinsippet, ble beholdt så lenge som den gjorde i Diakonissehuset, til tross for at ordningen var så lite i takt med tiden at selv en så åndelig nærliggende organisasjon som Diakonhjemmet ikke klarte å få den til å fungere var nok knyttet til den svært konservative kulturen som Diakonissehuset sto for. Da Diakonissehuset ble grunnlagt var tiden en annen, og organiseringen var ikke i samme grad fremmed, selv om den også da også framsto som klosterliknende. Diakonisse Rikke Nissen skriver om denne nærheten til klosterorganiseringen i det ytre i sin bok «Diakonissehuset i Kristiania. En Oversikt over dets Historie, Indretning og Virksomhed» fra 1882. Hun har ikke noe problem med at de protestantiske søstersamfunnene likner de katolske barmhjertighetssøstrene, men mener tvert imot at de kan ha noe å lære av dem, så lenge det evangeliske grunnlaget ligger fast:

Hvor den evangeliske Frihed fastholdes, og vor Kirkes Bekjendelse om Retfærdiggjørelsen af Tro uden Gjerninger agtes som et dyrebart Klenodie, behøver man vist ikke at mistænke for Katholisisme, selv om Diakonisse-Anstalterne, hvad ytre Indretning angaar, hunne have lært et og andet af de mer erfarne, katholske Søstre. (Austgard og Hovland 2017 s.141)

I sammenligninger med katolsk klostervirksomhet legger diakonissene fra første stund vekt på at diakonissene ikke avgir noe klosterløfte, men fritt kan tre ut av diakonissegjerningen når de ønsker det, men også den evangeliske betydningen av troen alene, og ikke troen og handlingene som i katolisismen.

Andre sykepleiere sto heller ikke fritt til å søke stillinger hvor de ville: «De ansatte sykepleiersker står under Norges Røde Kors kontroll», sto det i bestemmelsene for Norges Røde Kors' sykepleiersker i 1954. Når de var ferdig utdannede sykepleiere gikk de ikke ut i et fritt arbeidsmarked. Fordi organisasjonen hadde rett og plikt til å skaffe sine pleiere arbeid ved sine egne sykehus, gikk alle søknader og oppsigelser gjennom organisasjonen. (Mageli 2014 s. 237)

Endringene i søstrenes prosedyre for søknad til stillinger ble kommentert av H. E. Riddervold i årsberetningen for 1947 etter at omleggingen var gjennomført, med en tilsvarende ordlyd som året før: «Disse endringer vil ikke rokke ved diakonissegjerningen som en kallsmessig kirkens tjeneste. Det ser ut som om søstrene har funnet seg vel til rette med de nye bestemmelser, og at det derfor har vist seg riktig å gjennomføre disse endringene» (Riddervold 1947 s.4). I årsberetningen for 1948 gjentok Riddervold behovet for arbeidskraft, og viste til at bare 26% av de som noen gang var blitt opptatt som diakonisser fortsatt virket som det. De andre hadde enten blitt funnet uskikket, eller hadde vært misfornøyde med arbeidsvilkårene, og en stor del hadde giftet seg. (Riddervold 1948 s.5). I februar 1947 sendte Diakonissehuset ut et rundbrev der de orienterer om omleggingen av Diakonissehuset. I dette brevet kommer det fram at det i 1947 var omkring 600 søstre og elever, men at «tilgangen på nye elever har i mange år vært mindre god», noe som er med på å rettferdiggjøre og forklare de omleggingene som er gjort (Styret 1947). I sin bok, «Diakonissehusets første 100 år 1868-1968» kommenterer Bloch-Hoel omleggingen av Diakonissehuset slik:

«Da diakonissehuset brøt med moderhusprinsippet og godtok tarifflønn, og tilpasset seg autorisasjon av sykepleieutdannelsen, var dette et farvel til en patriarkalsk samfunnsorden som for lengst var forbi på våre breddegrader. På mange måter hadde Diakonissehuset spilt farens, eller mannens rolle som beskytter, forsørger og formynder.» (Bloch-Hoel 1968 s.107)

Velferdsstaten overtar til en viss grad oppgaven med å beskytte, bestemme og forsørge, men Diakonissehuset beholder også en god del. Diakonissene selv får selv økt ansvar for både egne forhold og egen lønn. Det diakonissene fortsatt ikke får noe selvstendig ansvar for er sivilstand. Det er verdt å merke seg at det skal gå over 20 år fra diakonissene får lov til å bestemme sin egen sivile påkledning til de får lov til å gifte seg.

Selv om dette virker svært konservativt var det ikke enestående i samtiden. Heller ikke alle Røde Kors-søstrene kunne gifte seg før ut på 1950-tallet. Dette var et spørsmål som ble tatt opp allerede i 1935 da Røde Kors-søstrene hadde sitt første landsmøte.

Prinsippet om at gifte Røde Kors-søstre ikke fikk stå som aktive sykepleiere i organisasjonens registre hadde vært gjeldende siden opprettelsen av den første Røde Kors-skolen, men var ikke nedfelt i noen av lovene. Blant de 35 sykepleierne på landsmøtet var det stor enighet om at den praksisen skulle videreføres (Mageli 2014 s. 238).

Grunnen til denne motstanden mot gifte søstre var todelt: For det første mente man at god sykepleie ikke kunne kombineres med det å være en god husmor, for det andre var kvinnen godt tatt vare på når hun hadde en mannlig forsørger: «Vi fandt at det var riktig at man trådte ut av N.R.K. når man giftet seg, man kunde ikke regne å ha to forsørgere i livet», sto det i referatet, som la til at avgjørelsen fikk to nylig gifte søstre til å forlate møtet i protest kan Eldrid Mageli fortelle i «Med rett til å hjelpe –Historien om Norges Røde Kors» (Mageli 2014 s.239). Her var Røde Kors-søstrene mer konservative enn Røde Kors sitt eget landsstyre som mente at det ikke var noen prinsipielle grunner til at Røde Kors-søstrene skulle være nødt til å slutte som sykepleiere, og President Jens Christian Meinich sa til og med at et slikt vedtak stred mot «tidens ånd». (Aftenposten 1935 7.september)

Til dette sa søstersamfunnets formann (Sic.) Karen Elise Moe:

[Å] være en rett hustru og mor og samtidig yde det beste i sykepleien, det tror jeg er vanskelig, for ikke å si umulig. Man må ikke undervurdere plikten, verken overfor hjemmet eller overfor de syke, og de kvinner som mener at de kan gjøre fyldest for sig i to så krevende stillinger, tror jeg ikke kjenner sin egen begrensning. (Aftenposten Aften 1935 12.september)

Norsk Sykepleierforbund var heller ikke store tilhengere av at sykepleierne giftet seg, og hadde siden 1930-tallet gått imot særbestemmelser for gifte kvinner i yrkeslivet. Røde Kors var imidlertid blant de som praktiserte normen om at sykepleiere måtte være ugifte ekstra strengt, slik også Diakonissehuset gjorde det (Mageli 2014 s.239).

Først i 1958 får elever ved Røde Kors-skoler lov til å gifte seg, da har både Røde Kors og andre sykepleierskoler fått rekrutteringsproblemer (Mageli 2014 s.239).

5.4.3 Hvordan presenteres utdannelsen ved Diakonissehuset etter omleggingen på 1940-tallet?

Før vi kan si noe om utviklingen i antall diakonisser i perioden 1944-1969 er det sentralt å se på hva som skulle til for å bli diakonisse, og hvilke rammer tilværelsen som diakonisse hadde. I 1947 beskrives opptakingsvilkårene for diakonisser i «Fra Diakonissehuset» (Diakonissehuset 1947 s.26-28) og jeg ser det som sentralt å gjennomgå og kommentere disse vilkårene. Vilrårene ble utsendt igjen i april 1949 (Diakonissehuset 1949 s.47-50) med en oppfordring «Til prester og prestekoner» om at de skal gi dette bladet («Fra Diakonissehuset») til en troende ungdom som tenker på sykepleiegjærningen (Diakonissehuset 1949 s.50-51). Da vil de få informasjon nyordningene med lønnsbetingelser og ansettelse som andre søstre, inntreden i Statens pensjonskasse, og friheten til å bruke sivilt tøy utenom arbeidstiden. Det er Diakonissehusets oppfatning er at disse nyordningene ikke er kjent, og at kjennskap til dem kanskje kan bidra positivt i rekrutteringsarbeidet til diakonissegjærningen.

Beskrivelsen av opptaksvilkårene åpner med historikk, og hvordan diakonien har sin rot i den første kristne menighet. Den beskrives som barmhjertighetens tjeneste, etter Jesu forbilde, mot mennesker i legemlig og åndelig nød, slik den ble utført av de første diakoner og diakonisser. Her legges det med andre ord vekt på det den dobbeltheten

som diakonissenes sykepleie innebærer: Både legemlig og åndelig pleie. De går så over til å fokusere på den norske diakonien, og forteller om hvordan diakonissegjerningen kom til Norge i 1868, og at det i årene like før var gått en sterk vekkelse over landet. Et av resultatene av vekkelsen var at mange så det som en oppgave for kirke og menighet å hjelpe syke og nødlidende mennesker skriver de, og diakonissehusene som var opprettet i andre land ble brukt som eksempler. I Norge ble Cathinka Guldberg den drivende kraft i utviklingen av Diakonissehuset, her trekker styret i sin beskrivelse linjene tilbake til Tyskland, og får også med Cathinka Guldberg som den sentrale utvikleren om enn ikke grunnleggeren av Diakonissehuset. Pionertiden etter grunnleggelsen av Diakonissehuset beskrives også, og hvordan diakonissene var de første utdannede sykepleiersker i Norge, og at diakonien i arbeidet med fattige og syke la grunnlaget for sosialt hjelpearbeid her i landet. De skulle hjelpe hele mennesket, både legeme og sjel. Dette er med på å gi faglig autoritet og tyngde til Diakonissehuset som organisasjon, og vise hvilke høye etiske, åndelige og humanitære oppgaver de har påtatt seg.

Fra denne historiske beskrivelsen trekker de så linjene fram til den dagsaktuelle situasjonen og henvender seg til unge kvinner som søker etter en livsoppgave i Guds tjeneste, hvor de kan bruke både evner og krefter. Disse unge kvinnene er det Diakonissehuset er ute etter, og de vil gjerne utdanne dem til diakonisser slik at de kan oppnå dette, og Diakonissehuset har jo et håp at de unge kvinnene som har lest skrivenne har blitt inspirert av den historikken og det arbeidet som har blitt beskrevet.

Som neste hovedpunkt i Diakonissehusets oversikt kommer informasjon om utdannelsen. Der står det at alle diakonisseelevene skal få en full sykepleierutdanning, og den varer i 3 år og 3 måneder. Denne utdannelsen er grunnlaget for de forskjellige arbeidsgrenene som ligger inn under kirkens diakoni. Vi ser her at kvinnelig diakoni fortsatt er bortimot ensbetydende med sykepleie, og uansett har en sykepleierutdanning i bunn, selv om tidligere tiders diakonisser kunne få forskjellige andre oppgaver hvis de av en eller annen grunn viste seg uskikket, eller ute av stand til å fungere som sykepleiere. Søster Johanne Lyngbø forteller om dette og de ulike personlighetene som preget Diakonissehuset da hun kom dit som elev 1935: «Det var så

fargerikt at det kunne bli besværlig. Jeg husker at jeg ble litt forskrekket da jeg kom hit. Men klaget vi fikk vi til svar fra Elisabeth Hagemann som var forstanderinne at et sted måtte de være, og de hørte til her.» (Riiser 1993 s.89) Diakonien har sin plass i undervisningen ved at elevene i tillegg til de obligatoriske sykepleiefagene har timer i bibellære, tros lære, sjelesorg, diakoni og annet.

Opptakskravene er litt diffuse, men de ønsker søkere med gode skolekunnskaper, minimum ungdomsskole eller fortsettelsesskole. Dette er naturlig til en utdanning som jo har en betydelig andel teoretisk innhold, og de nevner da også at har de lærerskole, handelsskole eller annen utdanning vil det komme vel med fordi diakonissearbeidet er så allsidig at en der får bruk for alle sine evner og kunnskaper. Ferdig utdannede sykepleiere kan også komme til Diakonissehuset og få de tidligere nevnte ekstrarfagene som bibellære, tros lære med mer, slik at også de kan bli diakonisser.

Den videre gangen i studiet er at elevene blir opptatt som prøvesøstre etter cirka ett år og får da husets drakt som de skal bruke når de er i opplæringen. I fritiden kan både elever og søstre bruke sivil tøy og er ikke lenger budet til å bære drakten slik det var tidligere. Selve diakonissekurset som skal gjøre sykepleierne til diakonisser kommer 2-3 år etter at de er ferdige med sykepleierutdannelsen og har blitt søstre. Det varer i 3 måneder og gir videre utdanning i sosiale fag og i diakoni og er rettet mot den kommende innvielsen som diakonisse. Dette kurset informerer de om at søstrene delvis betaler selv, men da har de jo også vært i jobb noen år.

Den religiøse betydningen av utdannelsen blir naturligvis betonet, dette er jo hovedargumentet for at de unge kvinnene i det hele tatt skal søke seg til diakonien. Hvis de bare var ute etter en sykepleierutdanning var det mange skoler å velge mellom i 1949, både private og offentlige. Diakonissehuset legger derfor stor vekt på at de hele tiden vil hjelpe både elever og ferdige søstre med å utdype sitt kristenliv. De forklarer også betydningen av innvielsen og skriver at den fra kirkens første tid har hørt med når noen fikk en særskilt stilling i menigheten. De understreker at en diakonisse er kalt til å være en menighetens og kirkens tjener, og at innvielsen derfor blir en hellig høytidsstund i en diakonisses liv.

Mange har sett på diakonissene som en slags protestantiske nonner, og det er unektelig svært mange likhetstrekk mellom særlig de tidlige diakonissenes tilværelse og de katolske nonnenes tilsvarende. De var blant annet begge alltid ikledd drakten, de kunne ikke gifte seg, og de hadde ønsket om å leve ut den kristne tro i bunn for det de gjorde. Det sentrale skillet mellom dem var at nonnene hadde avgitt «de evige løfter» etter gjennomført novisiat, om lydighet mot de overordnede, og et liv i fattigdom og kyskhet (Halvorsen 2018), mens diakonissene ikke hadde gitt noe evig løfte, og når som helst kunne tre ut av tjenesten. Denne forskjellen var det viktig for Diakonissehuset å understreke, derfor presiserer de at det hverken ved opptaking eller innvielse kreves noe løfte om alltid å bli i tjeneste. De skriver at enhver søster har sin frihet til å tre ut av den, om det skulle bli klart for henne at hennes vei er en annen. Dette er det nok viktig å presisere, for i samtiden hadde mange et nokså dystert syn på hva det ville si å gå inn i diakonissegjerningen, og dette synet holdt seg også lenge etter at reformene var innført, også blant prester. I 1953 hadde bladet «Fra Diakonissehuset» en artikkel med intervju av noen av elevene på Diakonissehuset, og der sier en av elevene: «Da jeg måtte ha en attest gikk jeg til presten. Han syntes at det var helt meningsløst av en så ung pike med så godt humør, å reise til Lovisenberg. For, mente han, en diakonisse er noe veldig trist, de kan verken le eller ha annen moro» (Diakonissehuset 1953 s.8-11) Dette viser at det også innenfor kirken var et inntrykk av at diakonissene levde i en slags klostertilværelse. I teksten står det også at det er Diakonissehusets ansvar å la henne få vite om en søster av en eller annen grunn ikke skulle være skikket til gjerningen. Både Diakonissehuset og diakonissene har med andre ord en gjensidig rett til å avslutte forholdet selv om de fra Diakonissehusets side skriver at forutsetningen er at den som velger opptaking, gjør det med særlig vilje til å være tro mot kallet så lenge Gud vil ha henne i gjerningen. Det er her en dobbeltkommunikasjon som igjen gjør at man tenker i retning av at utgangspunktet er en livslang tilværelse i Diakonissehusets tjeneste, ikke ulik den en finner i katolske nonneordener.

Skrivet kobler igjen søstersamfunnet og Diakonissehuset sammen med diakonien, som jo er det helt sentrale i hele dets virke og som de lover å styrke, og de lover alle søstre et hjem i Diakonissehuset, og støtte og hjelp så langt de klarer med å fylle de oppgavene de har tatt på seg. Deretter går de over til å beskrive de økonomiske

forholdene elevene har å forholde seg til. Eleven skal betale kr.275,- for forskolen, og kr. 150,- for det avsluttende sykepleiekurset og de betaler trygdekassen selv. Det siste året får de kr. 25,- per måned, noe som jo i stor grad gjør dem i stand til å betale selv for store deler av sin utdanning. Til sammenligning tjente en hushjelp i samme alder som diakonisseelevene (20-24år) 168kr i måneden i 1950 ([Søbye 2018](#)). Når elevene er ferdig med sin utdanning og kommer ut til sine arbeidsteder, får de den lønnen som posten gir, med fradrag av pensjonsinnskudd og en mindre prosent av lønnen til Diakonissehuset på Lovisenberg som søstrenes hjem.

Når det kommer til ansettelsesmåten ser vi at beordringssystemet, eller sendelsesprinsippet, fortsatt til en viss grad er aktivt, da de ferdige diakonissene må tjenestegjøre på poster som blir anvist av Diakonissehuset de første 3 år etter utdannelsen. Etterpå kan de selv søke sine poster, men fortsatt innenfor den rammen Diakonissehuset setter for hvor de kan arbeide. Alle søknader skal gå gjennom Diakonissehuset, så de har fortsatt kontroll og styring over diakonissenes videre virke. En økonomisk faktor som også nevnes er at hvis en søster slutter i ett av de 2 første årene etter endt utdanning, må hun betale tilbake kr. 150,- per år, men hvis hun slutter på grunn av sykdom bortfaller betalingen.

Som avsluttende forutsetninger og informasjon til søkeren skriver de at den som vil bli diakonisseelev må være personlig kristen, og tilhøre den norske kirke. Hun må i tillegg være frisk både sjelelig og legemlig. I tillegg må søkeren være lydige, for de presiserer: «Hun må rette seg etter Diakonissehusets ordninger» Det oppgis ingen øvre eller nedre aldersgrense, men de skriver at alder ved opptak som regel ligger mellom 20 og 27 år. Opptak skjer på grunnlag av personlig søknad der hun som søker må fortelle om seg selv, sitt kristenforhold og hvorfor hun vil bli diakonisse. Elevopptak skjer 20. januar og 20. august, så for å komme med bør søknader sendes inn innen 1. juni og 15. november (Diakonissehuset 1949 s.47-50).

Disse dokumentene må følge søknaden:

1. *Dåps- og konfirmasjonsattest.*
2. *Forseglet attest fra prest eller annen kjent kristen som har kjennskap til hennes åndelige liv.*
3. *Forseglet helseerklæring på skjema fra Diakonissehuset.*

4. *Eksamensvitnesbyrd og attester fra de stedene hvor hun har hatt sitt arbeid (helst i avskrift).*
5. *Utfylt egenerklæring på skjema fra Diakonissehuset.*

Hvorfor sender Diakonissehuset ut denne detaljerte krav- og opptakslisten sammen med informasjonen om utdannelsen og nyordningene? I tillegg til de argumentene som jeg har ført løpende i teksten har Diakonissehuset åpenbart et behov for å framstå som mer åpne, men kravene er svært omfattende, og kan nok virke både avskrekkende og diskvalifiserende for noen. Dette kan vi se når forstander H.B. Sigurdsen i 1964 tar til orde for en utdanning på hjelpesøsternivå for å få med søkere som tidligere har vært ukvalifisert (Sigurdsen 1964 s.39) Det er viktig for styret ved Diakonissehuset å ikke holde noe skjult, samtidig som de ønsker at de aller beste og mest motiverte, både faglig og åndelig, unge kvinnene skal søke seg til Diakonissehuset.

5.5 Diakonissehusets nye reformer i 1968

I årene fra 1951 til 1967 med forstander H. B. Sigurdsen var det relativt få endringer som skjedde i diakonissenes direkte organisering slik den kommer til uttrykk i årsberetningene, selv om mye av endringene som var igangsatt ved Sigurdsens tiltredelse fortsatte inn i hans tid som forstander. Årsberetningene er, slik Sigurdsen uttrykker det i sin første årsberetning i 1952: «...et forsøk på å kartlegge året som gikk.» (Sigurdsen 1952 s.3). Sigurdsens årsberetninger hadde lite av reforminnhold, men det endret seg raskt da Thor Sherffenberg With overtok som Diakonissehusets forstander i jubileumsåret 1968. Han beskrev i sin første årsberetning hvordan et reformutvalg i 1968 skulle analysere Diakonissehusets struktur, og «...legge frem sine forslag til reformer i samsvar med dagens diakonale situasjon.» (With 1968 s.15). Dette reformarbeidet skjedde i tett kontakt med både styre forstanderskap og søsterråd.

Reformarbeidet resulterte i et forslag som førte til et styrevedtak 22.11.1969 og forstanderen sendte ut en redegjørelse om vedtaket til søstrene, der hovedpunktene var at diakonissene kunne fritt søke sine poster, de kunne selv bestemme om, og når de ville bære diakonissedrakten, diakonissene kunne inngå ekteskap uten å måtte slutte som diakonisse, prosentinnbetalingen til Diakonissehuset ble nedsatt fra 8% til 6% av

brutto lønn, og alle som har fått sin utdanning ved Diakonissehuset, samt sykepleiere og kvinner med tilsvarende fagutdanning skulle få anledning til å gå diakonissekurset og bli innviede diakonisser. I tillegg skulle ledige poster ved Diakonissehusets institusjoner kunne søkes av alle som hadde fått sin utdanning ved Diakonissehuset (With 1969 s.10-11). Her ga Diakonissehuset fra seg det meste av styringen av diakonissenes liv. Hensikten var å styrke fellesskapet ved å gi flere tilgang til utdannelsen, og forsøke å demme opp for både den tilbakegangen som skjedde på grunn av manglende søkere, og det frafallet som diakonisser som giftet seg og måtte slutte som diakonisse representerte. Søster Johanne Lyngø beskriver problematikken slik i *Fargerikt i sort og hvitt*: «Det var vondt mange ganger når folk kom og fortalte at de var forlovet og skulle gifte seg. Jeg var jo glad på deres vegne, men samtidig tenkte jeg: Så synd. Nå mister vi en til» (Riiser 1993 s.153). Nå beholdt Diakonissehuset diakonissene også etter giftemål, og på den måten kommer Diakonissehusets diakonisser på lik linje med sykepleiere fra andre utdanningssteder som fikk opphevet sitt yrkesforbud ved giftemål i 1948 med innføringen av sykepleierloven. Samtidig er dette en avslutning av de rammene og det ytre uttrykket som har kjennetegnet diakonissene, og den profesjonsrettingen som har vært gjeldende for alle sykepleiere har ført til at særpreget som har preget diakonissene fra starten i 1868 ikke lenger videreføres. Denne utviklingen var ikke enestående for Diakonissehuset, fra slutten av 1960-tallet ble blant annet Røde Kors skolene for sykepleie faset ut, og gikk over til å bli en del av standardisert statlig eller fylkeskommunal sykepleieutdanning. Røde Kors-sykepleierne ble dermed vanlige sykepleiere, og denne prosessen skjedde uten protester, verken fra Røde Kors sentralt, eller blant pleierne (Mageli 2014 s.225)

Til tross for endringene i 1969 fortsetter antallet diakonisser å synke, og i forbindelse med 120-årsjubileet for Diakonissehuset i 1988 skriver Adm. Dir. Johan Arnt Wenaas i «Fra Diakonissehuset» nr. 1, 1989 at: «...det er smertefullt at en nyrekruttering av unge diakonisser fortsatt uteblir.» Da har søsterrådet allerede i flere år arbeidet med opprettelsen av et diakonifelleskap, og den 7. april 1988 blir «Regler for Diakonifelleskapet» godkjent av hovedstyret, og i desember 1988 har Søsterrådet sitt siste møte. Fra og med januar 1989 overtar styret for Diakonifelleskapet (Hauen 2006).

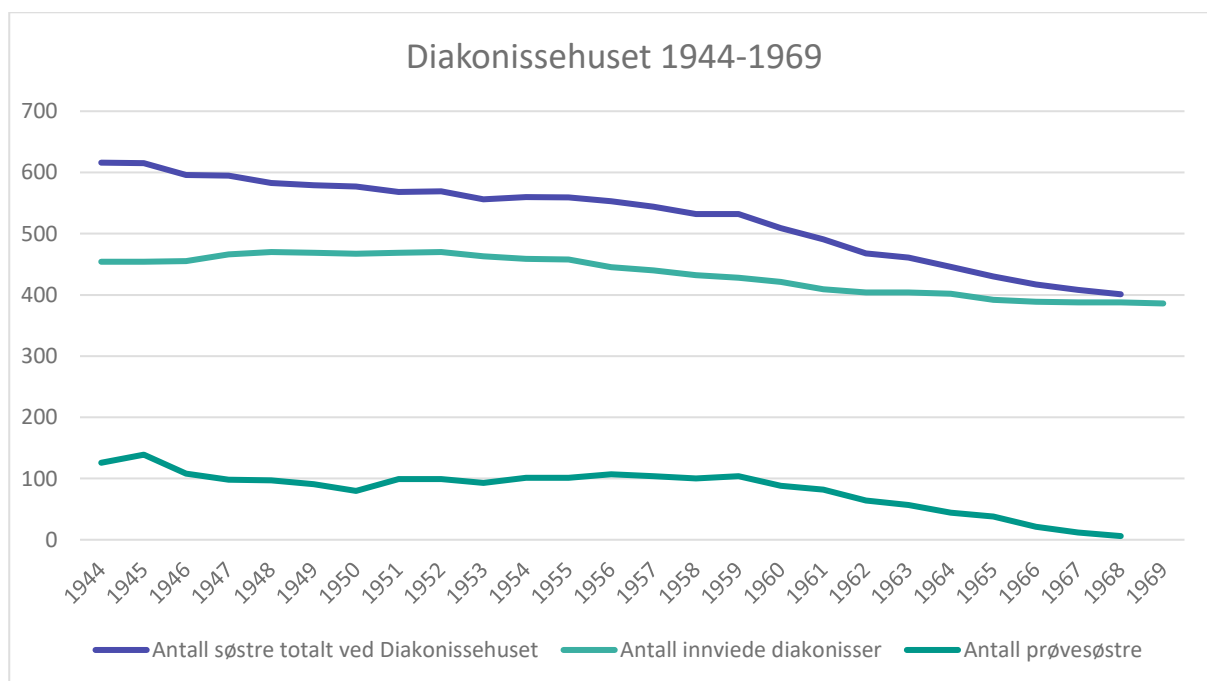
6 Utviklingstrekk og sammenhenger

6.1 Antall diakonisser, utviklingen fra 1944-1969

Årsberetningene fra 1944 til 1969 gir en god oversikt over antallet diakonisser tilknyttet Diakonissehuset. Hvert år ble antallet søstre oppsummert, med en oversikt over hvem som har tiltrådt, det totale antallet søstre, og fordelingen mellom prøvesøstre og elever. De gir også oversikt over hvor mange diakonisser som trår ut fra Diakonissehuset på grunn av ekteskap, hvor mange prøvesøstre som trer ut, og hvor mange elever som slutter. Disse tallene vil kunne si noe om utviklingen innfor denne perioden, og de vil kunne si noe om hvorvidt tiltakene som ble iverksatt hadde den ønskede effekten i form av økning i antallet diakonisser.

Ved starten av den undersøkte perioden kan vi se av oversikten at Diakonissehuset har 616 søstre totalt. Dette er det høyeste antall søstre innenfor perioden, og allerede ved den observasjonen kan det se ut til at innsatsen for å øke antallet søkere, og hinder frafallet blant elever, prøvesøstre og ferdig utdannede diakonisser, ikke får den ønskede effekten.

Figur 6-1 Diakonissehuset 1944-1969

(Kilde: Diakonissehusets årsberetninger 1944-1969)

Tallene for prøvesøstre viser at de hadde sitt høydepunkt i 1945, med 139 prøvesøstre mens de i 1944 var 126 stykker. Deretter synker antallet prøvesøstre raskt til 108 stykker i 1946, og stabiliserer seg på rundt 90-100 i en periode på 13 år, fram til 1960. Innenfor denne 13-årsperioden varierer antallet prøvesøstre relativt lite, men er synkende. Grunnen til at dette ikke er tydeligere i grafen er at tallmaterialet i årsberetningene slår sammen elever og prøvesøstre fra 1951. Dette forklarer hvorfor den svakt synkende trenden i 1950 tilsynelatende snur i 1951. Selv med korrigerings for sammenslåing av tallene for perioden 1951-1960 er antallet prøvesøstre relativt stabile, men derfra synker antallet kraftig fram til det i 1968 er 6 prøvesøstre og 7 elever. Fra 1969 blir ikke prøvesøstre nevnt, da er det bare diakonisser og elever som nevnes i årsberetningen. Antallet innviede diakonisser stiger svakt i perioden 1944-1952, og er oppe i 470 innviede diakonisser både i 1948 og 1952. Derfra synker antallet innviede diakonisser svakt, men jevnt helt fram til 1969 da det er 386 innviede diakonisser ved Diakonissehuset.

Gjennomsnittlig døde det 10 diakonisser hvert år i denne perioden, mange av dem i svært høy alder. I tillegg forlot gjennomsnittlig 4 diakonisser Diakonissehuset fordi de skulle gifte seg. For å beholde antallet diakonisser konstant fra år til år ville det derfor være nødvendig å minimum innvie 14 diakonisser i året i gjennomsnitt. Fram til 1952 er forskjellen mellom antallet nyinnviede diakonisser og antallet diakonisser som dør eller trer ut for å inngå ekteskap positiv i de fleste årene, med et høydepunkt i 1947 med en faktisk økning på 33 innviede diakonisser. I årene 1949 og 1950 var antallet imidlertid nede i 10 diakonisseinnviede i året, noe som fører til at utviklingen er negativ allerede i disse to årene. Fra 1953 var utviklingen negativ i samtlige år, med 1956, 1961 og 1965 som år med særlig negativ utvikling som det kan være interessant å se nærmere på:

I 1956 ble 8 prøvesøstre innviet til diakonisser. Samme år døde det imidlertid 16 diakonisser, så de nyinnviede dekker bare halvparten av dette bortfallet. I tillegg trår 5 diakonisser ut av Diakonissehusets tjeneste. Grunnene blir ikke oppgitt direkte, disse søstrene nevnes i samme setning som 7 prøvesøstre og en elev som også forlater Diakonissehuset, men forstander H.B. Sigurdsen skriver i årsberetningen at «I år som tidligere er det mange av de uttrådte søstre som har inngått ekteskap» (Sigurdsen 1956

s.9). Diakonissehuset mister med andre ord til sammen 21 diakonisser dette året, og blir bare tilført 8.

I 1961 ble også 8 prøvesøstre opptatt som diakonisser (Sigurdsen 1961 s.6). Dette året uttrådte det 7 diakonisser, grunnen er ikke oppgitt, men man kan jo legge til grunn fra tidligere års beskrivelser at dette også i all hovedsak dreier seg om søstre som skal inngå ekteskap. Dette året døde det 11 diakonisser, noe som gjør at Diakonissehuset totalt mistet 18 diakonisser dette året, mens de ble tilført 8.

I 1965 ble 6 nye diakonisser innviet. Samme år uttrådte 8 diakonisser, mens 8 diakonisser avgår ved døden. Diakonissehuset har med andre ord dette året mistet 16 diakonisser og blitt tilført 6 (Sigurdsen 1965 s.12). I 1969 der denne undersøkelsen avsluttes ble det ikke gjennomført noen diakonisseinnvielse fordi den var gjennomført så sent som november året før, men året avsluttes med 386 diakonisser tilsluttet Diakonissehuset etter at 8 diakonisser var gått bort i løpet av året og 2 hadde sluttet. (With 1969 s.12).

Selv om reformene for diakonissene på 40-tallet kom som følge av et ønske om å tilpasse Diakonissehuset til mer moderne tider begynner antallet prøvesøstre som kan bli diakonisser å synke allerede fra tidlig på 50-tallet. I begynnelsen synker antallet sakte, men fra 60-tallet synker det raskt, og blir til slutt så lavt at det ikke lenger nevnes i årsberetningen.

Gjennom hele perioden 1944-1969 mister Diakonissehuset i gjennomsnitt 4 diakonisser I året fordi de skal inngå ekteskap. Disse diakonissene vil etter reformen i 1969 kunne fortsette å være diakonisser. Diakonissehuset vil på den måten kunne beholde flere av sine diakonisser, og noen kan komme tilbake til diakonissehuset. Antallet prøvesøstre er likevel lavere enn antallet søstre som dør hvert år, så selv om tiltaket med å tillate ekteskap for diakonissene vil bremse tilbakegangen noe vil den i seg selv ikke stanse tilbakegangen. Gitt at det var problemet med ekteskap som forhindret elever fra å bli prøvesøstre vil kanskje tiltaket kunne øke tilgangen på prøvesøstre noe, men utviklingen er uansett ikke til det beste for Diakonissehuset.

6.2 Diakonissehuset, diakonien og Den norske kirke

6.2.1 Diakonien egenart og betydning i sykepleien

«Diakoni er et mangesidig felt som tangerer mange sider av sosialt hjelpearbeid og mange sider av samfunnet» skriver Ole Georg Moseng (Moseng 2012 s.27). Hvordan diakoni forstås av Diakonissehuset er på mange måter den samme, og hva diakoni betyr er et sentralt spørsmål for å forstå diakonissenes egenart, og hvordan de ser på seg selv. Det svar som Diakonissehuset bruker i sine egne omtaler henger tett sammen med dette programordet av den tyske diakonileder Willhelm Lötke, som H.E. Riddervold gjengir i årsberetningen for 1948:

Hva vil jeg?

Tjene vil jeg.

Hvem vil jeg tjene?

Herren i hans syke og fattige.

Og hva er min lønn?

Jeg tjener ikke for lønn og takk,

Men av takknemlighet og kjærlighet.

Min lønn er at jeg får lov å tjene. (Riddervold 1948 s.4)

Dette programordet uttrykker tydelig hvordan mange kristne opplevde og opplever den diakonale tanken. Det at den kristne troen kan manifesteres i handling, og derigjennom få et fysisk uttrykk er med på å utvide troen og troslivet for dem som går inn i diakonien. Dette ble igjen understreket i årsberetningen for 1950 av forstander Riddervold når han skriver at «Diakoni er kjærlighet i aksjon». (Riddervold 1950 s.3) At dette ved Diakonissehusets etablering var knyttet til stell av syke kom særlig av at dette var et område der det var et sterkt behov fra flere hold. Grunnen til at kvinnelig diakoni utelukkende kanaliseres inn i sykepleien henger, ifølge historikeren Ole Georg Moseng, sammen med privat filantropisk virksomhet som, i andre halvdel av 1800-tallet, trer inn på et område der det offentlige ikke tar tilstrekkelig ansvar for fattigdom og folkehelse. De så behovet for hjelp hos fattige og syke, samtidig som de så at et betydelig kvinneoverskudd hos middelklassen i byene representerte en dannet og samfunnsansvarlig arbeidsstyrke som kunne brukes i borgerlig veldedighet. Disse ugifte kvinnene hadde også et behov for selvstendig underhold. (Moseng 2012 s.27).

Behovet, som i pionertiden dekkes av Diakonissehuset og etter hvert av andre, både private og kommunale institusjoner for utdanning av sykepleiersker, blir også sett av det offentlige, og er en sentral del av fokuset til den framvoksende velferdsstaten i perioden etter andre verdenskrigs slutt i 1945. Det at Diakonissehuset er først ute med å utdanne sykepleiersker gjør at det også der det er mest erfaring å hente når lærebøker i sykepleie etter hvert skrives av sykepleiersker selv, og ikke bare av leger. Det er for eksempel med på å prege hele fagfeltet diakonale tanken om nestekjærlighet og kristen ånd når diakonisse Elisabeth Hagemanns bok «Sykepleie-skolens etikk» brukes i undervisningen og hun skriver dette i det første kapittelet: «Grunnlaget for sykepleien»

Sykepleien er direkte utsprunget av den kristne barmhjertighet. [...] I de evangeliske land er det diakonissehusene som først har tatt oppgaven op, og i deres spor er så den ene efter den annen vokset frem, kun med den forskjell at de fleste av disse i kristelig henseende ingen krav stiller til de som melder seg. Men hvad ikke skolen krever det krever livet. Sykepleien er så gjennomtrengt av kristendommens ånd at man ikke kan gå et skritt uten å støte på dens krav. Bibelens ord om den selvfornektende kjærlighet og alt hvad dermed hører, er jo den uskrevne lov på hvert eneste sykehus. (Hagemann 1936 s.8)

Denne boken var i bruk i lang tid, den kom første gang ut i 1930, og fjerde opplag ble utgitt i 1953, så den har hatt stor påvirkningskraft. I sin beskrivelse av sykepleien er det jo her den diakonale tanken som gjentas, og Diakonissehuset framheves som de som har gått foran mens de andre utdanningsinstitusjonene har fulgt etter uten å ha de samme høye krav til sine elever som de Diakonissehuset stiller.

6.2.2 Diakonien i krise?

I 1947 er imidlertid den norske diakonien i krise ifølge pastor Dagfinn Hauge. Han holdt et foredrag om dette som ble gjengitt i noe forkortet utgave i «Fra Diakonissehuset» i september 1947. Her hevder han at denne krisen henger sammen med at diakonien har blitt et offer for sin egen suksess. Han skriver:

Vi kan bare titte 80 år tilbake i tiden. Det var skrøpelige greier med sykepleien den gang. Samfunnets sosiale samvittighet var død. I den situasjonen tok

diakonissene fatt, og gjorde en innsats som det lyste av. [...] I dag har vi å gjøre med en stat som på en ganske annen måte tar på seg ansvaret for sykepleien. [...] Men dette førte oss samtidig opp i krisen: Når staten gikk så ivrig inn for oppgaven, hva ble så vår plass, og vår oppgave? (Hauge 1947 s.82).

I den nye tiden har diakonien ifølge Hauge noe usikkert og famlende over seg, den vet ikke helt hvor den skal gå ut av krisen omkring både diakoniens egenart; som Hauge skriver: «hva er egentlig forskjellen på en diakonisse og en vanlig kristen sykepleierske?», og rekrutteringsvanskene, som igjen ifølge Hauge er vanskeligere enn for noen av de andre utdanningsinstitusjonene for sykepleiere. Etter hvert som staten tok mer og mer kontroll over sykepleieutdanning gjennom *Lov om utdanning og offentlig godkjenning av sykepleiere* i 1948 ble denne relativt lik fra institusjon til institusjon, og fokuset på helsesektoren var sterkt i etterkrigsperioden. Dette vises blant annet tydelig ved at helseutgiftenes andel av BNP i det offentlige økte i perioden 1949-1969 fra 0,7% i 1949 til 2% i 1969 (Kjelvik 2007 s.225). Staten kommer inn og overtar ansvar og finansiering, og med dette blir den sekulære påvirkningen betydelig forsterket.

6.2.3 Hva er diakoniens plass?

I debatten om diakoniens vei videre er pastor Dagfinn Hauge bestemt på at det er i sykehusene diakonissenes fremste plass bør være. Her er han uenig med de som mener at det er menighetsarbeid som først og fremst er diakoniens oppgave, og skriver tydelig: «Sykehusarbeid er så ekte diakoni som det kan få blitt». Diakonien i sykehusene er viktig både fordi det er sterk mangel i verden på utdannede sykepleiersker, og fordi virket i sykehusene vil gi en inspirasjon som rekker langt ut over den gruppen som hører direkte til kirkens diakoni. Et viktig argument som Hauge kommer med i den forbindelse er at det er diakonien som på mange måter har preget hele den norske sykepleien, og han mener at det er svært viktig at den fortsetter som inspirator. Når det kommer til menighetsarbeid mener Hauge at behovet i menighetene ikke er det samme som tidligere. Han skriver at sykehusene har overtatt mange av de pasientene som de diakonissene som praktiserte som menighetssøstre tidligere pleiet hjemme, og at menighetssøstrenes utdanning kanskje bør rettes mer mot andre områder som det er

et økende behov for hjelp innenfor, og hans hovedfokus i denne sammenhengen er hjemmene. Hvordan kan diakonissene hjelpe til med å skape lysere og lykkeligere hjem? Hvordan kan diakonissene hjelpe husmødrene? Hva kan diakonissene gjøre for barna? Dette er spørsmål som pastoren mener at Diakonissehuset må ha i tankene når de utdanner menighetssøstre.

Det er framsynte tanker som Hauge kommer med her, og et fokus på hjemmet som arena for diakonien slik han beskriver ville nok ha vært fruktbart for Diakonissehuset i årene som kom. I Norge gikk jo store deler av den kvinnelige arbeidsstyrken inn i hjemmene og ble husmødre på 40-, 50- og 60-tallet, med 50-tallet som det sentrale tiåret for denne utviklingen, som beskrevet tidligere i oppgaven.

Professor Ole Hallesby, som var en av landets mest innflytelsesrike teologer ([Bloch-Hoell 2019](#)), skrev i det kristelige ukebladet «For fattig og rik», gjengitt i «Fra Diakonissehuset» (Hallesby 1947 s.126) en oppfordring til unge kvinner som ønsker å gjøre et direkte arbeid for Gud om å gå til Diakonissehuset. Der vil de finne et samfunn og et hjem, og en utdanning som vil gi dyp åndelig glede og tilfredsstillelse. Og de vil «... få en livsgjerning som kaller på kvinnens dypeste vesen: det medfødte morsinstinkt og offersinn.» Hallesby kobler her diakonien til det kvinnelige, og hevder at kvinner har et særskilt fortrinn i dette arbeidet. Hovedgrunnen til at også Hallesby skriver om diakonissene er den sviktende rekrutteringen til Diakonissehuset, og ved å skrive i «For fattig og rik» når appellen også ut til kristne som ikke har tilgang på «Fra Diakonissehuset». Forsøkene på å øke rekrutteringen til den kvinnelige diakonien, og også informere om reformene i Diakonissehuset er mange på slutten av 1940-årene, Hallesby prøver også å rette opp det dystre inntrykket når han skriver: «I løpet av særlig de siste år er det skjedd store forandringer i søstrenes daglige liv og forhold til Diakonissehuset. Det er sant at det var noe gammeldags, men nå er diakonissenes liv og tjeneste ordnet på en måte som svarer godt til vår tid.» (Hallesby 1947 s.126) Hallesby er mer tradisjonsbundet enn Hauge, og der Hauge argumenterer for hjelp til hjemmene er Hallesbys argumentasjon av en slik art at den like gjerne kan få kvinnene til å bli husmødre.

6.2.4 Nye områder for diakonien?

Pastor Dagfinn Hauges tanker om utvidelse av (den kvinnelige) diakonien finner vi igjen i en innstilling til ny kirkelov fra 1948. I nemnden som kommer med innstillingen har blant annet professor Hallesby vært med, og nemnden åpner for å gi diakonatet en fast plass i kirkens organisasjon. I forarbeidet til lovforslaget heter det blant annet:

Da diakonien trådte fram igjen hos oss, var det ikke den offisielle kirken som tok den opp. [...] Tiden synes inne til at dette samvirke kan få offisielt anerkjente former. [...] Men da må diakonatets område utfoldes videre. Det er ikke nok med sykepleien og det dermed sammenhengende menighetsarbeid. Det kan nevnes at i flere andre evangeliske kirker har man søkt å finne og å utdanne skikkede familierådgivere. Det gjelder råd og hjelp både i ekteskap og i barneoppdragelse, kort sagt i praktisk livsføring og samliv. (Diakonissehuset 1948 s.31)

Her kommer det igjen inn tanker om å utvide diakonien til å gjelde andre områder enn sykepleien, men mest sentralt, å gi diakonien en formell plass i den norske kirken. Denne utvidelse skulle flere innenfor diakonien ønske at gikk enda lenger. Menighetene har et for ensidig fokus på ordet, og overser gjerningenes tjeneste mener forstander H.E. Riddervold. I 1948 skriver han i «Fra Diakonissehuset» om hvordan vekten på ordet er en arv etter Luther, og hans oppgjør med den katolske kirkens kobling mellom handling og frelse i avlatshandelen. «Middelalderens feilsyn, både på den sosiale side ved fattigdomsproblemet og på de gode gjerningers religiøse verdi, gjorde det vanskelig å fornye handlingens tjeneste i evangeliets ånd.» (Riddervold 1948 s.51) Derfor kom de diakonale handlinger helt i bakgrunnen inntil presten Theodor Fliedner som en pioner for den kvinnelige diakonien bygger på de første menigheters diakoni med sin grunnleggelse av diakonissehuset i Kaiserswerth til utdanning av diakonisser i pleie av syke. Riddervold viser til Fliedners gravstein der det står: «Av Guds nåde det apostoliske diakoniembetets fornyer.» (Riddervold 1948 s.51) og han synes at det er gledelig at kirkekommisjonen oppvurderer diakonien og derigjennom inkluderer gjerninger og deres betydning i evangeliets forkynnelse. Riddervold avslutter sitt innlegg med et håp om at kristenfolk og menigheter vil la diakonien få sin rette plass, og at de vil gjøre sitt for å tilskynde unge kristne å gå inn i denne tjenesten. (Riddervold 1948 s.52).

Biskop Johannes Smemo, som hadde vært formann i Diakonissehusets styre i 1945, er enig med Riddervold i at diakonien er viktig, men han understreker at det er viktig å ikke få en dreining slik at gjerningen går foran ordet. Den 7. oktober 1948 holdt han et foredrag i radioen som også ble gjengitt i «Fra Diakonissehuset». Temaet for foredraget er: «Hva er diakoni?» og han sier blant annet at «...det er verken nøkternt eller riktig å si f. eks. som nå, at det er langt viktigere hva kirken gjør, av barmhjertighetsverk, enn hva den sier i forkynnelsen. Den som hevder slikt legger – enten han er klar over det eller ei – større vekt på vår gjerning enn på Guds.» (Smemo 1948 s.86) Til tross for at han mener at diakonien er underordnet evangelieforkynnelsen mener han at diakonien er et nødvendig ledd i kirkens liv og virke fordi den tar hensyn til at mennesket ikke bare er sjel, men også legeme. Dette hadde vært glemt i lang tid, og diakoniens fokus på hjelp og pleie har absolutt sin plass i menighetene. Diakonien som et liv i Jesu tjeneste etter hans forbilde har hele verdens frelse som mål, og «I den dypeste og mest omfattende meningen av ordet var hele Jesu liv og innsats en sammenhengende diakoni» sier Johannes Smemo (Smemo 1948 s.86), men han påpeker igjen at forkynnelse først må skje med ord, som kan og skal etterfølges av gjerninger. Historisk sett spilte diakonien en stor rolle i oldkirken sier han, diakonissen Føbe nevnes, som tidligere nevnt i innledningen, uttrykkelig i Paulus brev til Romerne (Rom 16:1-3), men utover i middelalderen tapte den seg, og nonnevesenet overtok til en viss grad den kvinnelige diakonien. Ikke før på 1880-tallet tas det kirkelige diakonat opp igjen i den lutherske kirke. Han peker, som Riddervold, på omtalen som diakonien har fått i forslaget til ny kirkeordning, men ser ikke noen praktisk utvei til å løse den oppgaven det er å få kirken til å anerkjenne diakoniatet som et selvstendig organ i menigheten.

6.2.5 Diakonivekkelsens manglende oppslutning

Johannes Smedmo påpeker at det også er problemer med rekrutteringen til diakonien. Kristne ungdommer vil gjerne sendes ut for å virke som misjonærer, der er det flere søkere enn det er bruk for, men søkningen til Diakonissehuset i Oslo er altfor lav. Dette mener biskopen må skyldes at de unge kristne kvinnene ikke har oppdaget hva diakoni virkelig er, og hva for et stort kall den betyr (Smemo 1948 s.90). Smemo tar også opp argumentet om at den framvoksende velferdsstaten, som han kaller for «offentlig

forsorg og sosial virksomhet» gjør kirkelig diakoni overflødig. Til dette sier han at diakonien utfyller den offentlige innsatsen, og fungerer på et annet plan. «Det er bare ett sted det ikke trengs diakoni», avslutter han med, «og det er i himmelen».

H.E. Riddervold kommenterer foredraget til Smemo under overskriften «Vår oppgave nå», og roser hans appell til kristen ungdom om å slutte opp om det diakonale arbeidet. (Riddervold 1948 s.94) Riddervold er klar på at det fortsatt er for få som vet om det menighetsarbeidet som diakonissene gjør, og han vil gjerne at biskop Smemo sitt foredrag spres så vidt som mulig. Samtidig minner han om de omleggingen som Diakonissehuset har vært igjennom siden 1946, og håper at misforståelser som ofte kommer opp når det gjelder tilværelsen som diakonisse nå er ryddet av veien. Alle søstre og prester vil få tilsendt brosjyrer om gjerningen og opptaksbetingelser hvis de tar kontakt med Diakonissehuset, slik at de kan videreformidle det til troende ungdom som vil vite mer om deres arbeid (Riddervold 1948 s.90).

Arbeidet med å knytte diakonien og kirken tettere sammen får en positiv utvikling når det ved kongelig resolusjon av 28.januar 1949 fastsettes et tillegg til Alterbok for den norske kirke, Annen del P. som gjelder ritual for innvielse av leke kristne til menighetstjeneste:

*Når det i en menighet eller ved en anstalt ansettes eller antas en lek kristen til særskilt menighetstjeneste, eller når noen er utdannet til en slik tjeneste og skal gå ut til arbeidet, kan det bli foretatt en innvielse til denne tjenesten. [...]
Innvielsen foretas i forbindelse med en gudstjeneste av den prest som av biskopen får fullmakt til det. (Diakonissehuset 1949 s.27)*

Det ritualet som beskrives i resolusjonen stemmer godt med et arbeid som ble gjort av en komité nedsatt av bispemøtet som skulle se på spørsmålet om en særskilt kvinnelig tjeneste i kirken, og som lå ferdig i oktober 1937. Dette ritualet ble av styret ved Diakonissehuset vedtatt innført ved diakonisseinnvielser i 1945, så de ser det som en gledelig utvikling for den kvinnelige diakonien at ritualet nå er offisielt opptatt i alterboken og fastsatt som kirkens ritual (Diakonissehuset 1949 s.28).

Pastor Dagfinn Hauge, som satt i Diakonissehusets styre, skrev i 1949 både i «For fattig og rik» og i «Fra Diakonissehuset» om den manglende diakonivekkelsen. Han peker i sitt innlegg på at norsk kristen ungdom har vært preget av flere vekkelser på 1900-tallet (Hauge 1949 s.58). Først var det en misjonsvekkelse på 30-tallet, hvor antallet unge som var villige til å dra ut som misjonærer var høyere enn noen gang tidligere. I årene etter krigen hevder Hauge at det har vært en skolevekkelse, hvor stadig flere unge kristne søker seg til skolene for å gjøre en innsats der. Det Hauge savner nå er en diakonivekkelse. Han peker på både den innsatsen som både Diakonissehuset i Oslo, Bergens diakonissehjem og Menighetssøsterhjemmet har gjort for den kvinnelige diakonien, og den som Diakonhjemmet har gjort for den mannlige diakonien, og oppfordrer igjen unge kristne til å søke seg til Diakonissehuset i Oslo (Hauge 1949 s.58). Igjen påpeker han at Diakonissehuset har lagt om systemet slik at det ikke lenger er så stivt og strengt som tidligere, og man er ikke nødt til å bli diakonisse: Sykepleiekursene er åpne for alle, man kan velge selv om man vil utvide denne til en diakonisseutdanning (Hauge 1949 s.59).

Et intervju med biskop Bjarne Skard i Tønsberg i «Vårt land» i anledning Diakonhjemmets 60 års jubileum er gjengitt i «Fra Diakonissehuset» i 1950. Der vektlegger han at diakonien hører til i kirken, og at dette må innarbeides i menigheten, for her står ikke diakonien så sterkt som den burde. Dette kan føre til en mindreverdigfølelse hos diakoner og diakonisser, og det er dessuten en viss forvirring hos folk når det kommer til koblingen mellom diakoni og sykepleie. Det er mange som tror at dette er det samme, men «diakoni er hjelpetjeneste i Jesu navn i ordets videste betydning» (Skard 1950 s.4), og om det er sjelen eller kroppen som hjelpes er underordnet. Poenget som biskop Skard vil ha fram er at selv om den norske diakonien har sin opprinnelse i sykepleien er det ikke snakk om noen nyordning nå de nå jobber med å utvide menighetspleien. Diakonien som menighetsarbeid er gammel, men de norske diakoniinstitusjonene behøver økt oppmerksomhet fra de unge kristne. Han vil ikke gå inn på om utdannelsen bør reformeres, men han ser for seg diakoner og diakonisser som ledere for menighetspleien, og at de rekrutterer en gruppe, et diakonat, av frivillige i menigheten som kan jobbe sammen som en slags elitetropp i menighetsarbeidet.

Etter biskopens mening er kirkens orden tredelt og har vært det fra oldtiden, i biskoper, prester og diakoner, selv om diakonene ikke har den samme formelle status som biskoper og prester (Skard 1950 s.44). I den forbindelse mener han også at det ville være riktig om også diakonene ble innviet i sin tjeneste i kirken, slik som biskoper og prester. I 1949 ble det jo som tidligere nevnt fastsatt et tillegg til Alterbok for den norske kirke, Annen del P. som gjaldt ritual for innvielse av leke kristne til menighetstjeneste, men biskopen mener at en innvielse med bønn og håndspåleggelse i menighetens forsamling er på sin plass for diakoner og diakonisser. På den måten vil kirkeordenen ha en lik behandling av biskoper, prester og diakoners plass i det kirkelige felleskapet (Skard 1950 s.44).

6.2.6 Den norske kirkes ansvar for diakonien

Etter initiativ fra bispekollegiet ble «Norsk diakoniråd» opprettet i 1950. Forstander H.E. Riddervold skriver om dette i «Fra Diakonissehuset» og er svært fornøyd for den forbindelsen dette skaper mellom diakoninstitusjonene og den norske kirkens ledelse. Dette peker i samme retning som den ikke vedtatte diakoniparagrafen i forslaget til ny kirkelov og er i så måte en svært viktig milepæl i det norske diakoniarbeidet. (Riddervold 1950, s.45). Dette rådet fikk imidlertid ingen betydning skriver Bloch-Hoel. Andreas Grasmø skriver i sin artikkel i «Årbok for den norske kirke 1961» om «Diakoniråd for Den norske kirke», og sier der at rådet bare ble innkalt en gang. (Bloch-Hoel 1968 s.128) Ved «Lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953» blir diakonien imidlertid vektlagt i paragraf 49 der det står at:

Bispedømmerådet medvirker til at diakonatet innarbeides og utvikles i menighetene og kan bestemme at stillinger og verv i diakoni eller annet særlig menighetsarbeid blir godkjent som ordnet menighetstjeneste. Hvis saken ikke er tatt opp av vedkommende menighetsråd, skal dette gis høve til å uttale seg. Biskopen kan gi kallsbrev til innehaver av slik stilling eller verv, etter de regler som gjelder til enhver tid, og fastsetter instruks for tjenesten etter forslag fra menighetsrådet. (Stortinget 1953)

Med dette er diakonien offisielt godkjent som en av den norske kirkes arbeidsoppgaver. I loven står det imidlertid ikke noe om hvordan diakonien skal inngå i kirken. Dette blir tematikken for Bispemøtet i flere år, og de beveger seg fram og tilbake i spørsmålet om diakonatet skal ha en selvstendig tjeneste i den norske kirke, i form av embete (Bloch-Hoel 1968 s.128). Bispemøtet oppnevner i 1954 et utvalg ledet av biskop Bjarne Skard som skal se på dette, og utvalget legger fram sitt resultat i 1957. I følge Bloch-Hoel går dette utvalget for langt i retning av selvstendighet for diakonien, og bispemøtet oppretter en ny komité i 1958, ledet av den samme Skard, som legger fram et revidert forslag som vedtas av Bispemøtet i 1959 og som danner grunnlaget for opprettelsen av «Diakoniråd for den norske kirke» den 19. november samme år (Bloch-Hoel 1968 s.128). Fra 1961 ble Diakonirådet styrket ved at Menighetspleiens landsforbund ble oppløst og dets aktiva overdratt Diakonirådet, og fra 1963 var «Diakonirådet for den norske kirke» et arbeidsutvalg under administrasjonen i det nyopprettede «Bispedømmerådernes fellesråd» sammen med «Norsk menighetsinstitutt» og «Kristen innsats for uløste oppgaver» (Bloch-Hoel 1968 s.128). Med dette har diakonien fått sin tydelige plass i den norske kirkes organisasjon og administrasjon.

Forstander H.B. Sigurdsen kommenterer opprettelsen av «Diakonirådet for den norske kirke» i «Fra Diakonissehuset» i 1964 under overskriften «Noe må gjøres!» (Sigurdsen 1964 s.38). Han er begeistret over at den norske kirke nå åpent vedkjenner seg sitt ansvar for diakonien, og han har et tydelig oppdrag til Diakonirådet. Mangelen på diakoniarbeidere er stor skriver Sigurdsen, og Diakonirådet må vekke menighetene slik at de forstår sitt diakoniansvar. Når bevisstheten om diakoniarbeidet blir større er det viktig at menighetene har fast tilsatt diakonipersonale for å sikre stabilt diakoniarbeid, det er de «som utgjør ryggraden i menighetsdiakonien». (Sigurdsen1964 s.38). Frivillig innsats er selvfølgelig også viktig, men det er tydelig at menighetene har behov for den hjelpen som diakoniarbeidere kan tilby. Diakonissehuset får flere etterspørsler etter diakonisser enn de kan imøtekomme, og rekrutteringssituasjonen er prekær. Denne mangelen på diakonisser står i kontrast til søkertallene til Diakonissehusets sykepleieskole, som er svært gode, slik at det må avvises flere enn det tas inn. De unge kvinnene som tar sykepleierutdannelse og diakonal tilleggsutdannelse går imidlertid ikke inn i diakonissesamfunnet. (Bloch-Hoel 1968 s.117)

6.2.7 Tiltak mot sviktende rekruttering til diakonien

Sigurdson vil at kirken skal engasjere seg mer i den sviktende rekrutteringen til diakonitjenesten, både fra prekestolen og i menighetene. Hvis menighetene skal få diakoniarbeidere tilbake må de gjøre et aktivt rekrutteringsarbeid selv, ved å sende sine ungdommer til diakoniarbeiderutdannelse for så å få dem tilbake til arbeid i menigheten. Dette krever en helt annen innsats fra menighetene enn det som tidligere har vært tilfelle, men det helt nødvendig med den sviktende oppslutningen som diakonissesamfunnet nå opplever (Sigurdson 1964 s.39).

Det andre tiltaket som Sigurdson vil sette søkelyset på er en omlegging og differensiering av diakoniarbeiderutdannelsen. Det er ikke lenger nødvendig med den vektleggingen av sykepleierutdannede diakoniarbeidere som det har vært tidligere mener han. Den offentlige sykepleien har på mange områder overflødiggjort behovet for sykepleiere i menighetsdiakonien, mens endrede samfunnsforhold har skapt nye behov og oppgaver som krever annen kompetanse enn den en sykepleierutdannelse gir. Dette har igjen ført til at diakonisser som opplever at de kommer til kort i menighetsdiakonien flykter tilbake til sykehusene («Sigurdson 1964 s.39). Derfor mener Sigurdson at man enten bør supplere den diakonale sykepleierutdannelsen med en utdannelse som bedre forbereder diakoniarbeiderne på de oppgavene som foreligger i menighetene slik de foreligger, eller at man kanskje etablerer en utdannelse av diakoniarbeidere som ikke innebærer full sykepleierutdannelse. Han skisserer en opplæring i sykepleie på hjelpesøster nivå, som både gir kompetanse i sykepleie, er av kortere varighet enn en full sykepleierutdannelse, og åpner for at ungdommer som tidligere har blitt holdt utenfor diakoniarbeiderutdannelsen på grunn av sykepleierutdannelsens høye krav til tidligere skolegang og forkunnskaper nå kan søke seg til en slik utdannelse (Sigurdson 1964 s.40). Sigurdson avslutter med en appell om at det snart må komme en diakoniarbeiderutdannelse som både korresponderer med de menighetenes aktuelle behov, og som har lavere krav til forkunnskaper slik at troende ungdom med kall og tjenersinn ikke utestenges. (Sigurdson 1964 s.40).

En interessant sammenlikning i debatten om betydningen av diakonien på 1960-tallet (og før) og de forskjellige diakonale virkeområdene som diskuteres i «Fra Diakonissehuset» er det at Diakonhjemmet i 1968 åpnet for utdanning av kvinnelige diakoner (Finnseth 2005 s.84). De hadde i 1965 fått godkjent sin femårige diakonutdanning som sosionomutdanning, men måtte utvide den med ett semester. Forutsetningen var at også kvinner, som tidligere bare var blitt tatt opp til sykepleierdelen av utdannelsen, nå måtte få tilgang til hele utdanningsløpet (Finnseth 2005 s.102). Den første kvinnelige diakon var ferdig uteksaminert i 1971 (Hope 2015 s.6). Diakonene var nå også anerkjent som godkjente sosionomer, noe som vil være i tråd med kirkens utvidede diakoni og sosialarbeid i menighetene. Vi ser at dette er svar på mye av de samme spørsmålene om organisering av utdannelsen som de hadde ved Diakonissehuset, og de hadde de samme utfordringene med rekruttering som dem; ungdommene begynte på diakoniutdannelsen, men hoppet av når de var ferdige med sykepleierdelen, og gikk dermed ikke inn i diakonien. (Fanuelson 2015 s.18)

Det diakonale hjelpefokus er med andre ord sentralt gjennom både 40-, 50-, og 60-tallet, men spørsmålet er hvem som skal hjelpes, og hvilke kvalifikasjoner som kreves for denne hjelpen. Den andre hovedlinjen går på diakoniens forhold til, og plass i den norske kirken. Hvordan passer diakonien inn i den kirkelige organisasjonen, og hva skal deres rolle være? En milepæl blir nådd når diakonien kommer inn under kirkens ordning og nevnes i Kirkeordningsloven i 1953 under paragraf 49 i kapittelet om bispedømmerådets virkeområde. Der blir deres tilknytning fastslått, men spørsmålet om hva som skal være virkeområdet er fortsatt uklart, og utdanningsinstitusjoner for diakoni, slik som Diakonissehuset har mange søkere til elevplassene i sykepleien, men få som går inn i diakonien. Det som hele veien gjør at diakonien har problemer med å finne sin plass i Den norske kirke henger sammen med arven fra Luther og vekten på ordet i forkynnelsen. Handling kommer lett i bakgrunnen når ordet står i sentrum, og da forsvinner fokuset vekk fra innsats overfor de nødstilte i samfunnet. Selv om Ole Hallesby engasjerte seg i diakonien var han enda mer engasjert i indremisjonens skoleprogram, som sto bak bygging av en rekke private kristne folkehøgskoler, bibelskoler og lærerskoler i et forsøk på å demme opp for statens sekularisering av skoleverket (Finnseth 2005 s.64).

6.3 Rekruttering og demografi

Diakonissehusets sviktende rekruttering til diakonisseutdannelsen i perioden fram til 1969 må sees i sammenheng med befolkningsutviklingen i perioden for å kunne si noe om nedgangens relative størrelse sett utfra det totale antall individer som potensielt kunne søke seg til denne utdannelsen. I perioden for Diakonissehusets reformer er det en kraftig befolkningsvekst her i landet. I 1944 var Norges befolkning på litt over tre millioner, (3045337), og i løpet av bare 25 år steg den til nesten fire millioner (3832192) i 1969 (SSB 2019). Denne kunne jo også ha ført til en økt rekruttering til Diakonissehuset, men det gjør den ikke.

6.3.1 Kvinner i yrkesaktiv alder

Som vi har sett tidligere gikk søkermassen til diakonisseutdannelsen ned for diakonissehuset i den samme perioden, men siden det bare er kvinner som er aktuelle kandidater for Diakonissehuset vil det være relevant å se på tallene for kvinner i yrkesaktiv alder i samme periode for å se om de har hatt den samme utviklingen.

Tabell 6-1 Kvinner i alderen 20-64 år

	1944	1950	1955	1960	1965	1969
Kvinner i alderen 20-64 år	949819	98410	997345	1001025	1015146	1047799

(SSB 2019)

Som vi kan se av tabellen øker antallet kvinner i yrkesaktiv alder innenfor vår periode med nesten 100.000 (97980) som må sies å være en betydelig økning på bare 25 år. Ved å sammenlikne med antall menn i samme periode kan vi få en oversikt over et eventuelt kvinne- eller mannsoverskudd på arbeidsmarkedet.

Tabell 6-2 Menn i alderen 20-64 år

	1944	1950	1955	1960	1965	1969
Menn i alderen 20-64 år	914044	964436	989514	997532	1016510	1057145

(SSB 2019)

Antallet menn innenfor yrkesaktiv alder øker med opp mot 150.000 (143101), noe som gir et mannsoverskudd på nesten 50.000. Dette er interessante tall, i forhold til menns betydning på arbeidsmarkedet i forhold til kvinner, sett i lys av at det var de som ble prioritert fordi det i samtiden var de som hadde forsørgeransvaret i familiene. Arnlaug Leira har i sin artikkel: «En «kvinnevennlig» velferdsstat?» skrevet at det å rekruttere gifte kvinner til lønnsarbeid framstår som en politisk ikke-sak fordi ideen om husmorfamilien med en mann med lønnsinntekt og en kvinne og mor som arbeidet hjemme sto så sterkt i Norge (Leira 1998 s.190).

6.3.2 Ugifte kvinner som kunne ha søkt seg til diakonien

Et annet poeng er at når normen i samfunnet er husmorfamilien, og ekteskap er veien å gå for unge kvinner så gir det dem et fortrinn at det er flere menn å velge blant enn det er kvinner til å velge, i motsetning til situasjonen rundt århundreskiftet da det var et kvinneoverskudd. Dette er motsatt av tiden rundt århundreskiftet, da det var et betydelig kvinneoverskudd, og slik sett ikke nødvendigvis slik at ekteskap var et valg en del kvinner hadde. Når det nå er teoretisk mulig for alle kvinner som vil gifte seg å gjøre det kan tallene tyde på at det er akkurat det de gjør. Vi kan også se av oversikten over antallet ugifte kvinner i perioden at det går jevnt nedover i den samme perioden som antallet kvinner går opp, helt til 1970 da tallet ugifte kvinner går noe opp fra 1960 nivå, men ikke helt opp til 1955 nivå.

Tabell 6-3 Ugifte kvinner fra 15 år og oppover

	1946	1950	1955	1960	1970
Ugifte kvinner fra 15 år og oppover	450234	397957	364085	350938	361736

(SSB 2019)

Når tallene her sammenholdes med tallene for antallet diakonisser i samme periode (som vist i Figur 1) ser vi at antallet ugifte og antall diakonisser viser en sammenfallende synkende kurve innenfor den undersøkte perioden, noe som indikerer at familie- og husmorliv er det klart mest attraktive for unge kvinner i denne perioden, og også det som hele samfunnet er rettet inn mot. Det kan altså virke som at når kvinner i denne

perioden har muligheten til å velge så velger de ekteskap. Selv om andelen kvinner som gikk inn i diakonissetjeneste helt siden opprettelsen av Diakonissehuset har vært marginal i forhold til kvinneandelen i samfunnet, i 1881 ble det utdannet 19 ferdige diakonisser (Jahnsen 1919 s.92), mens antall kvinner i yrkesaktiv alder i 1881 var 499.619 (SSB 2019) så går utviklingen så bratt nedover på slutten av 1960-tallet at Diakonissehuset til slutt slutter å oppgi tallene for antallet prøvesøstre (elever som skal bli diakonisser) fordi tallene er så lave.

6.4 Sekularisering – Den norske kirke og andre trossamfunn

Sekulariseringen av det norske samfunnet, i betydningen verdsliggjøring, der kirkens avgjørende rolle i samfunnet oppheves, og en fremmedgjøring overfor kristendommen kan ha en betydning for nedgangen i antallet søkere til diakonisseutdanningen, men disse er vanskelige å tallfeste. Jeg vil likevel se på to områder som kan si noe om en tendens i samfunnet på disse områdene. Det ene området som kan si noe om en lavere tilknytning til kirken er helt konkrete utmeldinger fra den norske kirke.

6.4.1 Utmelding fra Den norske kirke

Tabell 6-4 Personer utmeldt fra den norske kirke

	1950	1951	1956	1960	1967	1968	1969	1970
Personer utmeldt fra den norske kirke	1564	1710	1368	1672	2379	2714	3831	7660

(Dybvig 2019)

Her viser tallene at det skjer noe på slutten av 60-tallet. Antallet utmeldinger holder seg jevnt rundt 1500 i året, men stiger så til det dobbelte, og så til mer enn det femdobbelte i slutten av perioden. Dette viser at kirken begynner å miste den nærmest totale oppslutningen som den hadde hatt i befolkningen. Siden barn ble automatisk innmeldt i statskirken ved fødsel så lenge en av foreldrene var medlem var nesten hele befolkningen medlem av statskirken, og utmelding krevde en aktiv handling fra den innmeldtes side. At noen likevel velger å melde seg ut, og at antallet er økende kan tyde på en groende misnøye, eller at andre livssyn blir mer gjeldende.

6.4.2 Alternativer til Den norske kirke

I følge sosiologen Steve Bruce fremmes sekularisering når spesialiserte institusjoner og overtar roller som tidligere var forbeholdt kirken og prester (McLeod 2003 s.14), og i Norge kan sekulariseringstendenser også synliggjøres ved å se på tilslutningen til borgerlige ritualer, og på 1950-tallet kommer det et verdslig alternativ til Den norske kirkes ritualer når grunnleggeren av Human-Etisk forbund, Kristian Horn for første gang arrangerer borgerlig konfirmasjon i 1951 (Svendsen 2019). Human-Etisk forbund grunnlegges i 1956, og medlemstallene fra denne organisasjonen kan si noe om sekulariseringen, både når det gjelder medlemstall og borgerlige konfirmasjoner.

Tabell 6-5 Borgerlige konfirmanter og medlemmer av Human-Etisk forbund

	1951	1956	1960	1969	1970
Borgerlige konfirmanter	34		138	337	
Medlemmer av Human-Etisk forbund		Ca. 400			Ca. 1000

(HEF 2018)

Ekteskap inngått utenfor den norske kirke kan også peke i retning av økt sekularisering. Fra 1961 til 1970 økte antallet borgerlige velser fra 3943 til 5023, og det er særlig fra slutten av tiåret at vi ser en kraftig økning.

Tabell 6-6 Borgerlige velser

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Borgerlige velser	3943	3639	3359	3438	3267	3616	3835	4238	4615	5023

(SSB 2019)

Men selv om tallene for borgerlige velser stiger i denne perioden stiger også antallet velser totalt. Det fører til at antallet borgerlige velser som prosent av antall velser i den norske kirke ikke viser den samme økningen.

Tabell 6-7 *Vielser i Den norske kirke og borgerlige vielser*

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Vielser i Den norske kirke	19815	20052	20368	21194	20445	23645	24832	24765	24488	23872
Borgerlige vielser	3943	3639	3359	3438	3267	3616	3835	4238	4615	5023
Borgerlige vielser i prosent	20	18	16	16	16	15	15	17	19	21

(SSB 2019)

Som vi ser av tabellen er det ikke noen stor endring i andelen av befolkningen som velger borgerlig vielse, den ligger gjennom hele perioden på en størrelse mellom 15 og 20 prosent av det antallet som gjennomfører sin vielse i Den norske kirke. Antallet som velger en annen type vielse enn borgerlig eller kirkelig i Den norske kirke er gjennom hele perioden ca. 400-500 par i året, og andelen ligger jevnt på omtrent to prosent av tallet for vielser i Den norske kirke. Det antallet borgerlige vielser kan si noe om er at det er en ikke ubetydelig andel av vielsene som skjer utenfor kirken, til tross for at over 94% av befolkningen var medlem av Den norske kirke så seint som i 1970 (SSB 2019). Når ektepar på den måten konsentrerer seg om det de verdslige sidene ved formaliseringen av sitt samliv viser det at det som kirken kan tilby, velsignelsen, ikke har så stor betydning for mange. Den juridiske siden av saken blir håndtert like godt av en sorenskriver som av en prest, og sammenkomster eller feiring etter vielsen er uansett noe som arrangeres privat.

I 1969 ble også en tilskuddsordning for tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke vedtatt av Stortinget (Groth, Jacobsen et al. 2019). Det er også et tydelig skritt i sekulær retning for Staten, når de går mot å likebehandler alle tros- og livssynssamfunn. Slik sett er også dette et resultat av den sekulariseringen som skjer på 1900-tallet, og som på 60-tallet gir seg utslag i en større statlig pluralisme og en synkende oppslutning om Den norske kirkes tidligere så selvfølgelige plass i folks liv. Det synes tydelig at religiøsitet i Norge som en helhet er i tilbakegang i hele perioden, selv om statskirken fortsetter å ha en medlemsmasse på over 90 prosent av befolkningen til langt inn på 70-tallet skyldes nok det som tidligere nevnt den automatikken som var i å melde inn barn i kirken så snart de var født hvis minst en av foreldrene allerede var medlem. Tradisjon

og vane kan også få folk holder seg innmeldt og følge kirkens ritualer og overgangsriter uten at de selv er religiøse. Jeg mener at tallene her samlet sett er med på å verifisere en utvikling i sekulær retning, og selv om Diakonissehuset hentet sine søkere fra hele landet så var deres krav til religiøsitet hos sine diakonisser så høye at det ikke er unaturlig at en synkende religiøs bevissthet i befolkningen får konsekvenser for deres søkertall til diakonien. Når de i tillegg er en marginal gruppe vil selv små endringer få store konsekvenser.

7 Konklusjon

Etter å ha sett på Diakonissehusets historikk og deres utvikling før de første omleggingene på slutten av 1940-tallet er det tydelig at mye av organiseringen var gammeldags og i direkte utakt med den tidsånden som de unge kvinnene som de ville rekruttere var vokst opp i. Diakonissehuset var en konservativ organisasjon, derfor kommer endringene, som vist i oppgaven, seinere der enn i tilsvarende organisasjoner i samtiden, selv om også de lenge holdt på ordninger som også mennesker i samtiden mente at tiden var løpt fra., Dette kan vi blant annet se i Røde Kors-sykepleiernes motstand mot å tillate gifte søstre adgang selv om Røde Kors-styret var for. Dette understreker noe av sykepleierprofesjonens egenart, og henger blant annet sammen med opprinnelsen i diakonien og kallet som motivasjon slik Hvalvik og Moseng har beskrevet. I mylderet av krefter og prosesser som har påvirket Diakonissehuset i tilknytning til omleggingen på 1940-tallet og fram til den nester reformen i 1969 som setter sluttstrek for de klassiske kjennetegnene på en diakonisse slik jeg tidligere har beskrevet dem, er det noen som har blitt tydelige gjennom denne oppgaven.

7.1 Sekulære sykepleiere

Behovet for sykepleiere i samfunnet har for lengst oversteget Diakonissehusets kapasitet, og sykepleierutdanningen skjer nå i offentlige institusjoner. Det som var et fortrinn, å tilby en utdanning og et ordnet liv til kvinner da det var få alternativer å velge mellom for de som ikke kunne eller ville inn i ekteskapet, utvikler seg med velferdsstatens voksende helsevesen til å bli bare en av mange veier. Når tilværelsen for diakonissene privat, både før og etter omleggingen i 1946-48 må sies å være underlagt betydelige begrensninger, er det ikke å undres over at søkningen til diakonisseutdannelsen i praksis stopper opp på slutten av 1960-tallet. Diakonissehusets styre er hele tiden klar over problemet med sviktende oppslutning, men de er konservative og bundet opp i den gamle strukturen og når de siste reformene innføres er det for sent. Hvis diakonissene skulle ha fortsatt måtte de i alle fall ha fått flere bein å stå på enn sykepleien i løpet av 60-tallet, men vi ser jo av eksempelet fra Diakonhjemmet nevnt tidligere at selv det å utvide utdannelsen med flere profesjoner ikke nødvendigvis har en så stor effekt som man kanskje ønsker. Velferdsstatens

framvekst, og deres utbygging og overtakelse av ansvaret for helsevesenet sekulariserte diakonissenes sykepleierfunksjon, og når staten styrer både regelverk og finansiering slik at alle sykepleiere utdannet ved offentlige eller private institusjoner blir mer eller mindre like og med like oppgaver overflødigjorde det i stor grad diakonissene som sykepleiere.

Selv om Diakonissehusets reformer i perioden kan sees som et forsøk på å møte de utfordringene som et stadig mer sekularisert og individorientert samfunn bringer med seg, er det vanskelig i ettertid å si hva de kunne ha gjort annerledes i forhold til diakonissenes tilværelse, de var heller litt seint ute i forhold til samtiden. Som jeg har vist var Diakonissehuset i perioden 1944-1969 i et krysspess mellom en velferdsstat som gjennom nye lover og utbygging av helsevesenet påtok seg flere og flere av de omsorgsoppgavene som tidligere i stor grad var blitt utført av private, og en politikk og samfunnsholdning som var rettet mot at kvinner skulle gifte seg og bli husmødre. Når situasjonen for kvinnene da også var den motsatte av det den var i Diakonissehusets første tid da det var et kvinneoverskudd og vanskeligheter for kvinner som ikke var gift å finne en måte å forsørge seg selv, som jeg har vist var det i etterkrigstiden et overskudd av menn i forhold til kvinner, slik at forholdene lå til rette for å gifte seg hvis man ønsket det, gjør det at rekrutteringsgrunnlaget for Diakonissehuset blir svært tynt. Når kvinnene på 60-tallet begynner å komme tilbake til yrkeslivet går det likevel nedover med rekrutteringen til Diakonissehuset. Velferdsstatens behov har skapt mange nye arbeidsplasser som særlig kvinner finner attraktive, og Diakonissehuset tilbyr fortsatt sykepleierutdannelse som det eneste profesjonsgrunnlaget for diakonissene, selv om det er krefter innad i Diakonissehuset som vil lempe på akkurat det for å muliggjøre en bredere rekruttering. Omleggingen av Diakonissehuset i 1969, som åpner for andre profesjoner, og også opphever forbudet mot giftemål er helt nødvendig, men kommer seint og mangler det behovet for de diakonale tjenestene som er like tydelig som det som ble dekket av diakonissene som sykepleiere i etableringsfasen på 1800-tallet. Dette leder meg over på et annet sentralt punkt som er diakonien i den norske kirke.

7.2 Diakoniens stilling i Den norske kirke

Vi ser av innleggene i «Fra Diakonissehuset» særlig rundt 1950-tallet, at diakoniens stilling i Den norske kirke er et vanskelig tema. Den reformerte Lutherske kirken legger vekt på ordet, og siden diakoni er forkynnelse i handling er det vanskelig i denne perioden å se diakonien som like viktig. Diakonissene hadde fra oppstarten av funnet en nisje ved å fokusere på sykepleien, og derigjennom øke sin betydning og anseelse i takt med framveksten av sykepleieprofesjonen og helsevesenet i Norge. Men det som var en suksesskombinasjon da det var få som drev med sykepleie og diakonissene var de med lengst erfaring ble en bremsekloss da det de tilbyr ikke lenger er enestående fordi sykepleieskolene finnes over hele landet og tilbys av både kirkelige og verdslige organisasjoner.

Når virksomheten og identiteten er så knyttet til én ting blir det vanskelig å omstille seg, og i en konservativ organisasjon som Diakonissehuset skjer det seint. De endringene som foreslås i 1969 åpner diakonistittelen for både nye profesjoner, som sosionomer og barnevernutdannede, men også for tidligere diakonisser som har måttet melde seg ut på grunn av at de har inngått ekteskap. Selv om diakonien blir nevnt i *Lov om Den norske kirkes ordning* fra 29. april 1953, fortsetter dens stilling og tilknytning til Den norske kirke å være noe uklar. Dette gjør det naturligvis vanskeligere å bevege seg ut fra et så etablert fagfelt som sykepleien var, og inn i et nytt som også skal kobles til diakonien når Den norske kirke i bakgrunnen er såpass tilbakeholden med å tilby plass og anerkjennelse. Igjen er dette vanskelig for en konservativ organisasjon, så endringene kommer seint, og det er heller ikke så lett å utdanne diakonisser når yrkesmulighetene innenfor Den norske kirke er få og uklare. Den sekulariseringen som blir mer og mer tydelig gjennom hele etterkrigstiden påvirker søkermassen til Diakonissehuset direkte, og som jeg tidligere har skrevet er de så marginale i utgangspunktet at selv om de rekrutterer fra hele landet vil selv små endringer få store konsekvenser i deres søkertall. At de tillater gifte diakonisser å fortsette som diakonisser i 1969 er et godt tiltak, men som jeg har vist ville likevel frafallet vært større enn antallet nye diakonisser i den undersøkte perioden, selv om endringen hadde kommet ved de første reformene i 1946-1948.

7.3 Diakonissene som forsvant

Diakonissene, slik de framstår før reformene i 1946-48 er svært like diakonissene fra 1800-tallet. De er sykepleiere som er styrt av moderhuset som har full kontroll over deres sivilstand, arbeidssted, lønn og påkledning, og de tar seg også av dem når de blir for gamle og syke til å arbeide. Reformene gjør dem mer like de andre sykepleierne som har kommet fra de nye institusjonene som de ikke var i konkurranse med på 1800-tallet, men moderhuset spiller fortsatt en rolle i diakonissenes jobbsøknader, og de får fremdeles ikke lov til å gifte seg. Når så også disse to begrensningene hos diakonissene løses opp med reformene i 1969 er det også i praksis slutt for de klassiske diakonissene slik de har framstått fra grunnleggelsen i 1868. Diakonissehuset åpner for at andre profesjoner også skal kunne ta diakonissekurset, så en diakonisse er ikke lenger ensbetydende med å være en sykepleier.

Den kvinnelige diakoniens kobling til sykepleien var en suksesshistorie på 1800-tallet fordi den fylte et utdekket behov i samfunnet for både kvinner, indremisjon og helsevesenet. Når diakonissene beholder sin posisjon så lenge som de gjør, er det nettopp fordi de dekker disse behovene, og fordi helsevesenets behov øker samtidig som andre private og offentlige institusjoner også begynner å utdanne sykepleiere. Den kvinnelige diakonien har da lite incentiv til å gjøre endringer i den praksis at det er sykepleierutdannelsen som ligger til grunn for deres virke. Diakonissehusets konservative natur gjør at endringer for å tilpasse diakonissetilværelsen til tidens ånd kommer sent og som ofte som konsekvens av ytre påvirkning gjennom lovreguleringer eller sviktende søkermasse i et stadig mer sekularisert samfunn. Etter reformene på 40-tallet er det en vilje til å tenke nytt om diakonien og hva som kreves av en diakonisse, men her støter Diakonissehuset på det problemet at diakoniens rolle ikke er avklart i Den norske kirke. Når de siste reformene blir gjennomført i 1969 og diakonissene både kan gifte seg og selv søke stillinger avsluttes fortellingen om utdanning av diakonisser i klassisk utgave.

Referanser/litteraturliste

Aftenposten (1935). Skal Røde Kors-søstrene ha lov til å gifte sig? Røde Kors' landsstyre mener ja, men søstrene selv sier nei. Presseklipp 7. september. Protokoll, Boks 294, RA.

Aftenposten Aften (1935). Hvorfor Røde Kors-søstrene krever avgang ved giftemål. Presseklipp 12. september. Protokoll, Boks 294, RA.

Austgard, K. and B. Hovland (2017). Rikke Nissen - I kamp og kjærlighet, Verbum Forlag.

B.Sigurdson, H. (1965). Årsberetning for 1965. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Det norske bibelselskap (1990). Bibelen. Oslo.

Bloch-Hoell, N. E. (1968). Diakonissehusets første hundre år 1868-1968: - at vi skulle vandre i dem. Oslo, Diakonissehuset i Oslo.

Bloch-Hoell, N. E. (2019). "Ole Hallesby." Hentet 4.4, 2019, fra https://snl.no/Ole_Hallesby.

Blom, I. (1999). Brudd og kontinuitet. Fra 1950 mot årtusenskiftet. Med kjønnsperspektiv på norsk historie. I. Blom og S. Sogner. Oslo, Cappelen Akademisk forlag as.

Brownrigg, R. (1995). Hvem er hvem i det nye testamentet. Oslo, Kolibri forlag.

Christoffersen, M. (1947). Drakten. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Diakonissehuset (1947). Opptakingsvilkår for diakonisser. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Diakonissehuset (1948). Fra Diakonissehuset - 64. årgang. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Diakonissehuset (1949). Fra Diakonissehuset - 65. årgang. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Diakonissehuset (1949). Opptakingsvilkår for Diakonissehuset, Oslo. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Diakonissehuset (1949). Til prester og prestekoner. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Diakonissehuset (1953). Intervju med noen av elevene. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Dybvig, I. (2019). "Medlemsstatistikk." Hentet 27.4., 2019, fra <https://kirken.no/nb-NO/omkirken/bakgrunn/om-kirkestatistikk/medlemsstatistikk/>.

Espedal, G. and B. Hovland (2012). Et livskall – Cathinka Guldberg, Norges første sykepleier og diakonisse, Verbum 2012.

Fanuelson, O. (2015). Diakoniutdanningen i Norge - Noen hovedtrekk. Det norske diakonforbund - gjennom 100 år. Oslo, Det norske diakonforbund. 1.

Fause, Å. and A. Michaelsen (2002). Et fag i kamp for livet, Sykepleiens historie i Norge. Bergen, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Finnseth, A. (2005). Engasjert for mennesket: innsteg i Diakonhjemmets historie 1890-2000. Oslo, Forlag Snorre.

Furre, B. (1987). "Freidige og uforsagte diakonisser" 2. opposisjon ved K. Martinsens disputas. Historisk Tidsskrift. Oslo, Universitetsforlaget AS. 3.

Groth, B., et al. (2019, 11. april). "Religion i Norge." Hentet 20.4., 2019, fra https://snl.no/religion_i_Norge.

Grønbech, M. (1947). Drakten - et vitnesbyrd. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Hagemann, E. (1936). Sykepleie-skolens etikk, H. Aschehoug & co.

Hagemann, E. (1937). Kjære søstre. Oslo, Diakonissehuset, Brev.

Hagemann, G. (1999). De stummes leir. Med kjønnsperspektiv på norsk historie. I. Blom og S. Sogner. Oslo, Cappelen Akademisk forlag as.

Hallesby, O. (1947). Et lite ord til troende unge kvinner. Fra Diakonissehuset, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Halvorsen, P. B. (2018). "klosterløfte." Hentet 3.4., 2019, fra <https://snl.no/klosterl%C3%B8fte>.

Hamberg, E. M. (2003). Christendom in decline: The Swedish case. The Decline of Christendom in Western Europe. H. M. a. W. Ustorf. United Kingdom, Cambridge University Press.

Hauen, A. E. (2006). Fra moderhus og søstersamfunn til diakonifelleskap. Diakoninytt. Oslo, Organ for Stiftelsen Diakonissehuset Lovisenberg. 122:6.

Hauge, D. (1947). Kirken og diakonien. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet. 63.

- Hauge, D. (1949). Når kommer diakonivekkelsen? Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- Hauge, D. and H. B. Sigurdson (1952). Sosialdepartementets rundskriv. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- HEF (2018, 30. mars). "Selvstendige valg siden 1951." Hentet 28.4., 2019, fra <https://human.no/artikler/konfirmasjon-60-ar/>.
- Holand, A. M. (2014). En storstue for byens barn? Bergen, Fagbokforlaget.
- Hope, L. S. (2015). Velkommen til 9 nye diakoner. Det norske diakonforbund - gjennom 100 år. Oslo, Det norske diakonforbund. 1.
- Hovland, B. (2018). Fra Berits arkiv. Lovisenbergposten. Oslo, Organ for stiftelsen Diakonissehuset Lovisenberg. 3.
- Hvalvik, S. and O. G. Moseng (2015). Kristen tro og innflytelse på profesjonsdannelsen - sykepleien, faget og kallet, Høgskolen i Telemark og Høgskolen i Buskerud og Vestfold.
- Jahnsen, A. B. (1919). Kvindelig diakoni i Norges kirke gjennom 50 aar - Et mindeskrift ved Diakonissehusets femtiaarsjubelæum. Christiania, Johannes Bjørnstads Bogtrykkeri.
- Kjelvik, J. (2007) Fra kommunekasser til helseforetak - 120 års kollektiv helseutbygging. På liv og død - Helsestatistikk i 150 år. Hentet 30.4, 2019 fra <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa94/del-vii-2.pdf>
- Leira, A. (1998). En kvinnevennlig velferdsstat? Kjønn og velferdsstat. A-H. Nagel. Bergen, Alma mater forlag AS.
- Lund, E. C. (2012). Virke og profesjon. Oslo, Akribe AS.
- Mageli, E. (2014). Med rett til å hjelpe - Historien om Norges Røde Kors. Oslo, Pax forlag A/S.
- Martinsen, K. (1984). Freidige og uforsagte diakonisser: et omsorgsyrke vokser fram, 1860-1905. Oslo, Aschehoug/Tanum-Norli.
- Martinsen, K. (1989). Omsorg, sykepleie og medisin. Historisk-filosofiske essays. Otta, Tano.
- Mathisen, J. (2006). Sykepleiehistorie ideer-mennesker-muligheter. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.
- McGuire, M. B. (1997). Religion, The social context. U.S.A., Wadsworth Publishing Company.

McCloud, H. (2003). The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000. United Kingdom, Cambridge University Press.

Melby, K. (1999). Husmorens epoke 1900-1950. Med kjønnsperspektiv på norsk historie. I. Blom og S. Sogner. Oslo, Cappelen Akademisk forlag as.

Moseng, O. G. (2012). Framvekst og profesjonalisering. Oslo, Akribe AS.

Myhre, J. E. (2014). Historie - En introduksjon til grunnlagsproblemer. Oslo, Pax forlag A/S.

Nielsen, M.-B. O. (2011). Norges historie etter 1914. Oslo, Aschehoug &co (W.Nygaard).

NSF (2019). "NSFs historie." Hentet 30.3., 2019, fra <https://www.nsf.no/historikk/artikkelside/17100>.

Riddervold, H. E. (1944). Året 1944. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1946). Diakonien framtid. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1946). Året 1946. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1947). Året 1947. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1948). Omkring diakoniparagrafen. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1948). Vår oppgave nå. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1948). Året 1948. Fra Diakonissehuset, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1950). Norsk diakoniråd. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riddervold, H. E. (1951). Året 1950. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

Riiser, L. (1993). Fargerikt i sort og hvitt: portrett av et miljø. Oslo, Verbum.

Seip, A.-L. (1994). Veiene til velferdsstaten - Norsk sosialpolitikk 1920-1975. Oslo, Gyldendal norsk forlag AS.

Sigurdson, H. B. (1952). Året 1952. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.

- Sigurdson, H. B. (1956). Årsberetning for 1956. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- Sigurdson, H. B. (1961). Årsberetning for 1961. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- Sigurdson, H. B. (1964). Noe må gjøres! Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- Skard, B. (1950). Diakonien - et livsbehov i vår kirke. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- Smemo, J. (1948). Hva er diakoni. Fra Diakonissehuset. Oslo, A.S. Indremisjonstrykkeriet.
- Solli, A. (2018). Å arbeide kvantitativt. Oslo, Universitetsforlaget.
- SSB (2019). "Alders- og kjønnsfordeling i hele befolkningen 1846-2019." Hentet 28.4., 2019, fra <https://www.ssb.no/statbank/table/10211/tableViewLayout1/>.
- SSB (2019). "Ekteskap og skilsmisser 1961-2017." Hentet 5.4., 2019, fra <https://www.ssb.no/statbank/table/05713/tableViewLayout1/>.
- SSB (2019). "Norges befolkning." Hentet 15.4., 2019, fra <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/befolkningen>.
- SSB (2019). "Sivilstand og kjønnsfordeling i hele befolkningen 1769-2019." Hentet 28.4., 2019, fra <https://www.ssb.no/statbank/table/05813/tableViewLayout1/>.
- SSB (2019). "Utvikling av medlemstall i Den norske kirke. 1970-2012. Absolutte tall og andel." Hentet 15.4, 2019, from <https://www.ssb.no/164130/utvikling-av-medlemstall-i-den-norskekirke.1970-2012.absolutte-tall-og-ande>.
- Stortinget (1953). "Lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953." Hentet 3.4., 2019 fra <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1953-04-29-1/%C2%A751b>.
- Styret (1947). Omlegging av Diakonissehuset. Rundskriv. Oslo, Diakonissehuset.
- Svendsen, L. F. H. (2019, 20. februar). "Human-Etisk Forbund." Hentet 20.4., 2019 fra https://snl.no/HumanEtisk_Forbund.
- Søbye, E. (2018). "Et halvt århundres ferd mot lov." Hentet 8. 4, 2019, fra <https://www.ssb.no/a/histstat/artikler/art-2000-09-20-01.html>.
- With, T. S. (1968). Årsberetning for 1968. Fra Diakonissehuset. Oslo, A/S Furuset Boktrykkeri.

With, T. S. (1969). Nyordninger ved Diakonissehuset. Fra Diakonissehuset. Oslo, A/S Furuset Boktrykkeri.

With, T. S. (1969). Årsberetning for 1969 - Diakonissehusets 101. år. Fra Diakonissehuset. Oslo, A/S Furuset Boktrykkeri.

Oversikt over tabeller og figurer

Tabell 6-1 Kvinner i alderen 20-64 år	79
Tabell 6-2 Menn i alderen 20-64 år	79
Tabell 6-3 Ugifte kvinner fra 15 år og oppover	80
Tabell 6-4 Personer utmeldt fra den norske kirke	81
Tabell 6-5 Borgerlige konfirmanter og medlemmer av Human-Etisk forbund	82
Tabell 6-6 Borgerlige velser	82
Tabell 6-7 Velser i Den norske kirke og borgerlige velser	83
Figur 6-1 Diakonissehuset 1944-1969	64

Vedlegg

Tallgrunlaget fra Diakonissehusets årsberetninger 1944-1969

	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Antall søstre totalt ved Diakonissehuset	616	615	596	595	583	579	577	568	569	556	560	559	553	544	532	532	509	491	468	461	446	430	417	408	401	
Antall innviede diakonisser	454	454	455	466	470	469	467	469	470	463	459	458	445	440	432	428	421	409	404	404	402	392	389	388	388	386
Antall prøvesøstre	126	139	108	98	97	91	80	99	99	93	101	101	107	104	100	104	88	82	64	57	44	38	21	12	6	
Antall elever	26	22	33	31	16	18	30	25	25	30	37	26	36	28	33	45	31									121
Antall diakonisseelever	10	3	18	22	11	9	30	25	25	12	24	18	21	13	9	21	8	10	3	13			7	8	7	
Antall elever tatt opp ved siden av diakonisseelevene	16	19	15	9	5	9				18	13	8	15	15	24	24	23									
Uttrådte diakonisser (for ekteskap)	2	4	9	2	6	5	4	8	1	6	4	2	5	2	7	5	7	7	2	2	3	8	3	3		2
Uttrådte prøvesøstre	16	7	10	5	10	7	5	6	4	6	8	8	7	7	5	4	11	9	10	8	5	3		2	1	4
Uttrådte elever	5	5	5	1	6	3	2	3		2	2	3	1	3	1	3	4			4	1	2	6	1		4
Døde søstre	11	10	11	9	12	7	10	6	13	12	9	6	16	10	9	9	11	11	10	6	6	8	7	10	9	8
Forskjell fra året før		0	1	11	4	-1	-2	2	1	-7	-4	-1	-13	-5	-8	-4	-7	-12	-5	0	-2	-10	-3	-1		0
Forskjell minus dødsfall		10	12	20	16	6	8	8	14	5	5	5	3	5	1	5	4	-1	5	6	4	-2	4	9		9
Forskjell minus ekteskapsuttredelse		4	10	13	10	4	2	10	2	-1	0	1	-8	-3	-1	1	0	-5	-3	2	1	-2	0	2		0
Forskjell minus dødstall og ekteskapsuttredelse (nytiltrådte diakonisser siden forrige år)		14	22	33	26	10	10	18	16	4	5	6	-5	2	0	6	4	-6	2	8	5	-4	4	11		9

Oppgaven består av 27928 ord; innholdsfortegnelse, referanser/litteraturliste og oversikt over tabeller og figurer er ikke medregnet.